

Jogi és Igazgatási Ismeretek II.
Emberi jogi alapismeretek

Tanulási segédlet

ÁJT0501E
kurzushoz

Szociális munkás és Szociálpedagógus
alapszakos hallgatók számára

Összeállították:

dr. Frányó Ildikó Éva
dr. Mislai Péter

Lezárva: 2010. február

I. Mit jelent maga a kifejezés?

Emberi méltóság, emberek tisztelete, az egyén a szabadság, tolerancia, esélyegyenlőség.

Két alaptípusa:

-azok a jogok, amelyeket az embernek joga van megtenni, pl. oktatásban részesülni, beleszólni a politikai életbe.

-azok, melyeket nem szabad megtenni, pl. hátrányos megkülönböztetés, törvénytelen fogva tartás.

Mindenkit megilletnek, egyetemlegesen, senkitől sem vehetőek el. A jogok egyformán fontosak, kapcsolódnak egymáshoz. A társadalom rétegeire hatást gyakorolnak, a vezetőktől a hajléktalanokig. Jogot jelentenek az emberek kezében a törvények megkérdőjelezésére, az állami szervezetek, rendőrség működésének megkérdőjelezésére.

Néha veszélyesek, néha enyhének tűnnek.

II. Az emberi jogok kialakulása, fogalmak

Magyarországi érvényesülés: Alkotmány 8.§ (1) bekezdése kimondja, hogy a „Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.”¹Itt tehát kinyilvánítja az állam jogforrási hierarchiájának legmagasabb fokán a jogok létezését. De nemcsak az alkotmányok rendelkeznek az emberi jogokról, hanem nemzetközi dokumentumok is.

Az emberi jogok (human rights) fogalomköre szűkebb, mint az embereket megillető jogok összessége. Emberi jogok alatt értjük, hogy léteznek olyan jogosultságok, amelyek az embereket emberi mivoltuknál fogva illetik meg. Nem az állam teremti meg ezeket a jogokat, de köteles tiszteletben tartani, elismerni, és egyenlően illetnek meg mindenkit ezek a jogok. Tehát olyan **erkölcsi** és egyben **alanyi jogok**, melyek azon **alapulnak**, hogy a **jogosult emberi lény**, és emberhez méltó bánásmód illeti meg.

Az **emberi jogok elsődleges** szerepe, hogy **védelmet biztosítsanak az egyéneknek az állami beavatkozásokkal szemben**, és az emberek szabadon vehessenek részt a társadalmi életben, és a politikai folyamatokban. Az emberi jogok emberhez méltó önkénnytől mentes bánásmódot követelnek az államtól. Vagyis minden embernek az emberi jogok segítségével lehetősége van arra, hogy saját életét alakítsa feltéve, ha nem árt másoknak, és nem veszélyezteti az állam biztonságát. Míg az egyéneknek lehetőséget adnak, addig az államot tűrésre, beavatkozástól mentességre kötelezik. **A 20. században alakult ki, hogy az államot már nemcsak tűrés, hanem tevőleges kötelezettség is terheli.**

Az emberi jogok jellemzője, hogy attól függetlenül illetik meg az egyéneket, hogy az állam a törvényeiben elismeri –e a jogok létezését, vagy biztosítja –e azokat. Azért mert egy állam semmibe veszi az emberi jogokat az államterületen, nem lehet azt mondani, hogy azoknak az embereknek nincsenek emberi jogaik, joguk az élethez, a tulajdonhoz, stb. itt igényként jelentkezik ez az elvárás az állammal szemben.

Az alkotmányos, demokratikus államok jellemzője, hogy az emberi jogokat elismerik, beemelik a jogrendszerükbe, törvényekkel biztosítják a

¹ Lásd mellékletben az összefoglaló táblázatokat!

létezésüket. Ennek megfelelően ezek az államok az alkotmányukban rendelkeznek a jogokról, ezzel a tételes jog részévé teszik azokat. Ezeket az emberi jogokat nevezzük alapvető jogoknak (fundamental rights) vagy alapjogoknak.

Az emberi jogok megkülönböztetése az

- alkotmányos jogoktól, azok az alkotmányon alapuló jogok (pl.: országgyűlési képviselő jogai, köztársasági elnök jogai)
- és az állampolgári jogoktól, melyek, csak az állam polgárait illetik meg (pl.: megszorításokkal választójog, közhivatal viselésének joga).

Az *alapjogok* vagy az *alapvető jogok*² „gyűjtőfogalom”, magában foglalja az emberi jogokat (minden embert megillető jogokat), és az állampolgári jogokat (egy adott állam polgárait megillető jogokat) és az alkotmányos jogokat³.

III. Az emberi jogok eredete

- 1) **Természetjogi tanok:** szerintük léteznek az ember által létrehozott törvényeknél magasabb rendű normák is. Ezek örök érvényű törvények, már az államok létrejötte előtt megillették az embereket. Csakis azok a törvények tekinthetők valódiaknak, amelyek ezeket a normákat figyelembe veszik.
 - a. Követők: *Hugo Grotius, John Locke*: 1689 – Két értekezés a kormányzatról c. művében: csak azért jöttek létre társadalmi szerződéssel a politikai társadalmak, hogy a kormányzat fenntartsa és védelmezze a természetes jogokat. Szerinte a hatalom korlátozott, mert az állam nem rendelkezhet önkényesen a polgárok életével, vagyonával, szabadságával.
 - b. *Montesquieu 1748* – A törvények szelleméről c. munkájában azt vizsgálja, hogy a hatalomgyakorlás vezethet –e illetve milyen tekintetben mértékben vezet a szabadság veszélyeztetéséhez. Fontosnak találta, hogy a hatalommal ne lehessen visszaélni, a hatalomnak határt kell szabni törvények által. Úgy gondolta, hogy a *törvényhozó* – *végrehajtó* és *bírói* hatalmat el kell választani. Ha a törvényhozó hatalom a végrehajtói hatalommal ugyanabban a személyben vagy testületben egyesül, akkor nincsen szabadság, attól lehet tartani, hogy az ilyen uralkodó vagy testület zsarnoki törvényeket hoz, és zsarnoki módon fogja végrehajtani azokat. Ha a bírói hatalom nincs elválasztva a másik kettőtől, akkor a (bírói és törvényhozói hatalom összekapcsolódása esetén) az állampolgárok élete és vagyona nem lenne biztonságban, önkényes lenne, a bírói és a végrehajtói hatalom kapcsolata esetén a bírónak elnyomó hatalma lenne. Ő dolgozza ki a hatalommegosztás elvét, amely a mai demokráciák alapja. A *hatalommegosztás elmélete az emberi szabadságok érvényesülésének legfőbb államszervezési biztosítéka*.
 - c. *Jean Jacques Rousseau* - 1755 –ben az egyenlőtlenségről, 1762 – társadalmi szerződésről írt. Leírja a természeti állapotot. A természetes emberből hogyan lesz önző társadalmi ember. A társadalmi szerződést megfogalmazta, amely javaslat a társadalom életének átalakítására. Az egész politikai hatalom állandó érdekét fejezi ki. A társadalmi szerződés itt nem az

² A magyar Alkotmányban az alapvető jog kifejezés szerepel.

³ Lásd mellékletben az **összefoglaló táblázatokat!**

egyének jogainak megvédésére irányult, hanem az *egyének lemondanak önmaguk jogairól a közösség javára*. Ez a fajta társadalmi szerződés arra biztosít jogot az embereknek, hogy másokkal egyenlően vegyenek részt a törvények meghozatalában.⁴ A hatalmat az emberek összessége adja.

Ezek az elméletek az USA, Franciaország majd az ezt követő demokráciákban is megjelentek és beépültek a jogrendszerbe, az alkotmányokba.

- 2) **Haszonelvű – utilitarista jogfelfogás:** 19. században alakult ki, természetjogi tanokkal szembenálló felfogás. Különbséget kell tenni az önérték és az instrumentális érték között. Az önérték, ami önmagáért jó, pl. boldogság. Az instrumentális érték, pedig ami más érték elérésének az eszköze pl.: pénz. A haszonelvű felfogás lényege hogy egy jog akkor ismerhető el, ha haszonnal jár a társadalom számára, ha a közjót szolgálja. Álláspontjuk szerint a kormányzat az „emberi bölcsesség találománya”, és célja a nép java, az „emberi szükségletek kielégítése”. (*Burke*)

- a. Másik legnagyobb képviselője: *Jeremy Bentham*. A fájdalom és az élvezet a két fő mozgatórugója a társadalomnak. Azokat a cselekedeteket tekintette hasznosnak, amelyek a lehető legtöbb ember számára a legtöbb örömet és a legkevesebb fájdalmat okozzák.
- b. Tanítványa, *John Stuart Mill* volt. Legfontosabb műve: A szabadságról. Az emberi cselekedetet csak akkor lehet megtiltani, illetve a kormányzat csak akkor alkalmazhat kényszert, ha mások károsodását akarja ezzel megakadályozni. Az önvédelem az egyetlen olyan cél, amely érdekében az emberiségnek joga van beavatkozni bármely ember cselekvési szabadságába.

- 3) **Kantiánus szemlélet:** a legelfogadhatóbb, legracionálisabb szemlélet.

- a. *Immanuel Kant* tanításaiból fejlődött ki. Elmélete szerint az ember racionális és akarattal bíró lény. Saját maga alakítja ki azokat a szabályokat, amelyeknek aláveti magát. A szabadság az ész alkotása. Az ember szabadon és autonóm módon döntő, cselekvő szubjektum, ezért képes arra, hogy erkölcsi törvényeknek megfelelően viselkedjen. Erkölcsi felelősségtudata van, vagyis tudatában van bizonyos szabályok kötelező erejének. A jogrend a személyek szabadságát hivatott biztosítani.
- b. Ronald Dworkin az elmélet legnagyobb képviselője. Szerinte az egyes, alapvetőnek tekintett egyéni jogok erős védelmet élveznek az államhatalommal szemben. Az alapjogok funkciója, hogy az embernek a közösségben egyenlő figyelmet, és tiszteletet, érdemlő státuszát védelmezzék. Létrehozta az alapjogi katalógust, mely nem egy teljes és örök, hanem változó lista. Az államnak minden embert egyenlőnek kell tekintenie, jóhiszeműen és egyenlő gondossággal kell kezelnie, és tisztelnie kell az egyénnek a szabadságjogait, amelyek e célok eléréséhez elengedhetetlenek.

⁴ A teória kiindulópont a politikai részvételt biztosító jogokról folytatott vitáknál, egyéb elképzeléseknél.

IV. Dokumentumok

Angol nyilatkozatok

1215 – Magna Carta Libertatum – (Nagy szabadságlevél): a király és az (Szabad emberek) lényegében az arisztokrácia közötti viszonyt szabályozta, jogokat biztosított az arisztokraták számára. 4 évszázaddal később tekintették csak az angol polgárság védelmi szerződésének és a király önkénye elleni biztosítéknak.

1628 – Petition of Rights⁵: (Jogok kérvénye): alkotmányos védelemben részesítette a polgárok személyes szabadságát és tulajdonát.

1679 – Habeas Corpus Act: korábban a Habeas Corpus királyi parancs volt, mely alapján a fogva tartott személyt bíróság elé kellett állítani, hogy bíró döntsön a fogva tartás jogszerűségéről.

1689 – Bill of rights- (Jogok törvénye): a Parlament sérelmeit és követeléseit felsoroló alkotmánylevelet elfogadja Orániai Vilmos. A király és a polgárság erői közötti szerződésnek tekinthető, rögzítette az uralkodó hatalmának korlátait, és a Parlament jogkörét, megerősítette az ősi szabadságjogokat.

Common Law – a bírói gyakorlat által létrehozott egyéni jogok. Az alkotmány általános elvei náluk bírói gyakorlat eredménye (személyes szabadság, gyülekezés joga)

Amerikai nyilatkozatok

Az angol jogfejlődés nagy hatást gyakorol az észak – amerikai fejlődésre. Kezdetben az amerikai telepesek ugyanazokat a jogokat követelték, mint amit az angolok kialakultak a hatalommal szemben. Ennek eredményeképpen 1765-ben Declaration of Rights (Jogok Deklarációja) –ban fektették le, hogy az amerikai alattvalók ugyanazon jogokkal rendelkeznek, mint Nagy – Britannia lakói.

1774-ben, Philadelphiában tartott kongresszuson elfogadott második Declaration of Rights, amely megerősítette a korábbi, majd a függetlenségi harcok sora borította fel a rendszert, a gyarmatok kinyilvánították elszakadásukat, és alkotmányba foglalták az emberi jogokat. Az első volt ezek közül a Thomas Jefferson által megszövegezett és 1776 –ban elfogadott virginiai Bill of Rights.

1776-ban elfogadják a Függetlenségi Nyilatkozatot (Declaration of Independence)

1787-ben elfogadott alkotmány jelentette be a szövetségi államot, föderációt. (Olyan emberek szövegezték az alkotmányt, mint Washington, Hamilton, Benjamin Franklin, Madison)

Eredeti szövege nem tartalmazta az emberi jogok felsorolását. 1791-ben hagyták jóvá a Bill of Rights-nak nevezett 10 alkotmány-kiegészítést. A tagállamok ezt külön – külön ratifikálták. De a probléma az volt, hogy ez a szabály csak a szövetségi jogalkotással és jogalkalmazással szemben nyújtott védelmet az embereknek, de a tagállamokat nem kötelezte. A másik gond az volt, hogy ez a szabály nem nyújtott védelmet a hátrányos megkülönböztetéssel szemben és nem biztosított egyenlő választójogot. (Az

⁵ Az angol uralkodó és a Parlament (polgárság képviselőinek helyt adó intézmény) küzdelmének eredménye.

indiánokat társadalmon kívülnek tekintették, az afrikaiakat pedig rabszolgáknak.) A fennálló egyenlőtlen helyzetet 1860-ban hozták helyre alkotmány kiegészítésekkel.

Franciaország

1789 – forradalom után, az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata. Ez a dokumentum a természetjogi felfogást viszi tovább, vagyis azt, hogy az embernek veleszületett elidegeníthetetlen jogai vannak, függetlenül hogy melyik állam polgára.

1791-ben elkészült alkotmánynak teljes egészében a részét képezte a nyilatkozat. A francia alkotmány fontossága, hogy csak azt az államot tekintette alkotmányosnak, amely állam biztosítja az emberi jogokat és rendelkezik az állam hatalmi ágainak megosztásáról az önkényuralom elkerülése végett.

V. Az emberi jogok egyetemessége, nemzetközivé válása

Az emberi jogok nemzetközi jogi védelmének jelentősége a II. világháború után erősödött fel. Ugyanis ekkor jött létre az ENSZ (1945) és ekkor fogalmazták meg az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát (1948), amelyek a nemzetközi jog alapszabályaként deklarálták az emberi jogok tiszteletben tartásának alapelvét.

Ez új korszakot nyitott az emberi jogok védelme területén:

- az ENSZ keretén belüli védelem mellett lehetőség lett az emberi jogok regionális szintű szabályozására. (Afrikában, Amerikában, Európában regionális szervezetek)
- a jogok oszthatatlansága, és kölcsönös összefüggése,⁶
- hatékony nemzetközi ellenőrzés – pl. államok időszakos jelentéstétele, egyének panaszjoga, helyszíni vizsgálatok.
- Az egyén fellépése a hazai bíróság előtt, mely a nemzetközi jogon alapul. Akkor, ha az állam jogrendszerébe építette a nemzetközi jogi emberi jogi szabályokat.
- A rendelkezésre álló belső jogorvoslati lehetőségek kimerítése, mielőtt nemzetközi szintre kerül a jogsérelem.
- Az emberi jogok kikényszerítése. Hogyan biztosíthatóak a jogok azokban az országokban, amelyek tagadják, vagy megsértik a jogokat? Nem lehet kényszeríteni, csak pl. gazdasági szankciók alkalmazásával, katonai szankciók alkalmazásával befolyásolni. (ENSZ Biztonsági Tanácsának a lehetősége ez, a béke veszélyeztetése érdekében: pl. Jugoszlávia, Ruanda, Szomália, Libéria.)
- *Nemzetközi felelősségre vonás az emberi jogsértésekkel kapcsolatban:* Emberi jogok tömeges, durva megsértése esetén, a politikai, katonai vezetők felelősségre vonása. Két útja van a felelősségre vonásnak:

- az egyikben az egyes államok univerzális büntető joghatóságot gyakorolnak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői felett, függetlenül attól, hogy milyen állampolgárok, vagy hol követték el a cselekményt.
- másik lehetőség, hogy egy állandóan működő nemzetközi büntetőbíróság felállítását kezdeményezik.

Az ideiglenes büntetőbíróságok felállítása, mint pl. 1993-ban, a volt Jugoszlávia területén elkövetett cselekmények miatt hoztak létre egy Hágában működő törvényszéket, majd 1995-ben a ruandai népirtás miatt a tanzániai Arushában ítélkező bíróságot. Ezen bíróságok sajátossága az, hogy elsődlegesen a nemzeti hatóságokkal szemben.

1998-ban, Rómában kötött nemzetközi szerződés, mely állandó jellegű, általános hatáskörű nemzetközi Büntetőbíróság alapokmányát határozta el, 2002-ben kezdte meg működését. Az eljárás feltétele, hogy a választott főügyész háborús, vagy emberiség elleni bűntettel vádolja a személyt, feltétele továbbá, hogy a vádlott az egyezményben részes ország állampolgára legyen, vagy annak területén kövesse el a bűncselekményt, és hazájában ne tudják, vagy ne akarják bíróság elé állítani.

Ezek alapján sikerült 2001-ben Milosevics-et a hágai törvényszék elé állítani.⁷

⁶ Egyik generációhoz tartozó jogok garantálása elképzelhetetlen egy másik generációhoz tartozó jogok garantálása nélkül.

⁷ A témáról ld részletesen: Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.):Emberi Jogok), Osiris Bp., 2003., 66-80.o.

VI. Az emberi jogok rendszere, generációi⁸

Első generációs jogok: klasszikus szabadságjogoknak nevezhetjük.

- személyi szabadságjogok, pl.: élethez való jog, emberi méltóság, embertelen bánásmód tilalma.
- politikai szabadságjogok, pl.: véleménynyilvánítás szabadsága, választójog, petíciós jog, közhivatal viselésének joga.
- eljárási jogok, melyek biztosítják a szabadságjogok érvényesülését.

Második generációs jogok: gazdasági, szociális és kulturális jogok.

- munkához való jog, megfelelő munkakörülmények, pihenéshez való jog,
- Szociális jogok: társadalombiztosításhoz való jog, egészségügyi ellátáshoz való jog, lakhatáshoz való jog, megélhetéshez való jog, az anyák, a gyermekek, az idősek speciális védelme.
- Kulturális jogok: oktatáshoz való jog, művelődéshez való jog, tudomány, művészetek szabadsága.

Harmadik generációs jogok: a XX. Század második felének megjelent globális problémák hívták életre. Ilyen például: Népek joga az önrendelkezéshez, békéhez való jog, egészséges környezethez való jog.

A legfőbb különbség az első és a második generációs jogok között az, hogy az első generációs jogok többsége az egyének szabadságának védelmében azt határozza meg, hogy az állam mit nem tehet meg, addig a második nemzedékhez tartozó jogok azt írják elő, hogy az államnak mit kell tennie az emberek életfeltételeinek előmozdítása érdekében.

Az alapjogok csoportosíthatóak **státusz** szerint is (azaz milyen az egyén és az állam közti viszony az adott alapjog kapcsán), tehát aszerint, hogy az államhatalomnak, mint kötelezettnek mitől kell tartózkodnia, mit kell tennie, és mit tehet az egyénnel kapcsolatosan.

1. **Status negativus** (szabadságjogok)- az állami **beavatkozástól mentes** terület, tehát az egyénnek az állammal szembeni védelmét jelenti. Az állam ebben az esetben minden beavatkozástól tartózkodik, s törvényeivel azt kell biztosítania, hogy az egyénnek ezt a szféráját mások is tiszteletben tartsák. Ezek elsősorban egyéni szabadságjogok.

2. **Status aktivus** (részvételi jogok) alapján az **egyén** számára biztosítva van az **államéletben**, a **hatalomgyakorlásban** való **aktív részvétel** lehetősége, amelyet elsősorban a politikai jogok biztosítják, mint pl.: választójog, közügyekben való részvétel. Ezek az alapvető jogok általában állampolgári jogokként biztosítottak, de vannak olyan kollektív szabadságjogok is (pl.: egyesülési jog), amelyek részben szintén politikai jogként minősíthetők és gyakorlásuk nincs állampolgársághoz kötve.

3. **Status positivus** (igény) alapján az **egyént** az **állammal szembeni igények és követelések** illetik meg, amelyeket az alapvető jogok közül, elsősorban a **szociális és kulturális jogok** érvényesülése garantálja, de ide sorolható a **jogvédelem követelménye** is, amely az alapvető jogok szempontjából képez mellőzhetetlen biztosítékot. Megjegyzendő azonban, hogy a szociális és kulturális jogok csak *annyiban garantálják az állami szolgáltatásokra vonatkozóan a bírói úton történő érvényesíthető igényeket, amennyiben a törvényhozás konkrét alanyi jogként is megfogalmazza az*

⁸ Lsd mellékletben az **Emberi jog rendszere összefoglaló táblázatot!**

egyén számára az állam kötelezettség teljesítését, azaz azt, hogy az egyén ténylegesen mit követelhet az államtól.⁹

4. **Status passivus** (alapkötelezettségek) az egyéneknek az állammal szembeni kötelezettségét jelenti, tehát azt hogy bizonyos elvárásokat kell teljesítenie az egyénnek az állammal szemben. Az egyén alapvető kötelezettségeinek teljesítése nem lehet az alapvető jogok érvényesítésének előfeltétele! Az alapvető jogok akkor is megilletik az egyéneket, ha azok nem tesznek eleget alapvető kötelezettségeinek!

VII. Az emberi jogok a magánjogi jogviszonyokban

Az emberi jogok védelmet nyújtanak –e magánszemély, vagy azok csoportja beavatkozásaival szemben, hivatkozhat – e az egyén emberi jogaira egy másik személlyel szemben? Vagyis bírósághoz fordulhat – e egy személy egy másik magánszeméllyel szemben arra hivatkozva, hogy a másik fél megsértette az alkotmányban biztosított valamelyik alapvető jogát.

Nem, ezek az alkotmányban biztosított egyéni jogosultságok kizárólag az állami beavatkozásokkal szemben nyújtanak védelmet. Egyebekben az említett esetek a büntetőjogra, vagy polgári jogra tartozik.

A német jogrendszer más véleményen van. Egy jogesetben a bíróság megállapította, hogy az alapvető jogok olyan objektív értékeket képviselnek, amelyeknek a jogrendszer egészében érvényesülniük kell. Valamennyi jogi normának összhangban kell lennie az alapjogok által meghatározott értékrenddel, ebből következően a magánjogi normákat is az alapvető jogokra tekintettel kell értelmezni és alkalmazni. A német alkotmánybíróság szerint a magánfelek közötti jogvitákban a bíróságok feladata az, hogy az alkalmazandó magánjogi normákat oly módon értelmezzék, hogy azáltal érvényesüljön az alapjogi értékrend.

Emberi Jogok Európai Bíróságánál sem lehet magánszemélyekkel szemben panaszt tenni, csak részes államokat lehet eljárás alá vonni.

Írország is védelmet nyújt magánszemélyek vagy magánszervezetek magatartásával szemben.

Nincs kialakult gyakorlat. Országonként más a felfogás.

⁹ Tipikusan ilyen a társadalombiztosítás

VIII. Az emberi jogok korlátozása

Az alapvető jogokat és kötelezettségeket a Magyar Köztársaságban törvényben kell szabályozni¹⁰, tehát a részletes szabályzás joga is elsődlegesen az Ogy.-t illeti meg. **Törvényben kell szabályozni az alapjog tartalmát, lényeges garanciáit és korlátaikat.**¹¹

Az alapjogok lényeges tartalma¹²még törvényben sem korlátozható! Tehát a korlátozás nem üresítheti ki magát az alapjogot.

1. Abszolút emberi jogok korlátozhatatlansága

Az alapvető emberi jogokon belül vannak **abszolút jogok**, amelyek semmiképpen nem korlátozhatóak. Ezek olyan általános követelmények, amelyeket mindenkinek tiszteletben kell tartani, és amellyel szemben nincs helye más szempontok mérlegelésének. Ilyen pl.: az emberi élethez és méltóságvaló jog, a kínzás tilalma, az embertelen, megalázó bánásmód tilalma, a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog, ember jogképességének az elismerése, lelkiismereti és vallásszabadság, ártatlanság véelme.

A magyar AB a halálbüntetés eltörléséről szóló határozatában az emberi méltósághoz való jogot és az ettől elválaszthatatlan élethez való jogot korlátozhatatlan jognak tekintette. A magyar AB további abszolút jognak tekintette az olyan büntetőjogi garanciákat, mint az ártatlanság véelme, vagy a visszaható hatályú büntetőjogi szabályozás tilalma.

2. Rendkívüli jogrend korlátozásai

Az alapvető jogok korlátozása különleges helyzet esetén, melyek a háborús helyzet, fegyveres összecsapás, elemi csapás. Ekkor indokolt lehet az alapvető jogok különleges szabályozása.

Az Alk. 8.§ (4) bek. kimondja, hogy rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet idején az alapvető jogok gyakorlása felfüggeszthető, vagy korlátozható.¹³

A korlátozásnál ekkor is figyelembe kell venni az emberi jog abszolutivitását.

Az egyes alkotmányok bizonyos alapvető jogokat részesítenek előnyben. Az amerikaiak a szólásszabadságot, a németek az emberi méltóság tiszteletét. A magyar AB néhány jogot kiemelt a többi közül:

1. élethez és az emberi méltósághoz való jog, amely mindenképpen korlátot jelent az állam hatalmával szemben
2. szólásszabadság, véleménynyilvánítás szabadsága, mint a többi kommunikációs jog alapja.

A további kérdés az, hogy *milyen módon és mértékben korlátozhatóak* az abszolútnak nem tekinthető alapvető jogok. A korlátozásnak szoros tartalmi és formai korlátai vannak, ha ezt nem tartják be, jogsértésnek minősül. Az alapvető jogok tehát határt szabnak az államhatalomnak.

¹⁰ Alk. 8.§ (2) bek.

¹¹ Minősített (2/3-os) többség szükséges a törvény meghozásához, módosításához!

¹² Alapjog lényeges tartalmának meghatározásánál a törvényhozó illetve Alkotmánybíróság megállapításai az iránymutatóak.

¹³ Rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején az alapvető jogok gyakorlása — **az 54—56. §-ban, az 57. § (2)—(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66—69. §-ban és a 70/E. §-ban megállapított alapvető jogok kivételével** — felfüggeszthető, vagy korlátozható.

Az alapvető jogok stabilitásáról maga az alkotmány gondoskodik. Az alkotmány megváltoztatásához a megválasztott képviselők 2/3-nak szavazata szükséges.

Más szabályozások is elképzelhetők, pl.: Németországban a parlament mindkét házának egyetértésre (2/3) kell jutnia az alkotmánymódosításhoz, vagy más országokban népszavazásnak kell megerősítenie az alkotmánymódosítást (mint pl. Franciaországban vagy Svájcban).

Fontos követelmény továbbá az is, hogy a jogokat és a korlátaikat csak törvény állapíthatja meg.¹⁴

Milyen célból és milyen mértékben lehet korlátozni az alapvető jogokat. Az egyik elfogadott nézet, az egyik lehetséges cél lehet mások alapjogainak védelme. (Más alapjogok eleve korlátot jelenthetnek!) Lehet ok államcél megvalósítása, illetve közérdekre hivatkozás (közrend, közegészség, közbiztonság).

Általános jogkorlátozási klauzula: EJENY 29. cikk 2. pontja, mely szerint „jogainak gyakorlása és szabadságainak élvezete tekintetében senki sincs alávetve más korlátozásnak, mint amelyet a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai elismerésének és tiszteletben tartásának biztosítása érdekében, valamint a demokratikus társadalom erkölce, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében megállapít.”

PPJNE is egyértelműen az állambiztonság, közrend, közegészség, közérkölcse érdekében korlátozható alapvető jogok.¹⁵

Az Alk. 8.§ (3) bekezdés szerint az alapvető jogok gyakorlása csak „olyan korlátozásnak vethető alá, amely az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, a közegészség, a közérkölcse, vagy mások alapvető jogainak és szabadságának a védelme érdekében szükséges. Ezt a szabályt azonban később hatályon kívül helyezték. Majd az AB mégis elismerte a korlátozás általános lehetőségeit.

A jogkorlátozás mértéke:

Általános teszt a *szükségességi- arányossági* teszt, amely szerint az állam akkor folymodhat az alapjog korlátozás eszközéhez, ha másik alapjog védelme vagy érvényesülése, egyéb alkotmányos cél védelme másként nem érhető el és csak feltétlenül szükséges mértékben korlátozható.

Alkotmányos a korlátozás, ha

- Nem az alapjog érinthetetlen lényegére vonatkozik,
- Elkerülhetetlen, kényszerítő okkal történik, más alapjog, alkotmányos cél, alkotmányi érték¹⁶ védelme semmilyen más módon nem érhető el,
- Súly a cél fontosságával arányos, és az okozott sérelmek enyhítésére garanciák állnak rendelkezésre.

¹⁴ Az angolszász jogrendszerben a common law, ami megállapíthatja.

¹⁵ PPJNE 12. cikk

¹⁶ Pl.: nyomós közérdek, köznyugalom, jogbiztonság.

Alapvető jogok korlátozásának feltételei, tehát:

1. A korlátozásnak megfelelő erős, észszerű indoka legyen,
2. A korlátozás az indok szempontjából releváns kell legyen,
3. A korlátozás szükséges legyen,
4. A korlátozás elkerülhetetlen mértékű legyen.

Magyarországon az AB vezette be¹⁷ a két fogalmat: Az AB szerint a *szükségesség* indokolja – e másik alapvető jog vagy egyéb alkotmányos érdek védelme a jogkorlátozást, az *arányosság* az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt választotta –e, illetve a megfelelő arányban áll – e egymással az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjog sérelem súlya.

¹⁷ 2/1990. (II.18.) AB határozathoz fűzött Dr. Sólyom László különvéleménye szerint: „Egy alapvető jog korlátozásának alkotmányosságához azonban nem elég, hogy egy másik alapvető jog és szabadság érvényesítése és védelme érdekében történik. Az állam csak akkor nyúlhat az alapvető jog korlátozásának végső eszközéhez, ha a másik jog védelme vagy érvényesülése semmilyen más módon nem érhető el, és a korlátozás csak olyan mértékű lehet, amennyi ehhez feltétlenül szükséges.”

IX. Az emberi jogokat védő nemzetközi intézmények

IX. 1. AZ ENSZ

Az ENSZ szervezeti felépítése:

Az alapokmány tényleges elfogadására 1945-ben, San Franciscóban került sor. Az Alapokmány 19 fejezetből és 111 cikkből áll. 51 alapító tag volt.

Az Alapokmány jelentősége, hogy az ebből folyó kötelezettségek teljesítésének prioritása van egyéb nemzetközi megállapodásokból eredő kötelezettségekkel szemben.

Az ENSZ tagja lehet minden békeszerető állam, amely az Alapokmányban foglalt kötelezettségeket vállalja és a szervezet megítélése szerint e kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó.

Az ENSZ-ből való kilépésről az Alapokmány szándékosan nem rendelkezik, de a tag-állam kizárására (ha az Alapokmány elveit következetesen megsérti) vagy tagsági jogainak felfüggesztésére (ha a Biztonsági Tanács javasolja, mert már kényszerítő intézkedéseket rendelt el) lehetőség van.

Az **ENSZ rendszer** vagy ENSZ-család magából az Egyesült Nemzetek Szervezetéből és szakosított intézményeiből, valamint más – ENSZ-hez kapcsolódó- univerzális nemzetközi szervezetekből áll.

Szervezete:

1) Közgyűlés – valamennyi tagállam delegációjából áll. Egy állam 5 tagú delegációt küld. Minden államnak egy szavazata van. A Közgyűlés a tényleges munkát bizottságokban végzi. A plenáris üléseken csak általános vita, és a javaslatokról szavaznak.

A *közgyűlés belső szervezete*:

1. főbizottságok (pl.: Szociális, Humanitárius, és Kulturális Főbiztosság, Leszerelési és Nemzetközi Biztonsági Bizottság, Jogi Főbizottság, stb.);

A Szociális, Humanitárius, és Kulturális Főbiztosság foglalkozik az emberi jogok kérdésével is, a nők jogaival, a faji megkülönböztetés tilalmával.

2. állandó bizottságok (pl.: Igazgatási és Költségvetési Kérdések Tanácsadó Bizottsága), ad hoc bizottságok, munkacsoportok

3. ENSZ Adminisztratív Bírósága

4. Közgyűlés működését segítő szervek például:

- Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD)
- Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság (UNCITRAL)
- Az ENSZ Ipari Fejlesztési Szervezete (UNIDO)
- Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (UNDP)
- Az Egyesült Nemzetek Képzési és Kutatási Intézete (UNITAR)
- Az Egyesült Nemzetek Környezetvédelmi Programja (UNEP)
- Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala (UNHCR)
- Az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja (UNICEF)

A Közgyűlés létrehozhat – a Gazdasági és Szociális Tanács javaslatára- un. **autonóm szervezeteket** is (pl.: Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbizottsága, különböző programok, alapok elnevezés alatt működő szervek), amelyek e két főszerv együttes irányítása alatt állnak. Átmenetet képeznek a segédszervek és a szakosított intézmények között, tehát egy autonóm szerv átalakulhat szakosított intézménnyé.

A **szakosított intézményeket** mindig nemzetközi szerződésekkel hozzák létre az államok, feladataik igen sokrétűek (programok, konferenciák szervezése stb.), melyek közül a normaalkotó funkció kiemelkedő (nemzetközi szerződések, technológiai normák kidolgozása). Szakosított intézmények pl.: Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, Egészségügyi Világszervezet (WHO), stb.

A Közgyűlés csak ajánlásokat tesz érdemi kérdésekben. Elvileg minden kérdés ide esik, amivel egyáltalán foglalkozhat az ENSZ.

Megvizsgálja a béke és a biztonság helyzetét, a fegyverkezés és a leszerelés kérdéseit, vitákat terjeszt a Közgyűlés elé. Felhívja a BT figyelmét olyan kérdésekre, melyek veszélyeztetik a békét és a biztonságot.

A Közgyűlésen a határozathozatal általában szótöbbséggel történik, kiemelt ügyekben 2/3.

2) Biztonsági Tanács- 5 állandó, 6 választott tagja volt kezdetben. Állandó tagok: Nagy- Britannia, Kína, Egyesült Államok, Franciaország, Oroszország. 1966-tól kibővítették a választott tagok számát földrajzi megoszlás szerint. Utána 15 tagú lett, 5 állandó és 10 választott tag. A BT-t úgy kell megszervezni, hogy bármikor összehívható legyen, ezért állandó képviselőt tartanak fenn a szervezet székhelyén New Yorkban.

A BT hatáskörét 4 csoportra lehet osztani.

- a béke és biztonság fenntartása,
- általános hatáskör,
- államok közötti viszályok elintézésben való közreműködés,
- szervezési feladatok.

Legfontosabb a béke – biztonság feladatai: megsértése esetén ajánlást tehet a feleknek, ideiglenes rendszabályokat fogantat (hadműveletek felfüggesztésének elrendelése, csapatok visszavonása), nem fegyveres szankciókat rendelhet el, ez lehet gazdasági kapcsolatok megszakítása, diplomáciai kapcsolatok megszakítása. Katonai akciókat is fogantatosíthat. Saját fegyveres ereje nincs, a BT tagjai bocsátják rendelkezésre, melyre BT felkérése alapján minden más állam köteles lenne. A fegyveres akciókban csak azok a tagállamok vehetnek részt, amelyek ezt önként vállalják.

Fegyveres támadás esetén minden államot megillet az egyéni vagy kollektív jogok védelme. A megtámadott államok nem kötelesek tétlenül várni az intézkedést, hanem védekezhetnek.

A katonai akciókat 3 típusba sorolják:

-*megfigyelői tevékenység*, (kéksapkások tevékenysége) ebben az esetben az ENSZ katonák fegyvertelen tevékenységet fejtenek ki. Ilyen tevékenység volt pl.: a kasmíri háborúban India – Pakisztánban az ENSZ megfigyelő csoportja. Magyarország is részt vett 1994-ben: Kambodzsában, Angolában, Mozambikban, Irak – Kuvaiti határon, vagy Libériában.

-*békefenntartó fegyveres tevékenység*, (Kéksisakosok). Fegyveres erők. Nehézfegyverekkel és repülőgépekkel felszereltek. (cél az volt, hogy ezekkel, az erőkkel szétválasszák a szembenálló feleket. Ilyen tevékenységet nem lehet kifejtetni az állam hozzájárulása nélkül, amelynek területén a tevékenység folyik. – egy jelentős méretű akció volt az 1960-as Kongói – akció. – 20.000 fő, 35 országból. Boszniaiban került sor először az UNPROFOR felállítására. Egyik leghosszabb katonai akció a Ciprusi 1964-től a ciprusi függetlenség elnyerése érdekében.

-békekikényszerítő tevékenység, jogsértés esetén szankció – az agresszorral szembeni fellépés a cél. Az állam akarata ellenére nemzetközi fegyveres erővel kényszerítik a támadót cselekménye abbahagyására. A nagyhatalmak egyetértését feltételezi. Az első ilyen 1950 koreai háború – Dél-Koreát fegyveres támadás érte Észak – Korea részéről. A második, amikor 1991-ben Irak megtámadta Kuvaitot.

A BT eljárása, szavazás: Minden állam rendelkezik szavazattal. Határozatot bármely kérdésben a Tanács 9 szavazattal hozhat. Érdemi kérdésben, a 9 szavazatban benne kell lenni az 5 állandó tag igen szavazatának is. Ez a vétó jog. Bizonyos állandó tagok igenlő szavazata nélkül nem jön létre érvényes határozat.(ált. New Yorkban ül össze)

3) Gazdasági és Szociális Tanács - kizárólag választott tagokból áll (54), 3 évre választják a tagokat. Fő feladatainak területei: életszínvonal emelése, teljes foglalkoztatás, oktatás, egészségügy, élelmezés, mezőgazdaság, haladás, fejlődés, emberi jogok tiszteletben tartása, e területeken való együttműködések. A szükségletekhez képest ülészik. (New York és Genf) Munkáját bizottságokban végzi.

A feladatellátásához a következő eszközökkel rendelkezik: *tanulmányozás* (pl.: a természeti erőforrásokról), *ajánlástétel* (címezettjei a tag-államok illetve szakosított intézmények, tartalma lehet pl.: segélyprogram, népesedéspolitika, új segédszerv felállítása), *egyezmény tervezetek kidolgozása* (pl. emberi jogi tárgyú egyezmények tervezetei), konferenciák összehívása pl.: környezetvédelmi konferenciák, egyes szakosított intézmények a GSZT égisze alatt ültek össze pl.: Egészségügyi Világszervezet.

4) Gyámsági Tanács – egyrészt ellenőrizte a gyámsági területeket, másrészt azokat az államokat, akik gyarmatokat igazgatnak. A gyámsági rendszer célja elősegíteni a békét és a biztonságot, a gyámsági területek lakosságának politikai gazdasági szociális előrehaladása, amely végül is függetlenséghez vezet. Biztosítani az ott élők emberi jogait.

5) Hágai Bíróság - a bíróság jogelődje az Állandó Nemzetközi Bíróság, amely a két világháború között működött.

6) Főtitkár és Titkárság – végrehajtó és adminisztratív főszerv. A főtitkárt¹⁸ Biztonsági Tanács ajánlására 5 évre választja a Közgyűlés.

A főtitkár személye jelentős politikai funkció és rang. Vezeti az adminisztrációt, technikai funkciója épületek, tolmácsszolgálat, reprezentatív funkciók, politikai funkciók – felhívhatja a BT figyelmét ügyekre, stb.

IX. 2. Az emberi jogok tiszteletben tartását az ENSZ alapokmánya emelte a nemzetközi jogi alapszabálynak.

1948. december 10. - ENSZ Közgyűlése elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. (továbbiakban: **EJENY**)

A dokumentum nem kötelező erejű, de mivel a nemzetközi szokásjog¹⁹részévé vált, ezért beépült az alkotmányokba.

¹⁸ Jelenleg Ban Ki- Moon az ENSZ főtitkár

¹⁹ A nemzetközi szokásjog jogforrás!

Ezen nyilatkozat elfogadása olyan lényeges következménnyel járt, mint az, hogy alaptétel lett, miszerint az emberi jogok egyetemesek. Egységes mércének minősül a nyilatkozat az államok emberi jogokkal kapcsolatos magatartásának megítélésére. Ezután megkezdődött az emberi jogok nemzetközi egyezményekben foglalása.

1966-ban végül két okmány született:

- **a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya²⁰, és a**
- **gazdasági, szociális, kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya.²¹**

A polgári és politikai jogok egyezségokmányának előfeltétele a népek önrendelkezési jogának elismerése.

Az egyezségokmány végrehajtásának ellenőrzése a 18 független szakemberből álló és évente háromszor ülésező **Emberi Jogi Bizottság (Committee)**. A részes államok minden 5. évben jelentést készítenek az egyezségokmány végrehajtásáról.

Amennyiben a részes államról van szó, **egyéni panaszra** van lehetőség. A **panasz feltételei:**

- a sértett vagy a hozzátartozója tegye meg,
- a belső jog által fenntartott jogorvoslati lehetőséget merítse ki,
- az egyezségokmányba foglalt valamely jog megsértésére kell hivatkozni,
- másik nemzetközi szerv nem vizsgálja az ügyet párhuzamosan.

Határidő hivatalosan nincs a panasz előterjesztésére, de általában a jogerős döntés után, 18 hónapot követően csak különösen súlyos jogsértés esetén foglalkozik vele. A panasz előterjesztésére illetve a levelezésre csak angolul, franciául, vagy spanyolul kerülhet sor. A panaszokat 5 tagú csoport vizsgálja meg. Először a kérelem elfogadhatóságáról döntenek. Az eljárás az érdemi döntéssel („végső állásponttal”) fejeződik be, amely a tagállam számára jogilag nem kötelező, de kártérítésre is javaslatot tehet a bizottság.

Az egyezségokmányhoz fűzött második fakultatív jegyzőkönyv elfogadásával a részes államok kötelezettséget vállaltak a halálbüntetés eltörlésére.

Magyarországon 1976-ban került kihirdetésre, 1995-ben pedig a halálbüntetés eltörléséről rendelkező második fakultatív jegyzőkönyv.

A gazdasági, szociális, kulturális jogok egyezségokmányát szintén 1966-ban fogadták el. A részes államok itt arra kötelezik magukat, hogy a rendelkezésükre álló valamennyi erőforrás igénybevételevel biztosítják az egyezményben elismert jogok gyakorlását. A jogok biztosítása érdekében nemzetközi segítségnyújtásra, együttműködésre van szükség, mert a részes országok egy része súlyos hátrányban van a gazdasági szociális jogok biztosítása terén. A végrehajtás ellenőrzése jelentéstétellel történik. 5 évenként jelentést kell készíteni minden tagállamnak. Ezt a **Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Bizottsága** vizsgálja meg, ezt követően a bizottság ajánlásokat fogadhat el az állam számára. Egyéni panaszokkal nem foglalkozhat ez a bizottság.

Egyéb két fontos ellenőrzési szerv:

²⁰magyarországi ratifikálása: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, (továbbiakban: **PPJNE**)

²¹magyarországi ratifikálása: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről (továbbiakban: **GSZKJNE**)

- *Emberi Jogok Bizottsága* (Commission)- 2006-ig működött, 2006-ban kezdte meg működését az **Emberi Jogi Tanács** (ENSZ Közgyűlése hozta létre). A Tanács felelős az összes emberi jog és alapvető szabadság univerzális védelmének előmozdításáért. A Tanács az emberi jogok megsértésének helyzeteit vizsgálja, beleértve az emberi jogok nagy mértékű, szisztematikus megsértését, amelyek „kezelésére” ajánlásokat tesz. A Tanács feladatai, közé tartozik még, az objektív, megbízható információk alapján, **univerzális, periodikus felülvizsgálata annak, hogy a tagállamok miképpen teljesítik az emberi jogok védelme terén vállalt kötelezettségeiket** ezeknek, a felülvizsgálatoknak interaktív párbeszédre kell alapulniuk.

A Tanács tagjai: 47 tagállam képviselője, akiket közvetlenül, egyénenként, titkos szavazással a Közgyűlés tagjainak többsége választ a tagságnak a méltányos földrajzi megoszlást kell követnie, regionális csoportok között oszlik meg.

Többféle eljárásuk van, mint a munkacsoport kiküldése, jelentést készítő kiküldése, stb.

A Tanács elítélő határozatot hozhat. A nemzetközi elítélés befolyásolhatja a tagállam magatartását. (Az Emberi Jogok Bizottsága vizsgálatot folytatott pl. Dél – Amerika országai, Irán, Ruanda, Jugoszlávia, Izrael, Afganisztán tekintetében.)

- Másik fontos szerv az **ENSZ Emberi Jogi Főbiztos**a. 1993-ban hozták létre, feladata az emberi jogok tiszteletben tartásának elősegítése. A gyakorlatban a főbiztos megfigyelő rendszert működtet. (Az ő kezdeményezésére tűzte napirendre a bizottság a ruandai válságot.)

IX. 3. Szektorális egyezmények

1) Egyezmény a népiirtás büntetnének megelőzéséről és megbüntetéséről

Nemzetközi bűncselekménynek tekinti 1948-tól a népiirtás cselekményét, akár háború, akár béke esetén. Ilyen cselekmények pl.: a faj, vallási, népi csoport tagjainak megölése, súlyos testi, lelki sérelem okozása, olyan életkörülmények teremtése, amelynek következménye a csoport vagy egyes tagjainak fizikai elpusztítása, szülések megakadályozása, és a gyermekek erőszakos átvitele másik csoporthoz.

Természetesen az ehhez kapcsolódó, társuló cselekményeket, mint az ez irányú szervezkedést, a felbujtást is bünteti. Az egyezmény szerint a tagállamoknak a népiirtás bűncselekményét be kell építeniük a saját büntető törvénykönyvükbe. Elsősorban az elkövetés helyén kell felelősségre vonni az elkövetőt.

Magyarországon 1955-ben hirdették ki az egyezményt.²²

2) Diszkrimináció elleni egyezmények.

1965-ben fogadott el egyezményt az ENSZ a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről. A tilalom nemcsak az államokra, hanem más területekre, pl. a szolgáltatásokra is vonatkozik.

²² 1955. évi 16. tvr. ratifikálta.

Tartalma:

- a faji megkülönböztetés megszüntetése,
- a faji elkülönülés elítélése,
- jogegyenlőség biztosítása, különösen az alapvető jogok tekintetében,
- faji gyűlöletkeltés üldözése,
- hatékony jogorvoslat biztosítása az áldozatok számára,
- az előítéletek elleni oktatás elősegítésére.

Az egyezményben foglaltak végrehajtásának ellenőrzése jelentéstétellel történik és államközi, illetve egyéni, valamint csoportos panasz benyújtására is lehetőség van. (Hazai jogorvoslatok kimerítése után.)

Egyik fő szerve a *Faji Diszkrimináció elleni Bizottság* 18 független szakértőből áll.

Magyarország 1969-ben hirdette ki az egyezményt.

A *nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés* minden formájának *felszámolásáról* szóló egyezmény. (1979) Az egyezmény a társadalmi, gazdasági élet minden területén megköveteli az azonos feltételek biztosítását.

Az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére egy bizottságot hoztak létre, amely 23 független szakértőből áll.

(*Nőkkel szembeni Hátrányos megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó bizottság*²³)

4 évenként kell a testület számára országjelentéseket közölni. A bizottság javaslatokat tehet az érintett állam számára, és ajánlásokat fogalmazhat meg, mely minden tagállamot érint. Egyéni vagy csoportos panasszal lehet fordulni a bizottsághoz. (Hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése után.)

Magyarország 1982-ben vált az egyezmény részesévé.²⁴

3) A kisebbségek jogainak védelme.

1960-ban az UNESCO keretében létrejött az oktatási diszkriminációt tiltó egyezmény. Ez biztosítja az anyanyelven való tanuláshoz való jogot.

1992-ben egy közgyűlési nyilatkozat született a kisebbségekhez tartozó személyek jogairól, amely nyomán nemzetközi szerződést fognak kötni az államok.

4) A kínzás elleni egyezmény

1984-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése a kínzás és más kegyetlen, embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezményt.

Kötelezi a részes államokat, hogy tegyenek lépéseket az ilyen cselekmények megelőzésére, bűncselekménnyé nyilvánításukra. Adják ki az elkövetőket azoknak az államoknak, ahol a cselekményt elkövették, azonnali nyomozásra kerüljön sor az ilyen esetekben.

Az egyezmény végrehajtásának ellenőrzését egy tíztagú független testület végzi. Egyéni és államközi panaszokkal is foglalkozhat a bizottság.

Magyarországon 1988-ban hirdették ki az egyezményt.

²³ Bizottság eljárását a 2001. évi LX. tv. ratifikálta

²⁴ 1982. 10. törvényerejű rendelet ratifikálta.

5) A Gyermek Jogairól szóló egyezmény

Az ENSZ Közgyűlése 1959-ben fogadott el nyilatkozatot a gyermek jogairól, melyet csak 1989-ben követett egyezmény.

(5 év alatt 168 állam ratifikálta.) Az egyezmény megismétli a minden ember számára garantált jogokat, illetve azok mellett jó néhány kifejezetten gyermekeket, megillető jogokat garantál, melyek elsősorban kötelezettségeket sorol fel a részes államoknak, mint pl.: intézkedéseket kell hozni a gyermekek elleni mentális, fizikai erőszakkal szemben, a gyermekek gazdasági kizsákmányolásával szemben. Speciális védelem illeti meg a fogyatékos vagy a menekült gyermekeket.

Az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére minden ötödik évben készített ország jelentéseket²⁵szolgálnak, amelyeket 10 független szakértőből álló bizottság elemzi. Helyszíni látogatás is sor kerülhet.

Magyarország 1991-ben hirdette ki az egyezményt.²⁶

²⁵ Első ország jelentés az egyezmény hatályba lépésétől számított 2 éven belül kell(ett) benyújtani.

²⁶ 1991. évi LIV. törvény

IX. 4. Nemzetközi civil szervezetek

Amnesty International

Londoni székhelyű nemzetközi szervezet. Célja, a világon minden egyes emberre kiterjeszteni az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, illetve a többi, nemzetközi emberi jogi megállapodások elveit. Ennek érdekében kutatásokat, akciókat szervez, és igyekszik megelőzni az emberi jogok súlyos megsértéseit.

Kormányoktól, egyházaktól, gazdasági érdekektől független szervezet. Öt kontinensen, több mint 150 országban 1,8 millió tagot, támogatót számlál.

Human Rights Watch

A legnagyobb Egyesült Államokban alapított emberi jogi szervezet. Ügyvédek, újságírók, akadémikusok, és ország ismereti szakértőkből áll.

Tényfeltáró nyomozásokat végeznek az emberi jogsértésekkel kapcsolatban a világ különböző pontjain, majd ezeket, az eredményeket publikációikban közzéteszik, ezek megjelennek a média különféle csatornáin, és így elősegítik azt, hogy a figyelem középpontjába kerüljenek azok az országok, akik az emberi jogsértéseket elkövetik. Kormányzati vezetőkkel találkozik a szervezet annak érdekében, hogy sürgős változtatásokat javasoljon a nemzeti szabályozásokban és a gyakorlatban. Extrém helyzetekben nyomást gyakorol a kormányokra, akik gazdaságilag vagy katonailag támogatják azokat, akik az emberi jogsértéseket elkövetik.

A szervezetnek több mint 70 országban van képviselője.

Helsinki Committee

A mozgalom a Helsinki Záróokmány aláírásával kezdődött 1975-ben, a Szovjetunióban. Az alapítókat bebörtönözték, majd az ország elhagyására kényszerítették. Az ő kezdeményezésükre alakult meg 1978.-ban az Egyesült Államokban a Helsinki Watch, amely valamennyi aláíró országban figyelemmel kísérte az emberi jogok érvényesülését. Ezt követően alakultak meg szerte Európában a Helsinki Bizottságok. A Magyar Helsinki Bizottság 1989.-ben alakult meg. Célja, hogy figyelemmel kísérje a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban biztosított emberi jogok magyarországi érvényesülését, segítséget nyújt azoknak, akik jogsérelemmel fordulnak hozzá. Megpróbálja elérni, hogy a magyar jogszabályokban tükröződjene és érvényesüljenek az emberi jogi normák. Tevékenységének fő területei: a menekülők és egyéb oltalomra szoruló külföldiek jogainak védelme, a rendvédelmi szervek és az igazságszolgáltatás működésének nyomon követése, a fogvatartottak helyzete, a védelemhez való jog, a törvény előtti egyenlőség elvének érvényesülése.

IX. 5. Az emberi jogok európai védelme

IX. 5. 1. Az Európa Tanács

1) Az Európa Tanács megalakulása szervezete.

Megalakulása: 1949. május 5.-én Londonban. 10 ország együttműködésével Churchill kezdeményezésre. Demokratikus eszmék megvalósításán munkálkodnak.

Felépítése:

Miniszteri Bizottság – döntéshozó szerv

Kormányzati szakértői bizottságok – ajánlásokat, határozatokat, egyezményeket dolgoznak ki,

Parlamenti közgyűlés – tanácskozó fórum, a nemzeti parlamentek képviselőit gyűjti egybe.

Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa – a területi önkormányzatokban fejleszti a demokráciát. Kétkamarás közgyűlés, évente egyszer ül össze. Célja az új tagállamokban a demokrácia megszilárdítása, a régiók között és a határmenti együttműködés fokozása.

NGO²⁷-k - mintegy 350 nemzetközi NGO – tanácskozási joggal rendelkeznek.

Titkársága – Strasbourgban - nemzetközi személyzettel működik. Biztosítja a munka folyamatosságát. 1500 tisztviselője közül 250 –en foglalkoznak teljes munkaidőben az emberi jogokkal. A munka legnagyobb részét a titkárság végzi. Szervező, előkészítő munkákban vesznek részt.

Miniszteri Bizottság (MB): a tagállamok az ő közvetítésével kötik meg az egyezményeket és indítják el közös cselekvési programjaikat.

A tagállamok külügyminisztereiből áll. Strasbourgban vannak állandó képviselők, jogosultak nevükben eljárni, és döntést hozni. A MB az, aki megszavazza a költségvetést. Egyik legfontosabb feladata a kötelező egyezmények és megállapodások elfogadása. Ajánlásokat, határozatokat és nyilatkozatokat fogad el.

Parlamenti Közgyűlés: tanácskozó fórum. Megvitatja az aktuális és a jövő témáit. Tagjai a nemzeti parlamentek által kijelölt országgyűlési képviselők. Ajánlásokat terjeszt a Miniszteri Bizottság elé. 1989-ben létrehozta a Közgyűlés a különleges meghívotti státuszt annak érdekében, hogy kapcsolatot teremtsen azokkal az országokkal, akik taggá akarnak válni. A Közgyűlés jelentéstevői megvizsgálják a csatlakozni kívánó állam jogrendszerét és az emberi jogok helyzetét, és ajánlásokat intéznek hozzájuk. Miután egy ország a szervezet tagjává válik, a MB tovább folytatja a megfigyelést, hogy a vállalt kötelezettségeit megtartja-e.

Az ellenőrzés valamennyi tagállamra vonatkozik, bármilyen régóta is a szervezet tagja.

²⁷ Nem kormányzati szerv.

2) Az Európa Tanács működése:

1949. május 5.-én aláírt alapszabálya²⁸ cikkében a tagállamok kötelezettséget vállalnak arra, hogy tiszteletben tartják az emberi jogokat és alapvető szabadságjogokat.

1950 novemberében aláírták az Emberi Jogok Európai Egyezményét. 1953 szeptemberében lépett hatályba.

További fakultatív jegyzőkönyvek születtek, és a részes államok fenntartásokat fűzhetek egyes rendelkezésekhez.

A jogok tiszteletben tartására létrejött az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága Strasbourg-i székhellyel. Egyéni panaszokat is kivizsgálják.

1998. novembertől az **Emberi Jogok Európai Bírósága** látja el a jogvédelmet állandó jelleggel, és a Bizottság 1999. október végétől megszűnt.

Előtte a bizottság volt az, aki döntött az egyéni panasz elfogadhatóságáról, és a Bíróság pedig érdemben döntött az ügyben.

Az EJEB-hoz lehet fordulni az EJEE-ben lefektetett valamely jog megsértése miatt. A részes állam is indíthat eljárást a másik állammal szemben, amire tömeges jogsértések esetén kerülhet sor.

1989 -90-ben a rendszerváltással, és a keleti kibővüléssel összeurópaivá vált a jogvédő rendszer.

A Bíróság jogköre kiterjed arra, hogy megállapítsa a **jogsértés**, és **kártérítést** ítéljen meg. A Bíróság csak az **egyezményben szereplő jogok** végrehajtását, betartását ellenőrzi. Ítéletei véglegesek, megfellebbezhetetlenek, de a korábban kimondottak nem kötelezőek a bíróságra nézve.

Határozatai a konkrét döntésen túl jelentős hatást gyakorol a tagállamok jogalkotására és jogalkalmazására.

A Bíróság előtt folyó eljárás, döntően írásbeli. A bírósággal történő kapcsolattartás – a tárgyalás kivételével- írásban bonyolódik.

Egyéni panasz elfogadhatóságának²⁹feltételei:

- ha az EJEE-ben, jegyzőkönyveiben foglalt jogok valamelyikét megsértették,
- a panaszt, a jogsérelmet szenvedett félnek kell előterjeszteni,
- a panaszt az EJEE-ben részes féllel, vagyis az állammal szemben kell előterjeszteni. A sérelmet a részes állam közhatalmi szervének e tevékenysége gyakorlása során kell okoznia.
- A panaszt csak a rendes jogorvoslatok kimerítése után lehet előterjeszteni.
- A panaszt a jogerős közigazgatási, bírósági határozatok kézhezvételétől számított 6 hónapon belül kell előterjeszteni.
- A panasz tárgyává tett ügy az EJEE-nek/jegyzőkönyvének, a részes állam tekintetében történt hatálybalépését követően fejeződjön be, esetleg folyamatos jogsértésről legyen szó. (Magyarországon ez a kezdődő dátum 1992. nov. 5.)
- Nyilvánvaló megalapozatlanság a panasz elutasítását vonja maga után! (pl.: egynél több elfogadhatatlansági ok áll fenn, az EJEB *nem* negyedfokú jogorvoslati fórum!)

²⁸ 1991. évi LXXI. tv.-nyel ratifikálta Magyarország

²⁹ Három tagú bírói tanács dönt róla, minden feltételnek fenn kell állnia, ez taxatív felsorolás.

A Bíróság eljárása két szakaszból áll, egy *elfogadhatósági* és egy *érdemi* szakaszból.

Az elfogadhatósági eljárás egy nemzeti nyelven benyújtott panasz és kitöltött formanyomtatvány elküldésével kezdődik. Sürgősségi eljárásra elsősorban kínzás esetén kerülhet sor. Ha a Bíróság tanácsa elfogadhatónak tartja az ügyet, és az érintett állam kormánya erre hajlandóságot mutat, megindulhatnak a békés megoldásra irányuló tárgyalások.³⁰

Az ítélet, ha nem utasítja el a panaszt, megállapítja a jogsértést és a megtérítendő kárt, és a költségek megtérítésére kötelezik az elmarasztalt államot.

A Bíróság döntései deklaratív (megállapító) jellegűek, az államokon belüli jogszabályok megváltoztatására, illetve egyedi aktusok, megsemmisítésére vagy módosítására a bíróságnak nincs hatásköre.

A magyar országgyűlés 1993-ban, törvényben kihirdette az Emberi Jogok Európai Egyezményét³¹ és 8 kiegészítő jegyzőkönyvet. A Strasbourgba került magyar kérelmek többsége a bírósági eljárások hosszú ideig történő elhúzódását kifogásolja.

3) A kínzás elleni európai egyezmény

1987-ben született meg az egyezmény az Európa Tanács keretei között. (Kínzás, embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről.) Egy bizottság jött létre az egyezmény betartásának nyomon követésére, amely bizottság helyszíni látogatást tarthat a részes államok büntetés - végrehajtási intézményeiben, fogdáknak, ahol a személyek szabadságuktól megfosztottak vannak elhelyezve. A látogatás után ajánlásokat fogadnak el az állam részére. Ha az állam azokat visszautasítja, a bizottság elítélő nyilatkozatot fogadhat el.

Magyarország 1995-ben hirdette ki az egyezményt.³² (Nálunk ennek eredményeképpen zárták be a kerepestarcsai tábort, melyben a jogellenesen hazánkban tartózkodó és kiutasított külföldieket tartották.)

4) Az Európai Szociális Karta

1961-ben, Torinóban írták alá. Az eredeti kartát követték a módosítások, kiegészítő jegyzőkönyvek. 19 + 4 + 8 jogot tartalmaz. Olyan állami kötelezettségeket jelentenek ezek a jogok, melyek érvényre juttatása nagyban függ az államok anyagi helyzetétől, erőforrásaitól.

A karta szabályozásának fő jellemzője, hogy a részes államok választhatnak, hogy a kartában szereplő mely kötelezettségeket ismerik el kötelezőnek magukra. Legalább 10 jog biztosítására kell kötelezettséget vállalniuk (5-nek a kijelölt 7 jog között kell lennie: munkához való jog, szervezetalkítási jog, kollektív alkuhoz való jog, társadalombiztosításhoz való jog, szociális és egészségügyi segítséghez való jog, a család joga a szociális-jogi- gazdasági védelemre, a bevándorló munkások és családjuk joga a védelemre és segítségre). A másik fontos jellemző, hogy az egyes jogok konkrét állami kötelezettségeket tartalmaznak. A jogok betartása számon kérhető és ellenőrizhető. (pl.: TB- jog tekintetében azt jelenti, hogy leírja, miszerint a

³⁰ Az eljárás bármely szakaszában lehetőség van az egyességre.

³¹ 1993. évi XXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

³² 1995. évi III. törvény.

részes állam vállalja azt, hogy társadalombiztosítás rendszerét kialakítja, törekszik annak folyamatos fejlesztésére, emelésére.)

A karta végrehajtásának ellenőrzését egy független szakértőkből álló Bizottság végzi. A tagállamok 2 évente készíteneek jelentéseket a Bizottság számára. A jelentéseket a bizottság megvizsgálja, figyelmeztet, és ajánlásokat is készít. A figyelmeztetést v. ajánlást a Tanács másik bizottsága megvizsgálja, majd elfogadásáról a Miniszterek Bizottsága dönt.

Kollektív panaszra is lehetőség van olyan cikkekre hivatkozva, amelyet a részes állam elfogadott. Ha ajánlással éltek a Tanács, a következő jelentésben vissza kell térni az érintett elemekre.

A magyar Országgyűlés 1999-ben hirdette ki a Szociális Kartát.³³

5) A Kisebbségek jogainak védelme

Kezdetben nem fogalmazódott meg a kisebbségek jogaival foglalkozó külön szabályozás. 1993-ban fogadtak el egy ajánlást, amely részletesen szabályozta a nemzeti és etnikai kisebbségi jogokat. Az ajánlásban foglaltak nem váltak az egyezmény vagy jegyzőkönyvek részévé a tagállamok közötti nézeteltérések³⁴ miatt.

Azonban 1993-ban elkészült a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája,³⁵ mely a kisebbségi nyelveket és kultúrákat védi³⁶. 1995-ben született meg a másik ide vonatkozó szerződés, a Nemzeti Kisebbségek védelméről szóló egyezmény³⁷. Ez a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogait védi, és számos kötelezettséget állapít meg az állam számára is. Kimondja pl.: hogy az emberi jogok szerves részét képezik a kisebbségi jogok, továbbá, hogy az államoknak akkor kell gondoskodniuk a közigazgatási hatósági eljárások előtti kisebbségi nyelvhasználat biztosításáról, ha az adott területen az adott kisebbséghez tartozók „jelentős számban” élnek.

IX. 5. 2. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet legtöbb szervének székhelye **Bécsben** van ugyan, de egyes testületeinek központja **Prágában** és **Varsóban** található.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet keretében 1975. augusztus 1-jén 35 résztvevő írta alá a helsinki záróokmányt. Az okmány célja az volt, hogy a kelet – nyugati szembenállásból adódó feszültségeket csökkentse. Próbálták ennek segítségével a fennálló status quo-t megszilárdítani. Emberi jogok a Záróokmány első és a harmadik fejezetében található.

A legjelentősebb a 7. része, mely *az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a*

³³ 1999. évi C. törvény.

³⁴ Autonómiához való jog volt az egyik neuralgikus pontja a nézeteltéréseknek

³⁵ Magyarországon az 1999. évi XL. törvénnyel lett ratifikálva

³⁶ Nyelvhasználat védelme és biztosítása kiterjed: oktatás, bírósági eljárások, közigazgatási hatóság eljárásai, a közszolgáltatások, a média, a különböző kulturális és gazdasági tevékenység területeire, valamint, határokon keresztül kapcsolatokra.

³⁷ Magyarországon az 1999. évi XXXIV. törvénnyel lett ratifikálva.

meggyőződés szabadsága címet viseli. Nemzetközi jogilag nem kötelező dokumentum.

Az EBESZ az összeurópai biztonsági együttműködés egyik legfontosabb fóruma és kerete, amelynek fő célja a helyi konfliktusok megelőzése, bizalom- és biztonságnövelő rendszer kiépítése, és a közös európai értékek védelme.

1994-től az EBEÉ név EBESZ- változott. Elmúlt a hidegháború, de az emberi jogok védelme megmaradt, mint fő célkitűzése.

Utótalálkozókat tartottak, melyeken az emberi jogok szempontjából fontos dokumentumok kerültek megfogalmazásra:

1990 – koppenhágai nyilatkozat témái: szabad választások, alkotmányosan működő kormányzat „elszámoltatása”, vagy a (külföldi és otthoni) megfigyelők jelenlétének szabadsága a választásokon, kisebbségek védelme, szabad szervezkedése, utal a roma lakosság problémáira.

1992 – II. helsinki értekezlet – több új elemet is tartalmaz, mint az őslakosok, menekültek, hajléktalanok vendégmunkások védelme, az állampolgárság megszerzése, a tolerancia, diszkriminációmentesség.

1994- Budapesten elfogadott dokumentum, mely a „Valódi partnerség felé egy új korban” címet viseli.

Tehát az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet tevékenysége *két szakaszra osztható*. Az első a szervezet konferencia jellegű működésének megközelítőleg két évtizedére vonatkozik, míg a második szakasz a tulajdonképpeni szervezet 1994-től napjainkig tartó munkáját és eredményeit öleli fel.

A hidegháborús szembenállás utolsó másfél évtizedében az EBEÉ jelentős szerepet játszott az európai biztonság és stabilitás fenntartásában. A Szovjetunió azzal, hogy a Helsinki Konferencián sikerült elfogadtatnia a második világháborúban kialakult európai határokat, pozícióit és hatalmi övezetét megerősítettnek látta. Valójában azonban, éppen ellenkezőleg, azáltal, hogy aláírta a harmadik kosárban meghatározott emberi jogokat, és vállalta azok tiszteletben tartását, hosszú távon saját politikai rendszerének összeomlását idézte elő. A Helsinki Záróokmány 1975-ös aláírása után szinte azonnal, társadalmi mozgalom bontakozott ki a Szovjetunióban, amely a **helsinki mozgalom** nevet vette fel. Legfontosabb helyi szervezete, a **Moszkvai Helsinki Csoport** 1976-ban azzal a nyílt céllal jött létre, hogy nyomon kövesse, illetve számon kérje a szovjet kormányon a Záróokmányban foglalt jogok érvényesítését. A csoport vezető tagjait, *Jurij Orlovot*, *Ludmilla Alekszejevát* és társaikat, „a rendszer ellenségeinek” titulálva, hamarosan bebörtönözték, majd az ország elhagyására kényszerítették. Kezdeményezésük nyomán, 1978-ban az Amerikai Egyesült Államokban megalakult a **Helsinki Watch** (Helsinki Jogőr), amely mind a 35 aláíró részes államban figyelemmel kísérte az emberi jogok érvényesülését. Ezt követően, úgynevezett **Helsinki Bizottságok** sora alakult Nyugat-Európa országaiban, majd illegális szervezetekként, Közép-Kelet-Európában is. Összefogó intézményük, az **Emberi Jogok Nemzetközi Helsinki Szövetsége** 1983-ban kezdte meg működését Bécsben. Együttes tevékenységük nagyban hozzájárult a kelet-európai kommunista rendszerek 1989-es belpolitikai válságához és a rendszerváltozások előidézéséhez. A Szovjetunióban, ugyanakkor, a helsinki szellem egyszerre fejtette ki hatását a Mihail Gorbacsov pártfőtitkár által 1985-ben meghirdetett *Glasznosztj* és

Peresztrojka programjával, amelyekkel együtt, végül a diktatúra 1991-es bukásához vezetett el. Ebben a vonatkozásban, az EBEÉ működése katalizátorként hatott, és a hetvenes-nyolcvanas években legyőzte Európa ideológiai megosztottságát

A szervezet tevékenységének 1994-től kezdődő második szakaszát kétféle tevékenységi forma fémjelzi. Az egyik az *elméleti munka*, amely a döntések, határozatok előkészítésében és kidolgozásában ölt testet, míg a másik, a *gyakorlati jellegű* tevékenység, amely különböző EBESZ- missziókból áll. Ezeket olyan államokba küldi ki a szervezet, ahol konfliktusok alakulhatnak ki. A missziók fő célja *a konfliktus kitörésének megelőzése és a biztonság fenntartása*. Ennek elérésére, a megelőző diplomácia eszközei mellett, a missziók bizalom és biztonságerősítő intézkedéseket is végrehajtanak, fegyverzetellenőrzéseket is végeznek, és működésük kiterjed a gazdasági és környezeti, valamint részben a politikai dimenzióra is. Ebből kifolyólag, akár a helyi választások demokratikus jellegét is ellenőrizhetik. Ez volt például az EBESZ első, Koszovóba vezényelt, hosszú ideig tartó missziójának szerepe is 1992 és 1994 között.

Az EBESZ *emberi jogi ellenőrzési mechanizmusai diplomáciai jellegűek*, melyek az egyéni ügyek megtárgyalását is lehetővé teszik, illetve adott államnál helyszínti ellenőrzésre is lehetőséget nyújtanak.

1989-ben a bécsi utótalálkozón elfogadták az egyéni jogvédelem szempontjából fontos ún. **bécsi mechanizmust**:

- információkérés – egy résztvevő államnak a másik kívánságára a lehető leggyorsabban, de maximum 10 napon belül írásban információval kell szolgálnia, illetőleg válaszolnia kell a hozzá intézett kérdésekre,
- amennyiben ez eredménytelen, köteles bármely más résztvevő állammal kétoldalú találkozót tartani a humanitárius dimenzióval kapcsolatos kérdések megvizsgálására a megkereséstől számított 1 héten belül. (A megszervezésben segít az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala is.),
- bármely résztvevő állam bármely ügyet diplomáciai csatornán, illetőleg az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalán keresztül valamennyi résztvevő állam tudomására hozhat.
- bármely résztvevő felvethet valamely ügyet az EBESZ Vezető Tisztségviselők Bizottságában, az Állandó Tanácsban, a végrehajtási találkozók, utókonferenciák (melyeken az Európa Tanács is részt vesz).

IX. 5. 3. Európai Unió

Az Unió elődje az alapvetően gazdasági célokra létrehozott, gazdasági szervezet volt, ezért nem tartotta feladatának az emberi jogok védelmét.

Az Európai Közösségek alapítói úgy vélték, hogy elégséges az emberi jogok védelme érdekében, ha az Európa Tanács keretében és az ENSZ-ben együttműködnek.

Az integráció mélyülése (vámunió - közös piac - egységes piac - monetáris unió - politikai unió felé haladás), megkerülhetetlenné tette, az Európai Unió számára, azt, hogy foglalkozzon az alapjogokkal.

Továbbá beigazolódott, hogy a közösség intézményei is hoznak olyan döntéseket, amelyek kihatással vannak az emberi jogokra.

Az emberi jogok érvényre juttatásában meghatározó szerepet vállalt a luxemburgi székhelyű Európai Unió Bírósága (**EUB**) is.

Kezdetben (EU-n belül) csak a nemzeti, a tagállamok jogszabályaiban voltak szabályozva az emberi jogok, az EU Bírósága elutasította a panaszokat azzal, hogy nem tudja figyelembe venni a nemzeti jogszabályokat, a panaszos nem tudott hivatkozni ezekre.

Ellentmondás keletkezett az európai gazdasági integráció és az emberi jogok védelme között, hiszen az Európai Közösségek számos állami jogkört vesznek át, és így növelik hatalmukat mellyel szemben az egyén nem élvezhette az emberi jogainak közösségi szintű védelmét. (EUB-hoz csak és kizárólag közösségi jog megsértése miatt lehet fordulni, nemzeti jogsértés miatt nem!)

A közös európai értékek miatt is elfogadhatatlan volt az emberi jogokat „nélkülöző” közösségi jog elsődlegessége.

Ezeket az ellentmondásokat fel kellett oldani, amelyben nagy szerep hárult az EUB-ra.

Az emberi jogok európai uniós védelméről a luxemburgi bíróság álláspontját a következő ítéletekben fejtette ki:

- 1960-as években mondta ki először, a *Stauder* – ügyben³⁸ hogy védelemben részesíti az alapvető emberi jogokat, amelynek tiszteletben tartása a *közösségi jog általános elve*.

1970-ben *Internationale Handelsgesellschaft* ügyben³⁹ megállapította, hogy az emberi jogok európai védelme a tagállamok közös alkotmányos hagyományain alapul. „Az ilyen jogok védelmét a tagállamok közös alkotmányos hagyományai ihlették, a közösség struktúráinak és céljainak keretein belül is biztosítani kell.”

1974-ben a *Nold* ügyben⁴⁰ a bíróság kijelentette, hogy a tagállamok alkotmányos tradíciói mellett az általuk kötött emberi jogi egyezményeket is olyannak tekinti, mint amelyek iránymutatással szolgálnak, és amelyeket a közösségi jognak követnie kell. (Tehát nemcsak azokra a nemzetközi szerződésekre vonatkozik, amelyet a tagállamok ratifikáltak, hanem azon szerződésekből is meríthet ihletet az EUB amelyeket „csak” aláírtak a tagállamok.

³⁸ C-29/69 Stauder (EBHT 1969, 419)

³⁹ C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft, (EBHT 1970, 1125)

⁴⁰ C-4/73 Nold, (EBHT 1974, 491)

Ezek után az elsődleges jogforrásokban már megjelentek:

- 1977 – közös nyilatkozatot adtak ki a közösség intézményei, melyben kijelentették, hogy elsődleges fontosságot tulajdonítanak az emberi jogoknak, és tevékenységük során tiszteletben tartják azokat.
- 1986 – Európai Egységes Okmány utalást tesz a korábbi emberi jogi dokumentumokra.
- 1992-ben Maastrichti szerződésben az unió és valamennyi tagállam kötelezettségévé teszi, hogy biztosítsa az alapvető emberi jogokat.
- 1997-ben Amszterdami szerződés – 6 cikke kimondja, hogy „az unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartásának elvén alapul.” A 7. cikk alapján az alapvető jogok súlyos és tartós megsértése esetén felfüggeszthető a tagállam tagsági jogainak gyakorlása.

Az uniós tagság feltételévé tette, hogy a jelentkező állam tiszteletben tartsa az alapvető emberi jogokat.

- 2000 – Nizzai szerződésben elfogadják az Alapvető Jogok Kartáját. 54 cikkben sorolja fel az emberi jogokat, amelyek nagymértékben a korábbi dokumentumokban szereplőkkel megegyeztek, de kiegészítette néhány újjal, mint a biogenetikával kapcsolatos jogokkal.
- 2004 Szerződés az Európai Unió Alkotmányáról (nem lépett hatályba), amely már az uniós jog részévé tette volna az Alapjogi Chartát.
- 2007. Lisszaboni „reformszerződés”⁴¹újfent beemeli az Alapjogi Chartát az elsődleges uniós jogforrások közé (jelen szerződés tagállami ratifikációja folyamatban van).

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának (EUA) alkalmazása:

A Charta rendelkezéseinek címzettjei – a szubszidiaritás elvének megfelelő figyelembevétele mellett – az Unió intézményei, szervei és hivatalai, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre. Ennek megfelelően saját hatáskörükben és a Szerződésekben az Unióra ruházott hatáskörök korlátaiban belül tiszteletben tartják az ebben a Chartában foglalt jogokat és betartják az abban foglalt elveket, valamint előmozdítják azok alkalmazását.

A tagállamokat illetően, a Bíróság ítélkezési gyakorlatából eredően egyértelműen következik, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartásának uniós összefüggésben való előírása csak abban az esetben kötelező a tagállamokra nézve, amennyiben azok az uniós jog alkalmazási körében járnak el.

A Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Az arányosság elvére figyelemmel, korlátozásukra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.

⁴¹ Magyarország a 2007. évi CLXVIII. törvénnyel ratifikálta.

Európai Ombudsman⁴²

Az Európai Ombudsman feladata az Európai Unió intézményei és szervei tevékenysége során felmerülő **hivatali visszasságokkal** kapcsolatos panaszbeadványok kivizsgálása. Az Európai Ombudsman hivatalból is indíthat vizsgálatot. Az Ombudsman teljes mértékben független és pártatlan.

Az Ombudsman **nem** vizsgálhatja:

- a tagállamok nemzeti, regionális vagy helyi hatóságaival szembeni panaszokat, még akkor sem, ha a panasz tárgya EU-s vonatkozású.
Ilyen hatóságok például a kormányzati szervek, az állami hivatalok és a települési önkormányzatok;
- a nemzeti bíróságok és más ombudsmanok tevékenységét. Az Európai Ombudsman hivatala nem fellebbviteli szerv az e szervek által hozott döntések tekintetében;
- az üzleti vállalkozásokkal és magánszemélyekkel szembeni panaszokat.

A hivatali visszasság rossz vagy hibás hivatali eljárás. Ez akkor valósul meg, ha valamely intézmény nem a rá vonatkozó jogszabályok alapján jár el, ha nem tartja tiszteletben a megfelelő hivatali magatartásra vonatkozó alapelveket, vagy megsérti az emberi jogokat. Néhány példa: hivatali szabálytalanságok, méltánytalanság, hátrányos megkülönböztetés, hatalommal való visszaélés, válaszadás elmulasztása, tájékoztatás megtagadása, indokolatlan késedelem.

Az Unió valamely **tagállamának állampolgára** vagy valamely tagállamban állandó lakóhellyel rendelkezik, **panaszt tehet** az Európai Ombudsmannál. Az Unió területén **bejegyzett székhellyel** rendelkező üzleti vállalkozások, egyesületek és egyéb szervek szintén tehetnek panaszt az Ombudsmannál.

A panaszt az EU intézményei, és szervei ellen lehet tenni, mint például Európai Parlament, Európai Unió Tanácsa, Európai Bizottság, Európai Számvevőszék, Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Régiók Bizottsága, Európai Beruházási Bank, Európai Központi Bank, Európai Személyzeti Felvételi Hivatal, Európai Csalás Elleni Hivatal, Európai Rendőrségi Hivatal (Europol), Európai szakképzés-fejlesztési Központ, Európai Környezetvédelmi Ügynökség, Belső Piaci Harmonizációs Hivatal stb.

Ha az Ombudsman vizsgálata során az ügyet nem sikerül kielégítő módon rendezni, az Ombudsman lehetőség szerint megpróbál **békés megoldást** találni, amely orvosolja a visszasságot és a panaszosnak is megfelelő. Ha az egyeztetésre tett kísérlet nem jár sikerrel, az Ombudsman **ajánlást** tehet az eset megoldására. Amennyiben ajánlását az érintett intézmény nem fogadja el, külön **jelentést küldhet** az **Európai Parlamenthez**.

Európai Adatvédelmi Biztos⁴³

Az Európai Adatvédelmi Biztos tisztségét 2001-ben hozták létre, azzal a feladattal, hogy biztosítsa, hogy a személyes adatok feldolgozása során az összes uniós intézmény és szerv tiszteletben tartja az emberek jogát magánéletük tiszteletben tartásához.

⁴²<http://ombudsman.europa.eu/> Mit tehet Önért az Európai Ombudsman? Tájékoztató az Ombudsman munkájáról és az általa nyújtott segítségről, Európai Községek, 2008. (letöltve :2009.12.26:34.)

⁴³ http://europa.eu/institutions/others/edps/index_hu.htm (letöltve: 2009.12.26. 12:27)

Az európai adatvédelmi biztos általános célja az, hogy biztosítsa, hogy a Közösség intézményei és szervei a személyes adatok kezelése vagy új politikák kialakítása során tiszteletben tartsák a magánélet védelméhez való jogot.

Munkájának három fő területe:

1. Felügyelet

- **A személyes adatok közösségi intézményekben és szervezetekben folytatott kezelésének ellenőrzése.** Az európai adatvédelmi biztos ezt a minden egyes közösségi intézményben és szervben megtalálható adatvédelmi tisztviselőkkal együttműködésben végzi.
- Az azon egyének – így az uniós szervek személyzete – által benyújtott panaszok meghallgatása és kivizsgálása, akiknek személyes adatait az uniós intézmények és szervek kezelik.
- Vizsgálatok és helyszíni ellenőrzések folytatása saját kezdeményezésre vagy panaszalapján.

2. Tanácsadás

- **A közösségi intézmények és szervek számára nyújtott tanácsadás** a személyes adatok védelmére hatással lévő minden kérdésben. Az európai adatvédelmi biztos a személyes adatok
- Azon új technológiai fejlemények figyelemmel kísérése, melyek hatással lehetnek az adatvédelemre.
- Beavatkozás az Európai Közösségek Bírósága elé terjesztett ügyekben.

3. Együttműködés

- **Együttműködés a nemzeti adatvédelmi hatóságokkal** az összehangolt európai adatvédelem előmozdítása érdekében.
- Együttműködés az olyan nagy méretű adatbázisokkal kapcsolatban létrehozott felügyeleti szervekkel, mint pl. az Eurodac (a menedékjogot kérelmező személyek digitális ujjlenyomatait tároló adatbázis).

Európai Unió Alapjogi Ügynöksége⁴⁴

Az Ügynökség **célja**, hogy a **Közösség és tagállamai** érintett intézményeinek, szerveinek, hivatalainak és ügynökségeinek **a közösségi jog végrehajtása** során az **alapvető jogokkal kapcsolatosan támogatást és szakértelmet** biztosítson annak érdekében, hogy amikor saját hatáskörükön belül intézkedéseket hoznak, vagy fellépéseiket meghatározzák, **segítségükre** legyen az **alapvető jogok teljes mértékű tiszteletben tartásában**.

Az ügynökség **legfontosabb feladatai**⁴⁵ a következők:

1. objektív, megbízható és összehasonlítható **információk gyűjtése**, elemzése és terjesztése az **alapjogok viszonylatában** az **EU-ban** uralkodó **helyzet** vonatkozásában;
2. összehasonlítható és megbízható adatok összeállítása új módszerek és normák kidolgozása révén;
3. **kutatómunka** végzése és **tanulmányok** készítése az **alapvető jogok** területén, továbbá e tevékenységek támogatása;
4. meghatározott témákban **vélemények és következtetések megfogalmazása** és közzététele saját kezdeményezésre vagy az Európai Parlament, a Tanács vagy a Bizottság kérésére;
5. a **civil társadalommal** folytatott **párbeszéd** ösztönzése annak érdekében, hogy a polgárok **alapvető jogokkal** kapcsolatos **ismeretei bővüljenek**.

Az ügynökségnek azonban **nincs** felhatalmazása arra, hogy egyéni **panaszokat vizsgáljon** ki, és **nem** rendelkezik döntéshozatali jogkörrel szabályozási kérdések terén.

⁴⁴ http://europa.eu/agencies/community_agencies/fra/index_hu.htm (letöltve: 2009.12.26. 9:31)

⁴⁵ Az ügynökség feladatai között prioritást élvez a **rasszizmus**, az **idegengyűlölet** és az **intolerancia elleni küzdelem**.

X. Az emberi jogokat védő magyarországi intézmények

Alk. „8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.”

Alk. 32/A.§ - az Alkotmánybíróságról rendelkezik.

Alk. „50.§ (1) – a bíróságok jogvédő funkcióját állapítja meg: „A Magyar Köztársaság bíróságai védik és biztosítják az alkotmányos rendet, a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogait és törvényes érdekeit, büntetik a bűncselekmények elkövetőit.”

Alk. „70/K.§ Az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a kötelességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők.”

X. 1. Állami szervezetek

X.1.1. Alkotmánybíróság

1920-ban jön létre az első különálló bírói szervezet, mint alkotmánybíróság az osztrák alkotmányban a törvényalkotás alkotmányosságának felülvizsgálatára.

A második világháború után a győztes szövetséges hatalmak mindent megtettek azért, hogy meggátolják az újabb diktatórikus hatalom kialakulását, ezért alkotmányokba iktatták az alkotmánybíráskodást.

Így került a bonni alaptörvénybe osztrák típusú különálló alkotmánybíróság. Olaszországban is 1956-ben állították fel az alkotmánybíróságot. 1970-es években, Spanyolországban, Portugáliában is ugyanígy oldották meg, valamint 1990 – s években Közép – Kelet Európa országaiban.

Az alkotmánybíráskodásnak **két alapvető típusa** alakult ki.

1) Az egyik az amerikai, ahol a rendes bíróságok végzik az egyedi alkotmánybíróság szerepét is, hiszen a konkrét ügyek kapcsán gyakran értelmezik is az alkotmányt, és ellátják az alkalmazott jogszabályok bírói felülvizsgálatát. Ehhez hasonló rendszer működik pl. Japánban, Indiában, Ausztráliában, Izraelben. Európában ezt követi Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, Izland.

2) Másik formája az elkülönült szervezetben tömörült AB. Ez az európai modell, amit az osztrákok dolgoztak ki. Itt a rendes bíróságok általában nem jogosultak sem a jogszabályok alkotmányosságával, sem alkotmány értelmezése alapján, alapjogok megsértésével kapcsolatos konkrét ügyekben a feleken kívül, másokra is kihatással lévő döntést hozni. Azaz az általános alkotmányértelmezésre nincs hatáskörük.

Speciális modellt képvisel a Franciaországban kialakult, melyben az *Alkotmánytanács* kizárólag törvények előzetes alkotmányossági ellenőrzését végzi, a törvényhozás politikai testületeként.

A magyar alkotmánybíróság

Magyarországon az Alkotmánybíróság 1990. január elsején kezdte meg működését. A magyar alkotmánybíráskodás kialakításánál a német- osztrák modell szolgált alapul.

Az Alkotmánybíróság működésének alapjait, Az Alk.-on túl, a 1989. évi XXXIII. törvény szabályozza.

1994-ben, 11 főben határozták meg az AB tagjainak létszámát.⁴⁶

Az alkotmánybírák megválasztása:

- 9 évre,
- az országgyűlés összes képviselője 2/3 –nak igenlő szavazatával,
- 1x újraválaszthatóak.

Alkotmánybíróvá történő megválasztás feltételei:

- magyar állampolgárság,
- büntetlen előélet,
- 45. életévét betöltése,
- kiemelkedő tudású elméleti jogász (pl.: egyetemi tanár) vagy legalább húszévi szakmai gyakorlattal rendelkező jogász.

Negatív feltételek (tehát kizárt az alkotmánybírósági tagsága annak, aki):

- aki a választását megelőző négy évben kormány tagja vagy párt alkalmazottja volt.
- vezető államigazgatási tisztséget töltött be.

Függetlenségük garanciái:

- összeférhetetlenségi okok
- mentelmi jog,
- nem megengedett politikai tevékenységük,
- más kereső foglalkozást nem folytathatnak, kivéve az oktató, kutató, tudományos, művészeti munka.

Az AB tagjai, maguk közül, megválasztják az AB elnökét és a helyettesét.

Az AB eljárása:

Két esetben hivatalból is indulhat eljárás⁴⁷, a többi esetben pedig csak külső kezdeményezésre.

Nincsenek felek az eljárásban, nem kontradiktórius eljárás.

Teljes ülésben vagy 3 tagú tanácsban ülésezik attól függően, hogy milyen bonyolultságú, súlyú ügyről van szó.

Zárt ülésben tárgyal. Az AB-t nem kötik a határidők, de soron kívül köteles eljárni bizonyos esetekben, mint pl.: a köztársasági elnök alkotmányossági vétője esetén.

Az AB eljárása egyfokú, fellebbezésnek helye nincs, a határozatok mindenkire nézve kötelezőek.

AB nem ténybíró, vagyis nem egyes konkrét ügyekben dönt, hanem a közérdeket követi és jeleníti meg.

Az alkotmánybíráknak, az AB határozatainál lehetőségük van különvéleményt, vagy párhuzamos indokolást fűzni a döntéshez (amit csatolnak az AB határozataihoz).

Az AB a határozatait a Magyar Közlönyben teszi közzé.

⁴⁶ 1990-ben 15 tagú AB-ot terveztek.

⁴⁷ 1. a jogszabály, valamint az állami irányítás egyéb jogi eszköze nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálata, és 2. a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetése.

Az AB főbb eljárásai:

- A) **Előzetes normakontroll:** annak megelőzésére, hogy az országgyűlés alkotmányellenes törvényt alkosson. A már elfogadott, de a még ki nem hirdetett törvény esetében van lehetőség erre. Ezt nevezik a Közt. Elnök alkotmányossági vétójának.
- B) **Utólagos normakontroll** – bárki által kezdeményezhető. Kérni kell, hogy a jogszabályt semmisítse meg az AB, és hivatkozni kell az alkotmány azon rendelkezésére, amellyel ellentétben áll a megtámadott jogszabály. Ha a támadott jogszabály alkotmányellenes, akkor azt az AB részben v. egészben megsemmisíti.
- C) **Mulasztásos alkotmányértékelés** – az AB hivatalból, vagy bárki kezdeményezésére is megállapíthatja a mulasztást, hogy a jogalkotó szerv elmulasztotta jogalkotói feladatát, ezzel alkotmányellenességet idézett elő. Felhívja a szervet a mulasztás teljesítésére. Kötelessége eleget tenni.
- D) **Alkotmányértelmezés.** – meghatározott szervek indítványára, és mindenkire nézve kötelező hatállyal értelmezi az Alk.-t.⁴⁸
- E) **Alkotmányjogi panasz**⁴⁹ - *Benyújtásának feltételei:*
 - a. A jogsérelem alkotmányellenes jogszabály alkalmazása miatt következett be,
 - b. Egyéb jogorvoslati lehetőségeit kimerítette v. nem állt rendelkezésre,
 - c. Jogerős határozat kézbesítésétől számított 60 napon belül kell benyújtani. (nem a konkrét ügyről dönt, hanem az abban alkalmazott jogszabály alkotmányosságáról)

Következménye: Ha az AB megsemmisíti az Alk. sértő jogszabályt akkor kimondja, hogy az Alk. sértő jogszabály a panaszos ügyben nem alkalmazható.

Az **alapjogok alkotmányi sajátosságai** – pl.: tartalma, jellege, funkciója, korlátai, más alapjoghoz való viszonya- nagyon differenciáltak és gyakran **szorúlnak értelmezésre**.⁵⁰ Az AB, mint autentikus alapjog értelmező az Alkotmányban foglalt alapvető jogok katalógusát nem tekinti zárt rendszernek, az alapvető jogokra vonatkozó rendelkezések értelmezése során bontja ki, határozza meg az egyes alapjogok jellemzőit. Az AB az alapjog értelmezés során tekintettel van a konkrét ügy jellegzetességeire és az aktuális döntést megelőző AB határozatokra. Fontos elv, hogy az egyes értelmezéseknek ellentmondásmentes rendszert kell képezniük, illetve a későbbi Alk. értelmezésnek figyelemmel kell lennie a korábbi Alk. értelmezésre.⁵¹

Az AB alapjog értelmező gyakorlata intézményesítette az **„anyajog”** kategóriát amely, olyan alapjog, amelyből további alapjog vezethető le.

⁴⁸ Az AB az Alk. értelmezése során **új szabályt nem állapíthat meg**, csak az értelmezett alkotmányi rendelkezés tartalmát határozza meg.

⁴⁹ AB véleménye: az alkotmányjogi panasz kivételes jogorvoslat.

⁵⁰ Itt is igaz, AB mindenkire nézve kötelező hatályú értelmezése.

⁵¹ Ez az un. „esetjogi „joggyakorlat egyik jellegzetessége.

X.1.2. Bíróságok

A bírói alkotmányértelmezés lehetőségei.

„Alk. 50.§(1) A Magyar Köztársaság bíróságai **védik** és biztosítják az alkotmányos rendet, **a természetes személyek**, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek **jogait és törvényes érdekeit**, büntetik a bűncselekmények elkövetőit.”

„Alk. 57.§(1) A Magyar Köztársaságban a **bíróság előtt mindenki egyenlő**, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

„Alk. 57.§(5) A Magyar Köztársaságban, a törvényben meghatározottak szerint **mindenki jogorvoslattal élhet** az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.”

„Alk. 70/K.§. Az **alapvető jogok megsértése miatt** keletkezett **igények**, továbbá a kötelességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések **elleni kifogások, bíróság előtt érvényesíthetők.**”

Az Alkotmánybíróság alkotmányértelmező monopóliuma csupán arra utal, hogy konkrét ügytől függetlenül – nem konkrét ügyben – mindenkre nézve kötelezően értelmezze az alaptörvényt (és értelmező határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi).

De más szervek, így a bíróságok, sincsenek elzárva az alkotmányértelmezéstől. A bíróságok valójában ritkán élnek ezzel a lehetőséggel.

Előfordult, hogy a Legfelsőbb Bíróság sem vállalta fel az alkotmányértelmezést (a melegek jogaiért egyesület nyilvántartásba vétele ügyében) az AB értelmezése után döntötte el az ügyet.

Előfordult azonban 1998-ban monori Városi Bíróságon az is, hogy a bíró ítéletét részben az alkotmányra alapozta. Egy cég állást hirdetett a Népszabadságban, melyben az asszisztensi állást csak 25-35 év közötti férfiak számára hirdette meg. A hirdetés miatt a keresetet egy 51 éves nő indította hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alapvető jog miatt.

Egyes nézetek szerint az Alk. 70/K. §-a nem azt jelenti, hogy az alapjogok megsértése miatt bírósághoz lehet fordulni, hanem, hogy az **alapjogok megsértéséből keletkezett igények (amik lehetnek pl.: polgári jogiak) bíróság előtt érvényesíthetők.**⁵²

A bevezetőben leszögeztük, hogy az alapjogok védelmet biztosítsanak az egyéneknek az állami beavatkozásokkal szemben, vagy pozitív tevőleges magatartást ír elő az államok számára. Az alapvető jogok kötelezettjei tehát az államok, számukra jelentenek korlátot, vagy cselekvési kötelezettséget.

Megállapítható, hogy az egyes alapjogokról, azok részletszabályairól rendelkező törvények kivétel nélkül megnyitják bírósághoz fordulás jogát, mint pl.: egyesülésről, a gyülekezésről, az adatvédelemről szóló törvény.

⁵²Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi Jogok, Osiris Bp., 2003. 193. o. vö. Drinóczi Tímea (szerk.): Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006. 35-36 o.

A személyhez fűződő jogokat, a személy autonómiáját biztosító jogokat - amelyekről nincs külön jogszabály- szinte teljes egészben a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: **Ptk.**) szabályozza. A Ptk. 76. § szerint „A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti **különösen** az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.”

A személyhez fűződő jogok megsértéséhez tartozik, továbbá: jó hírnév védelme, névviseléshez való jog, más kép- vagy hangfelvételével való bármiféle visszaélés, levéltitok, magántitok, üzleti titok védelme, magánlakás, és jogi személy céljaira szolgáló helyiségekhez való jog, számítógéppel vagy más módon történő adatkezelés.

A hivatkozott szakaszban a „különösen” kifejezés arra ural, hogy a felsorolás csak példálózó, szóba jöhet egyéb személyhez fűződő jog is. A **Ptk.** nem szűkíti le a személyhez fűződő jogokat egyes személyiségi jogokra, hanem **védelmet nyújt mindenfajta személyiségi jogsérelemmel szemben.**

A sérelem orvoslása – bár a személyhez fűződő jogok említett köre egybeesik a megfelelő alkotmányos jogokkal- polgári jogi eszközökkel, történik.

„**Ptk.** 84. § (1) Akit személyhez fűződő jogában megsértenek, az eset körülményeihez képest a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

- a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
- b) követelheti a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;
- c) követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozzon vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak;
- d) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg jogsértő mivoltától megfosztását;
- e) kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint.”

Az AB szerint általános személyiségi jog az emberi méltósághoz való jog.

A Ptk. a vagyoni jogokkal egy sorban a személyhez fűződő jogokat is védelemben részesíti, a személyhez fűződő jogok megsértése esetén a sérelmet szenvedett nem vagyoni kártérítésre tarthat igényt.

Egyes vélemények szerint, a Ptk. által tulajdonképpen – áttételesen- alapjogi jogérvényesítés történik.⁵³

A Btk. XII. fejezet a személy elleni bűncselekmények törvényi tényállásait állapítja meg. A XII. fejezet külön címben (I. Cím) foglalkozik az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményekkel (emberölés, öngyilkosságban való közreműködés, magzatelhajtás, testi sértés, stb.).

A Btk. XII. fejezetének egy másik címe (III. címe) a szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekményeket tartalmazza (lelkiismereti és vallásszabadság megértése, személyi szabadság megsértése, magánlaksértés, levéltitok megsértése, becsületsértés, rágalmozás, közösség elleni izgatás, zaklatás, stb.). *Mindez azt jelenti, hogy az alapjogok egésze, ezen belül a személyhez fűződő jogok teljessége büntetőjogi védelem alatt is áll.*

⁵³ Sári János: Alkotmánytan II. Alapjogok Osiris, Budapest, 2000. 280.o.

X.1.3. Ombudsmanok

Svédországból indult el az intézmény története. Az 1809-es alkotmány alapján választották meg először Svédországban. Így alakult ki először Észak – Európa országaiban. 1980-ban, Lengyelországban bevezetett ombudsman mintájára vezették be a Közép – Kelet Európa országaiban is.

A parlamenti biztos fő feladata a jogvédelem nyújtása az állampolgároknak a közigazgatásban keletkezett jogsértésekkel szemben. Másrészt az országház információs bázisát szélesíti, az ellenőrzési funkcióját erősíti.

Döntési jogkört nem gyakorol, általában csak vizsgálatokat folytathat, ajánlásokat tehet, más szervhez fordul a megállapításaival. Ennek érdekében széles körű vizsgálati eszközöket biztosít számára a törvény, és a szerveket együttműködésre kötelezi.

Későbbiekben kialakultak a szakombudsmanok, akik egy – egy meghatározott jog védelmében járnak el, mint pl. a kisebbségi jogok.

1989 évi alkotmánymódosítás során merült fel az ombudsmanok létrehozásának kérdése Magyarországon. Az 1993. évi LIX. törvény (Obtv.) rendelkezik az országgyűlési biztosok jogállásáról, hatásköreiről, feladatairól. 1995-ben az országgyűlés négy ombudsmant választott az összes képviselő 2/3-nak szavazatával: az állampolgári jogok országgyűlési biztosát, a helyettesét, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosát, és az adatvédelmi biztost. 2007 óta van jövő nemzedékek országgyűlési biztosa is, és nincs az általános ombudsmannak külön helyettese tisztségű biztos.

1999 óta létezik „oktatási ombudsman” is az oktatásért felelős minisztériumon belül.

A parlamenti biztosok kizárólag az országgyűlésnek tartoznak beszámolási kötelezettséggel. Feladataikkal kapcsolatos ügyviteli teendőket az Országgyűlési Biztos Hivatala látja el. Éves beszámolót készítenek, amit az OGY elé terjesztik, és a Magyar Közlönyben közzéteszik.

*Az országgyűlési biztos a parlamenthez kapcsolódó – az OGY funkcionális szerve- az igazgatástól és a bíróságoktól független intézmény, kívül áll mind a bírói, mind pedig a közigazgatási eljárásokon, **nem fellebbviteli fórumként működik, bírói, közigazgatási határozatokat nem hozhat, végrehajtásukat nem függesztheti fel. Fellépésének személyes tekintélye és nyilvánosság ad kellő nyomatékot.***

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa

Dr. Szabó Máté

Feladata, hogy az alkotmányos jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszaállásokat kivizsgálja, vagy kivizsgáltassa, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen.

Alapvető joggal kapcsolatos visszaállás: alapvető jog sérelme vagy annak közvetlen veszélye, függetlenül attól, hogy az cselekvés vagy mulasztás eredménye.

Az országgyűlési biztoshoz **bárki** fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság⁵⁴ illetve közszolgáltatást végző szerv⁵⁵ tevékenysége során a beadványt benyújtó személy alapvető jogaival összefüggésben visszásságot okozott, **feltéve**, hogy a rendelkezésre **álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket** – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – **már kimerítette**, illetve **jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva**.

A biztos **hivatalból is** eljárhat, ha alkotmányos jogokkal kapcsolatos visszásságot észlel.

A biztosok nem tudnak segíteni, ha

- Az ügyre vonatkozó eljárás 1989. október 23.-a előtt indult.
- Az ügyben jogerős határozat született, annak közlésétől számított egy év elteltével, ill. -ha az ügyben bírósági eljárás van folyamatban.

A feltételek teljesülése esetén a biztos köteles megvizsgálni a beadványt. A panasz mindenféle formai kötöttség nélkül előterjeszthető, és nem kell fizetni az eljárásért. Vagy írásban postán lehet a panaszt eljuttatni, vagy szóban a panasziroda félfogadási idejében. Ha írásban történik a beadvány, akkor a panasznak tartalmaznia kell a panaszos nevét, címét, a panasz lényegét, és a bepanaszolt intézmény megnevezését.

Az ombudsman által alkalmazható eszközök:

1. Az országgyűlési biztos a jogerősen befejezett ügyekre vonatkozóan jogosult **bármely hatóság ellenőrzésére**, ennek során — külön törvény eltérő rendelkezése hiányában — a **hatóság helyiségeibe beléphet**.
2. Bármely **hatóságtól** az általa lefolytatott eljárással, illetve az eljárás elmulasztásával kapcsolatban **adatokat és felvilágosítást kérhet**, továbbá a keletkezett **iratokba betekinthet**, annak megküldését, illetőleg, ha ez nem lehetséges róluk másolat készítését kérheti.
3. Az országgyűlési biztos az általa vizsgált **ügy intézőjét** vagy az eljárást folytató szerv bármely **munkatársát meghallgathatja**,
4. Az érintett **szerv** vezetőjét vagy **felügyeleti szervének vezetőjét**, valamint az annak lefolytatására a jogszabály által egyébként feljogosított szerv vezetőjét **vizsgálat lefolytatására kérheti fel**.
5. Az országgyűlési biztos az általa vizsgált **ügyben bármely szervtől** – ideértve az e törvény szerint hatóságnak nem minősülő szerveket is – vagy annak munkatársától **írásbeli magyarázatot, nyilatkozatot, felvilágosítást vagy véleményt kérhet**.

⁵⁴ Obtv. (1993. évi LIX. tv.) 29. § (1) bek. szerint **hatóság**

a) a közigazgatási feladatot ellátó szerv;

b) a közigazgatási jogkörben eljáró egyéb szerv e jogkörében;

c) a Magyar Honvédség;

d) a rendvédelmi szerv;

e) *hat. kiv. helyezve*

f) a nyomozó hatóság, ideértve az ügyészségi nyomozást végző ügyészségi szervet is;

g) a helyi önkormányzat és a kisebbségi önkormányzat;

h) a köztestület;

i) a közjegyző;

j) a megyei bírósági végrehajtó és az önálló bírósági végrehajtó.

⁵⁵ Közszolgáltatást végző szerv pl.: egészségügyi, szociális, oktatási, stb szolgáltatást kell érteni.

Az országgyűlési biztos intézkedései:

Nincs önálló döntési jogköre az ombudsmannak!

1. Ha a rendelkezésre álló adatok szerint az **alapvető jogokkal kapcsolatos visszásságot az előidéző szerv saját hatáskörben meg tudja szüntetni**, az országgyűlési biztos kezdeményezheti az érintett szerv vezetőjénél a **visszásság orvoslását**.

Az érintett szerv a kezdeményezés tekintetében kialakított **érdemi állásfoglalásáról, illetve a megtett intézkedésről** a kezdeményezés kézhezvételétől számított **harminc napon belül** tájékoztatja az országgyűlési biztost.

2. Ha a biztos a lefolytatott vizsgálat alapján arra a következtetésre jut, hogy az alkotmányos jogokkal kapcsolatos **visszásság fennáll**, annak **orvoslására** az érintett szerv egyidejű tájékoztatása mellett **ajánlást tehet** a visszásságot előidéző **szerv felügyeleti szervének**. A **felügyeleti szerv** az ajánlás tekintetében kialakított **érdemi állásfoglalásáról**, illetve a megtett **intézkedésről** az ajánlás kézhezvételétől számított **harminc napon** belül értesíti az országgyűlési biztost.

Ha a felügyeleti szerv az ajánlásban foglaltakkal nem értett egyet az erre vonatkozó közlés kézhezvételétől számított **tizenöt napon** belül az országgyűlési biztos tájékoztatja a felügyeleti szervet az ajánlás fenntartásáról, módosításáról vagy visszavonásáról. Ha az országgyűlési biztos az ajánlást módosítja, azt a megteendő intézkedések **szempontjából új ajánlásnak kell tekinteni**.

1.-2. ponthoz: Ha a megkeresett szerv a kezdeményezéssel nem ért egyet **harminc napon** belül köteles azt véleményével ellátva **felügyeleti szervéhez felterjeszteni**. A felügyeleti szerv a felterjesztés kézhezvételétől számított harminc napon belül köteles állásfoglalásáról, illetőleg a megtett intézkedésről az országgyűlési biztost értesíteni.

3. Az országgyűlési biztos **indítványozhatja az Alkotmánybíróságnál**:

- a jogszabály, valamint az állami irányítás egyéb jogi eszköze alkotmányellenességének utólagos vizsgálatát;
- a jogszabály, valamint az állami irányítás egyéb jogi eszköze nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát,
- mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetését;
- az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezését.

4. Az országgyűlési biztos külön törvényben meghatározottak szerint **kezdeményezheti** az illetékes ügyésznél **ügyészi óvás benyújtását**.

Az illetékes ügyész a megtett intézkedésről hatvan napon belül értesíti az országgyűlési biztost.

5. Ha az országgyűlési biztos eljárása során **szabálysértés vagy fegyelmi vétség elkövetésének alapos gyanúját észleli, az illetékes szervnél felelősségre vonásra irányuló eljárást kezdeményezhet, bűncselekmény észlelése esetén pedig kezdeményez**. A megkeresett szerv az eljárás megindításával kapcsolatos álláspontjáról hatvan napon belül, az eljárás eredményéről pedig annak befejezését követően harminc napon belül tájékoztatja az országgyűlési biztost.

6. **Ha** az országgyűlési biztos álláspontja szerint az alapvető jogokkal kapcsolatos **visszásság** valamely **jogszabály** vagy az állami irányítás egyéb

jogi eszköze **főlöszleges, nem egyértelmű rendelkezésére**, illetve az adott kérdés **jogi szabályozásának hiányára** (hiányosságára) **vezethető vissza**, a visszasság jövőbeni elkerülése érdekében **javasolhatja** a jogalkotásra, illetve az állami irányítás egyéb jogi eszköze kiadására jogosult szervnél a **jogszabály módosítását, hatályon kívül helyezését vagy kiadását**.

7. Ha az országgyűlési biztos által **megkeresett szerv** az érdemi állásfoglalás kialakítását, és az annak megfelelő **intézkedés megtételét elmulasztja**, vagy az országgyűlési biztos az állásfoglalással, a megtett intézkedéssel nem ért egyet, az **ügyet az éves beszámoló keretében az Országgyűlés elé terjeszti**⁵⁶, és **kérheti**, hogy az ügyet az **Országgyűlés vizsgálja** ki.

Az országgyűlési biztos a **lefolytatott vizsgálat eredményéről, illetve esetleges intézkedéséről a beadványt tevőt értesíti**.

Az országgyűlési biztos a nyilvánvalóan alaptalan, továbbá az ismételten előterjesztett és érdemben új tény, adatot nem tartalmazó beadványt **elutasítja**, a nem jogosult által, valamint a névtelenül benyújtottat pedig **elutasíthatja**. Az elutasítást minden esetben indokolni kell.

Az országgyűlési biztos a hatáskörébe nem tartozó ügyre vonatkozó beadványt — a beadványt tevő egyidejű értesítése mellett — az arra hatáskörrel rendelkező szervhez áteszi.

Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa

Dr. Kállai Ernő

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának feladata, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségi jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja, vagy kivizsgáltassa, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen. (mind egyéni és mind közösségi kisebbségi jogokkal kapcsolatos visszasság esetén eljárhat)

Ugyanazon a jogosultságok illetik meg, mint az állampolgári jogok országgyűlési biztosát. (Tehát feladat és hatáskörére, illetve általa alkalmazott eszközökre, intézkedésekre az országgyűlési biztosnál leírtak az irányadóak.)

Kisebbségi jognak minősül pl.: Anyanyelvhasználat, anyanyelvű oktatásban való részvétel joga, országgyűlési képviselet joga, önazonossághoz való jog. Egyéni és közösségi jogvédelmet is biztosít.

Jogalkalmazói, jogalkotói, és jogorvoslati jellegű jogköröket is gyakorol. pl.: Munkahelyi diszkrimináció vizsgálata, kisebbségek oktatásában tapasztalható diszkrimináció. 2000 őszén készítette el az antidiszkriminációs törvényjavaslatát.

Az adatvédelmi biztos

Dr. Jóri András

Az Országgyűlés adatvédelmi biztost választ a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok nyilvánosságához való alkotmányos jog védelme érdekében.

Munkájára az adatvédelmi törvényben is találunk szabályokat, de azokat a normákat is alkalmazni kell, amiket az állampolgári jogok országgyűlési biztosára (eljárása, feladatai, hatáskörei).

⁵⁶ Egy kivétel van: az AB eljárásának kezdeményezése, ha az AB nem jár el azt az OGY nem vizsgálhatja, ombudsman csak jelzi az eljárás kezdeményezését.

Két alkotmányos jog védelmére hozták létre, ezek a személyes adatok védelméhez való jog és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog.

Bárki az adatvédelmi biztoshoz fordulhat, ha véleménye szerint személyes adatainak kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával kapcsolatban *jogsérelem érte*, vagy annak közvetlen **veszélye** fennáll, kivéve ha az adott ügyben bírósági eljárás van folyamatban.

Háromféle tevékenység:

- a törvény és az adatkezelésre vonatkozó más jogszabályok megtartásának **ellenőrzése**,
- a hozzá érkezett **bejelentések kivizsgálása**,
- az adatvédelmi **nyilvántartás vezetése**.

Az adatvédelmi biztos, az országban minden természetes, jogi személyről, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetről **aki, vagy amely adatot kezel, nyilvántartást vezet**.

Sajátos feladatai:

- **javaslattétel, véleményezés** az adatkezelést vagy a közérdekű adatok nyilvánosságát érintő jogszabályok megalkotására, módosítására,
- **kezdeménnyezési jog (és véleményezési jog)** az államtitokkörben vagy a szolgálati titokkörben meghatározott adatfajták szűkítését vagy bővítését illetően,
- ha jogellenes adatkezelést észlel, az adatkezelőt annak megszüntetésére hívja fel. Aminek köteles eleget tenni, és 30 napon belül értesíteni annak megtörténtéről. Ha nem szünteti meg, a biztos tájékoztatja a nyilvánosságot. Illetve ha az adatkezelő vagy adatfeldolgozó a személyes adatok jogellenes kezelését (feldolgozását) nem szünteti meg, az **adatvédelmi biztos határozatban** elrendelheti a jogosulatlanul kezelt adatok **zárolását, törlését** vagy **megsemmisítését, megtilthatja a jogosulatlan adatkezelést vagy adatfeldolgozást**, továbbá felfüggesztheti az adatok külföldre továbbítását. A határozat ellen közigazgatási úton jogorvoslatnak nincs helye.⁵⁷
- **Az adatkezelések ellenőrzése:** A biztos, előzetes értesítés nélkül, bármely adatkezelést ellenőrizhet (kézi és gépesített nyilvántartásokat egyaránt), az adatkezelés helyére **beléphet**, az adatkezelést végzőktől **felvilágosítást kérhet**. Vizsgálatot panasz, bejelentés alapján vagy hivatalból egyaránt indíthat. **Előzetes ellenőrzés:** Az adatvédelmi biztos új adatállomány feldolgozását vagy új adatfeldolgozási technológia alkalmazását megelőzően előzetes ellenőrzést végezhet az úgynevezett nagy adatkezelőknél, például: országos hatósági, munkaügyi és bünygyi adatállományok; pénzügyi szervezetek és közüzemi szolgáltatók ügyfelekre vonatkozó adatkezelései; távközlési szolgáltatóknak a szolgáltatást igénybe vevőkre vonatkozó adatkezelései. Az ellenőrzés alapján a biztos a kezelendő adatok körének, illetőleg az adatfeldolgozás módszerének megváltoztatására hívhatja fel az adatkezelőt.

⁵⁷ Az adatvédelmi biztos határozata ellen- jogszabály sértés esetén – bírósághoz lehet fordulni.

A jövő nemzedékének országgyűlési biztosa

Dr. Fülöp Sándor

Az Országgyűlés az egészséges környezethez való alapvető jog védelme érdekében választja meg a jövő nemzedékek országgyűlési biztosát.

A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa **figyelemmel kíséri, értékeli és ellenőrzi** azon **jogszabályi** rendelkezések **érvényesülését**, amelyek biztosítják a **környezet és a természet állapotának fenntarthatóságát és javítását**. Feladata a mindezekkel kapcsolatban tudomására jutott **visszásságok kivizsgálása vagy kivizsgáltatása, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedések kezdeményezése**.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény szerint a jövő nemzedékek országgyűlési biztosához **bárki** fordulhat, ha megítélése szerint valamely **hatóság** vagy **közzszolgáltatást végző szerv** az **egészséges környezethez való jogát sérti, vagy veszélyezteti**.

A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa feladatkörében eljárva gyakorolja az országgyűlési biztosnak biztosított hatásköröket.

A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa, tehát:

- a) felhívhatja a **környezetet jogellenesen veszélyeztető**, szennyező vagy károsító személyt vagy szervezetet e **tevékenységének megszüntetésére**,⁵⁸
- b) **felhívhatja** a hatáskörrel rendelkező **hatóságot** a környezet védelmére vonatkozó intézkedés megtételére,⁵⁹
- c) feladatkörében általános jelleggel, valamint egyedi ügyben meghatározott szerv, intézmény, hatóság vagy személy részére **ajánlást bocsáthat ki**,
- d) a **környezet állapotával összefüggő közigazgatási döntéssel** szemben **felügyeleti eljárás lefolytatását**, illetve **végrehajtásának felfüggesztését kezdeményezheti**, valamint annak bírósági felülvizsgálata során a perben **beavatkozóként** részt vehet,
- e) **véleményezi** a feladatkörével összefüggő **jogszabályok**, illetve más kormányzati előterjesztések **tervezeteit**, feladatkörében jogalkotásra tehet javaslatot,
- f) megismerheti és **véleményezheti a helyi önkormányzatok hosszú távú fejlesztési, területrendezési**, valamint a jövő nemzedékek életminőségét egyébként közvetlenül érintő **terveit és koncepcióit**,
- g) **véleményezi a környezetvédelmi vagy természetvédelmi tárgyú**, valamint az emberiség közös örökségét és közös gondjait érintő **nemzetközi szerződések kötelező hatályának elismerésére vonatkozó előterjesztéseket**, közreműködik e nemzetközi szerződések alapján készülő nemzeti jelentések elkészítésében, továbbá **figyelemmel kíséri, értékeli e szerződések magyar joghatóság alá tartozó érvényesülését**,
- h) **részt vesz** a feladatkörével összefüggő ügyekben az **Európai Unió** kormányzati részvétellel működő intézményeiben képviselt magyar álláspont kialakításában,
- i) **részt vehet** a jogszabály rendelkezése alapján kötelezően tartandó, feladatkörével összefüggő **közmeghallgatáson**.⁶⁰

⁵⁸ A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa felhívhatja a környezetet károsító személyt vagy szervezetet – függetlenül attól, hogy ez tévőleges cselekvés vagy mulasztás eredménye – a környezetet károsító **tevékenység megszüntetésére** és a környezetet károsító magatartás tanúsítását megelőző **környezeti állapot helyreállítására**.

⁵⁹ A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa kezdeményezheti a hatáskörrel rendelkező **hatóságnál, hogy tegyen intézkedést** a környezetet károsító tevékenység **megakadályozására, megtiltására**, a károk megelőzésére és a környezetet károsító magatartás tanúsítását megelőző **környezeti állapot helyreállítására**.

A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa a feladatai ellátása során bárkitől minden olyan kérdésben felvilágosítást kérhet, amely a környezet állapotával és a környezet használatával összefügghet.

„Oktatási ombudsman” – oktatási jogok miniszteri biztosa

Dr. Ááry-Tamás Lajos

Nem az Országgyűlés választja, és nem neki tartozik beszámolási kötelezettséggel, hanem az oktatásért felelős minisztérium szervezetébe tagozódik be. Az oktatásért felelős miniszter választja, és neki felel évente, de nem utasítható, független. Költségvetése is elkülönül.⁶¹

Az oktatási jogok biztosa **eljárásának** tárgya lehet olyan **egyedi ügyben** hozott **határozat** vagy **intézkedés**, valamint határozat vagy intézkedés **elmulasztása**, amely az Alkotmány 70/F.§⁶², illetve 70/G. §-ában,⁶³ továbbá a közoktatási törvényben⁶⁴, a felsőoktatási törvényben⁶⁵, valamint a szakképzésről szóló törvényben⁶⁶ a **gyermek**, a **tanuló**, a **szülő**, a **pedagógus**, a **hallgató**, a **kutató**, illetve az **oktató számára biztosított jogokat** (védtett jogok) sérti, vagy a **sérelem közvetlen veszélyét idézi elő**. Azonos védelemben részesülnek a gyermekek, a tanulók, a szülők, a pedagógusok, a hallgatók, a kutatók és az oktatók **közössége** számára törvényben biztosított jogok is.

Kérelemre induló eljárás⁶⁷a közigazgatási eljárásban hozott határozat jogerőre emelkedésétől számított **egy éven belül kezdeményezhető**. Tehát ha közigazgatási jogorvoslati lehetőséget jogszabály nem biztosít, a sérelmezett jogerős határozat vagy intézkedés meghozatalától számított egy éven belül kezdeményezhet eljárást.

Határidő nélkül benyújtható a jogszabály vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközével kapcsolatban a kérelem.

Hivatalból eljárás határidő nélkül indítható.

Az oktatási jogok biztosához a jogosult abban az esetben **fordulhat**, ha a **rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségeket** – a bírósági eljárás kivételével – kimerítette.

⁶⁰ A jövő nemzedékek országgyűlési biztosát a jogszabály rendelkezése alapján kötelezően tartandó, feladatkörével összefüggő **közmeghallgatásról értesíteni kell**, részére a közmeghallgatásról készült jegyzőkönyvet kérésére meg kell küldeni. A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa **kezdeményezheti**, hogy a települési önkormányzat, a környezetvédelmi hatóság, a természetvédelmi hatóság vagy más államigazgatási szerv a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa feladatkörébe tartozó ügyben közmeghallgatást tartson.

⁶¹ Az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosa Hivatalának feladatairól és működésének szabályairól szóló 40/1999. (X. 8.) OM rendelet szabályozza a biztos kompetenciáit.

⁶² A művelődéshez való alapjogról rendelkezik

⁶³ A tudományos és művészeti élet szabadságáról, valamint a tanszabadságról és a tanítás szabadságáról rendelkezik.

⁶⁴ 1993. évi LXXIX. tv.

⁶⁵ 2005. évi CXXXIX. tv.

⁶⁶ 1993. évi LXV. tv.

⁶⁷ Az oktatási jogok biztosa érdemi vizsgálat nélkül elutasítja a beadványt, illetve az eljárást megszünteti, ha a) a beadványt nem az arra jogosult nyújtotta be, b) a beadványt határidő lejártá után nyújtotta be a kérelmező, c) a kérelmező – a bírósági eljárás kivételével – nem merítette ki a rendelkezésére álló jogorvoslatokat, d) az ügyben bírósági eljárás indult, vagy az ügyben már jogerős bírósági határozat született, e) ugyanabban az ügyben az oktatási jogok biztosa már eljár, és a beadvány nem tartalmaz új tényeket, f) a beadvány nyilvánvalóan alaptalan. Az oktatási jogok biztosa a kérelmet elutasíthatja, ha az abban szereplő jogsérelem, illetőleg annak közvetlen veszélye csekély jelentőségű.

Az oktatási jogok biztosa azt a **beadványt**, amelyet nem utasított el, a **kérelemzővel**, illetve a **döntéshozó** vagy a döntéshozatalt elmulasztó **intézménnyel**, jogi, illetve természetes személlyel **egyezteti** (egyeztetési eljárás).

Az egyeztetési eljárásban a beadványt – határidő tűzésével – **nyilatkozattételre** elküldi az intézménynek, továbbá a kérelmezőt és az intézményt írásban **felhívja álláspontjaik közelítésére** és a kérdés rendezésére.

A kérelmező, és az intézmény írásban közölt nyilatkozata, illetve válasza alapján – **indokolt esetben – az oktatási jogok biztosa személyes egyeztetésre** hívja a kérelmezőt és az intézményt, továbbá a **megoldásra javaslatot tesz**.

Amennyiben az intézmény a rendelkezésre álló adatok szerint a védett jogokkal kapcsolatos sérelmet saját hatáskörében nem szünteti meg, az **oktatási jogok biztosa kezdeményezi az intézmény vezetőjénél a jogsérelem, illetve a jogsérelem közvetlen veszélyének megszüntetését**.

Ha az oktatási jogok biztosa **megítélése szerint a kezdeményezés nem vezetett, vagy ésszerűtlenül hosszú idő múlva vezetne eredményre, illetve a kezdeményezés feltételei hiányoznak**, az oktatási jogok biztosa a **jogsérelem**, illetve annak **közvetlen veszélye megszüntetése céljából ajánlást tesz** az intézménynek, továbbá az intézmény **törvényességi felügyeletét**, illetve **irányítását** ellátó (felettes) **szervnek**.

Az oktatási jogok biztosa kezdeményezését, valamint ajánlását visszavonhatja, módosíthatja, illetve új kezdeményezést vagy ajánlást fogalmazhat meg.

Az oktatási jogok biztosa a kezdeményezés, illetve az ajánlás eredményéről **zárójelentést készít**.

Hivatalból induló eljárása:⁶⁸

Amennyiben az oktatási jogok biztosa megállapítja, hogy a védett jogok sérelme, illetve annak közvetlen veszélye a **jogi szabályozás** vagy az állami irányítás egyéb jogi eszköze rendelkezése **hiányosságaira vezethető vissza**, a **jogsérelem elkerülése**, illetve **megszüntetése** érdekében az **oktatási miniszternek javaslatot tesz a jogszabály** (az állami irányítás egyéb jogi eszköze) **kiadására, módosítására vagy hatályon kívül helyezésére**.

Az oktatási jogok biztosa a hivatal részéről eljáró személy észlelése, bejelentés vagy megkeresés alapján a miniszternek javaslatot tehet pl.: szakmai ellenőrzés lefolytatására.

Az oktatási jogok biztosa a kérelemre vagy hivatalból lefolytatott eljárások tapasztalatairól, a kezdeményezések és ajánlások eredményességéről, jelentéseiről, javaslatairól, zárójelentéseiről és jogi állásfoglalásairól **éves beszámolót készít az oktatásért felelős miniszternek**.

⁶⁸ A hivatalból induló eljárás feltétele, hogy a jogszabály (állami irányítás egyéb jogi eszköze), illetve az intézmény döntése, intézkedése, mulasztása súlyos, vagy az állampolgárok nagyobb csoportját érintő jogsérelem okozzon, vagy annak közvetlen veszélyét idézze elő.

X.2. Civil Jogvédők

1) *Drogambulanciák.*

2) *Amnesty International* Magyarországon

a. Megalakulása 1991-ben. A londoni székhelyű nemzetközi szervezet magyar képviselte.

b. Adatokat gyűjt, informálják a környezetüket, és a cselekvésre próbálják ösztönözni így az állami és nemzetközi szervezeteket.

3) *BOCS – Bokor Öko Csoport Alapítvány*

1994-ben jegyezték be. – a katonai szolgálatmegtagadásának emberi jogi kérdéseivel, az egészséges és természetes környezethez való joggal foglalkozik. Elsősorban ismertterjesztő tevékenységet végez.

4) *De Jure Alapítvány.* (Disability Rights Advocates Hungary)

1996-ban alakult. A tartósan sérült, fogyatékos emberek jogi problémáival foglalkozik. Fő működési terület: képzések, tréningek, konferenciák szervezése.

5) *Európai Roma Jogvédő Központ – (ERRC) - Alapítvány*

1996-ban alapították. A romák jogainak érvényesítésében segít, emberi jogi jogsértések esetén nyújt kifejezett segítséget, jogvédelmet.

6) *Kék Pont Drogkonzultációs Központ – 1996-ban alapították.* Az Alapítvány az ártalomcsökkentő drogpolitikát helyezi előtérbe. A tájékoztatás, megelőzés. Jogsegélyszolgálatot működtet a szervezet. Felvilágosítás, tanácsadás a jogi szabályozásról is.

7) *Magyar Emberi Jogvédő Központ - Korábban MEJOK – 1993-ban hozták létre.* Az emberi jogsértések áldozataival foglalkozik elsősorban a kisebbségek elleni diszkriminációs jelenségek feltárásával, orvoslásával. A szabadságelvonással járó intézkedések vizsgálatával, panaszok kivizsgálásával.

8) *Magyar Helsinki Bizottság* (Hungarian Helsinki Committee) Alapító elnök: Kőszeg Ferenc

Hivatalosan 1989-ben alakult meg. A bizottság az Európai Emberi Jogi Egyezményben biztosított emberi jogok érvényesülését vizsgálja. Nyomon követi az alapvető jogok érvényesülését Magyarországon. Tényfeltáró megfigyeléseket végez, ingyenes jogi segítségnyújtása, jogi képviselést vállal ügyvédek útján. Elsősorban fogvatartással, bántalmazással, idegenrendészettel és menedéjjoggal összefüggő - panaszok esetén nyújt jogi segítséget. Fő tevékenységei területei: rendvédelmi szervek civil megfigyelése fogda megfigyelés börtön megfigyelés, menedékkérők jogvédelme.

9) *Martin Luther King Egyesület – 1991-ben jött létre.* Vezetője: Mester Csaba. Az Egyesület távoli országokból érkezett külföldiek fizikai szabadságát korlátozó intézkedések elleni jogvédelemben nyújt segítséget, jogi tanácsadás, képviselést biztosításával. Multikulturális rendezvényeket tart, emberi jogi képzéseket szervez és tart.

10) *Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület*

1995-ben jött létre. Kifejezetten a menekültek, külföldiek jogi védelmével és szociális ellátásával foglalkozik. Jogi tanácsadást, szociális gondozást nyújt, kutatásokat végez.

11) *Nagycsaládosok Országos Egyesülete* – 1987-ben jött létre. A szervezet az egyenlőséggel, egészséghez, oktatáshoz, egészséges környezethez való jogok védelmével, gyermek, és szociális jogokkal foglalkozik. Célja a három és többgyermekes családok érdekképviselése.

12) *Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda*

Alapítvány – 1994-ben jött létre. Az etnikai diszkrimináció áldozatai számára biztosít jogvédelmet. Jogeset feldolgozás, jogi képviselő biztosítása.

13) *Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület*

NaNe! – egyesület - 1994-ben jött létre. Az emberi jogok közül elsősorban a nők biztonságához, önrendelkezéséhez, egyenlő esélyéhez és az erőszakmentes bánásmódjához való jogával foglalkozik. Célja, hogy elősegítse a nők hozzáférését az igazságszolgáltatáshoz. Telefonos segélyvonalat üzemeltet a bántalmazott nők és gyermekeik részére. Azonnali gyakorlati segítséget nyújt a krízishelyzetben lévőknek. Felméréseket készít a problémák feltárása érdekében. Elsősorban családjogi ügyekben segít, erőszak, bántalmazás, gyermekelhelyezés, stb.

14) *Oltalom Karitatív Egyesület* - 1989-ben jött létre. A szociálisan és lelkiileg kiszolgáltatott csoportok és egyének védelmére törekszik. Hátrányos helyzetű, csökkent érdekérvényesítési képességű emberek számára nyújt jogi segítséget.

15) *Raoul Wallenberg Egyesület* – 1988-ban alakult.

Magyarországon belül a kisebbségeket érintő emberi jogi problémák kezelésével foglalkozik. Nemzetiségi, etnikai, vallási vagy más miatt hátrányosan megkülönböztetett csoportokkal, személyekkel foglalkozik.

15) *Roma Polgárjogi Alapítvány* – 1995-ben alakult meg. Horváth Aladár a vezetője.

Kifejezetten a romák jogainak védelmével foglalkozik. Diszkrimináció ellen, szociális problémák esetén. Etnikai konfliktusokkal foglalkozik, tényfeltárásokat végez.

16) *Szószóló Alapítvány* a betegek jogaiért. -1995-ben alakult. A betegjogokkal foglalkozik.

17) *Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány (BEGYKA)*

Kuratórium elnöke: dr. Csehák Judit, alelnökei: ellátottjogi terület képviselőjében: Ráczné dr. Lehoczky Zsuzsanna, gyermekjogi terület képviselőjében: dr. Németh László betegjogi terület képviselőjében: dr. Felméri István

A közalapítvány betegjogi, ellátottjogi és gyermekjogi képviselőket (a továbbiakban: képviselők) foglalkoztat és ellátja az ezzel összefüggő feladatokat.

Elősegíti – a képviselők működésén keresztül – az egészségügyi intézményekben ellátottak, a gyermekvédelmi gondoskodásban, illetve a szociális szolgáltatásban részesülők jogainak érvényesülését, védelmét. Hozzájárul a társadalmi esélyegyenlőség megteremtéséhez az alábbiak szerint:

- biztosítja – a képviselők működésén keresztül – az ellátásokat igénybe vevők részére a megkülönböztetés nélküli szolgáltatásnyújtás folyamatos figyelemmel kísérését,

- elősegíti az egyes hátrányos helyzetű csoportok – különösen a fogyatékos személyek, roma kisebbséghez tartozók, pszichiátriai és szenvedélybetegek – ellátással összefüggő jogainak érvényre jutását.

Támogatja a szolgáltatásokat igénybe vevők, valamint a képviselők együttműködését a szolgáltatást nyújtókkal keletkezett konfliktusaik megoldásában.

Összegzi a képviselők működésének gyakorlati tapasztalatait, továbbá a betegek, ellátottak, gyermekek jogainak érvényesülésével kapcsolatban szerzett információk alapján segíti a jogok és kötelezettségek egységes értelmezését, valamint azok gyakorlati megvalósulását.

XI. Az egyes emberi jogok

XI.1. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog

Alk. „54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

EJENY „1. cikk: Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.(...)”

PPJNE „6. cikk: 1. Minden emberi lénynek veleszületett joga van az életre.(...)”

EJEE „6. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke: A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”

EUA „1. cikk: Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell. 2. cikk (1) Minden embernek joga van az élethez.

(2) Senkit sem lehet halálra ítélni vagy kivégezni.”

Az **emberi élet** az **embernek**, mint a **legmagasabb rendű élőlénynek** a **létezését jelenti**, amely mint fejlődés, a megtermékenyüléstől a halálig tart. Az **emberi méltóság** ennek a létezésnek a módját, állapotát fejezi ki.

Az ember testi, értelmi és erkölcsi tulajdonságaival és teremtő képességeivel - mint **emberi lény** - kiemelkedik a többi élőlény közül, és ezeknek, a **tulajdonságoknak és képességeknek az összessége adja az ember méltóságát**, azaz saját ember voltának, fontosságának, jelentőségének, értékének felemelő tudatát. **Az emberi élet és az emberi méltóság** tehát az emberi lény két, egymástól elválaszthatatlan összetevőjének tekinthető, az ember elidegeníthetetlen, immanens lényegi sajátja, azaz **az emberi létezés lényege**. Az **ember** - mint természetes személy - **az emberi élettel** - mint biológiai-pszichológiai értelemben legmagasabb létezéssel - **és az emberi méltósággal** - mint e létezés rangjával - **együtt az emberi lényet jelenti**, az emberi egységet juttatja kifejezésre.

Az alaptörvényben szereplő élethez és az emberi méltósághoz való jog jelentősége arra vezethető vissza, hogy ez **befolyásolja az alkotmány összes meghatározását**.

Ez az alábbiakban fejeződik ki:

a) Az alkotmányban a legfőbb értékdöntést jelenti, a legfőbb alkotmányos alapelv, az alkotmányos renden belüli **legmagasabb jogi értéket juttatja kifejezésre**: a modern alkotmányokban általában az alapvető jogok forrásaiként szerepelnek, amelyek érvényesüléséről, tiszteletben tartásáról és védelméről a jognak kell gondoskodnia. A modern alkotmányos jogállamokban tehát az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jog a **legalapvetőbb emberi jogok**, amelyek ezért a lehető legteljesebb jogi oltalomban kell, hogy részesüljenek, ami azt jelenti, hogy ezek a jogok korlátlanok, vagyis az államot is kötik.

b) Az alapvető jogok által képzett **értékrendszer kiindulópontja, bázisa és centruma**, másképpen megfogalmazva az alapjogi rend lényegi szubsztrátumát (tárgyi alapját) képezik: az emberi életre és méltóságra vezethető vissza minden más szabadságjog, egyenlőségi és sérthetlenségi jog. Az emberi élet és az emberi méltóság **megtestesíti az igényt** az individualitásra, a privát szférára, az akarat- és döntési szabadságra, a cselekvési szabadságra, az önrendelkezésre/önmeghatározásra, a szellemi és lelkiismereti szabadságra, a személyi értékegyenlőségre, a társadalmi/szociális igazságosságra. Ezek az igények és jogosultságok az emberi lét egyszeri és egyedi voltát jelölik.

c) Az emberi élethez és méltósághoz való jog **alkotmányjogi védelmi megbízást is jelent az állam számára**: az államhatalom minden megnyilvánulásában, köteles tiszteletben tartani és védelemben

részesíteni e jogokat, következésképpen az állami hatalomgyakorlás és tevékenység mértékét és vezérfonalát jelentik, minden állami cselekvést orientálnak. Az állam kötelessége tehát az egyén jogát jelenti: e kötelességből adódik az egyén jogi igénye életének és méltóságának állam általi tiszteletben tartására és védelmére, azaz az állam az egyént érintő megnyilvánulásai során e jogokat nem sértheti, és egyformán védő módon kell beavatkozni, ha e jogokat harmadik oldalról megsértik, vagy fenyegetik. Az államnak ez a feladata arra az elvre vezethető vissza, hogy az állam tevékenységének középpontjában az embernek kell állnia, mivel az állam van az emberért, nem, pedig az ember az államért: az állam az egyént nem alacsonyíthatja le az államérdek és a bürokratikus célszerűség tárgyává és eszközévé. Az emberi élet és az emberi méltóság - mint értékek - eljogiasítása, **alapjoggá válása** arra a természetjogi elképzelésre vezethető vissza, amely szerint vannak olyan, az emberrel veleszületett, elidegeníthetelen és sérthetetlen alapvető jogok, amelyek minden embert megilletnek.⁶⁹

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy **az emberi élethez és méltósághoz való jog egységet alkotó, oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele, ún. „anyajog”**.

Az élethez való jogot szokás egyrészt a **testi épséghez és egészséghez való joggal** összekapcsolni, másrészt - a nemzetközi jog hatására - a kínzás és a kegyetlen, illetve megalázó büntetések tilalmával.

Az emberi méltósághoz való jogot pedig szokás az ún. **„általános személyiségi jog”**⁷⁰ egyik megfogalmazásának tekinteni, amelynek különféle aspektusaival nevesítik ezt a jogot: a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog, az önrendelkezés szabadságához való jog, általános cselekvési szabadság, a magánszférához való jog megjelölésével. A magyar alkotmánybírósági gyakorlat szerint **az általános személyiségi jog anyajog**, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.⁷¹

Az élethez való jog

Természetjogi alapokon nyugszik, első generációs jogként belekerült a nemzetközi jogi dokumentumokba. Locke eszméihez kapcsolódik, és először az amerikai függetlenségi deklarációkban jelent meg.

Az egyén életének biztosítására szolgál, mindenki mással szemben jogosítja az egyént. Mindenki köteles elismerni az egyén élethez való jogát, és mindenki köteles tartózkodni attól, hogy megsértse másnak az élethez való jogát. Hozzá tartozik a joghoz az is, hogy az életet közvetlenül fenyegető veszély esetén akár más életét is elvéve az egyén védje meg önmagát.

Az állam kötelessége az alapvető jogok, így az élethez való jog tiszteletben tartása.

⁶⁹ Drinóczi Tímea (szerk.) im. 56-57.o.

⁷⁰ Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg; pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként.

⁷¹ 8/1990.(IV.23.) AB határozat

Az emberi méltósághoz való jog

Eredete: korábban csak a különleges embereket, a közmegebecsülésnek örvendő embereket illette, de Kant, illetve Dworkin szerint minden embert megillető alapvető jog. Kant felfogásának középpontjában az emberi értelem áll, és az azon alapuló szabadság, illetve az ezek szerint erkölcsösen cselekvő személy autonómiája.

Az egyenlő emberi méltóságból az következik, hogy mindenkinek meg kell adni azt a tiszteletet, ami őt emberi minőségében megilleti.

Dworkin szerint az alapvető jogok szerepe az, hogy védelmezzék az emberi méltóságot, és biztosítsák az emberi bánásmódot.

A mai felfogások közös eleme, hogy a méltóság az ember járulékos tulajdonsága, a méltóság morálisan lényeges, és csakis az emberre jellemző tulajdonság. A magyar alkotmány a nemzetközi dokumentumokat vette alapul. Az ENSZ keretei között kidolgozott deklarációk elsődleges célkitűzése az volt, hogy az államok ezek után minden embert egyenlő méltóságú személyként kezeljenek, és az egyének szabadságát biztosítsák.

EJENY 1 cikke szerint „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.”

A PPJNE preambuluma a szabadság, az igazságosság és a béke alapjának tekinti „az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerését”, emellett kimondja, hogy az emberi jogok „az emberi lény veleszületett méltóságából erednek.” Az okmány 10.cikke előírja, hogy a „szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.”

A magyar felfogásban az emberi méltóság az alapjogok hierarchiájának legmagasabb fokán áll. Az Alkotmány 54.§-a alapvető jognak említi, melytől senkit sem lehet önkényesen megfosztani. De más jogok forrásaként is szerepet játszik, ún. **„anyajog”**, a személyiség védelmére.

A jognak két funkciója van. Az egyik az állam korlátja, hogy létezik egy határ, amin az állam nem terjeszkedhet túl, a másik az emberek közötti egyenlőség biztosítása, az egyenlő méltóság megteremtése, függetlenül attól, hogy a személy bűnöző, vagy jogkövető állampolgár.

Jelentése: az egyén autonómiájának, önrendelkezésének olyan része, amelynél fogva az ember nem válhat eszközzé, tárggyá, hanem egy emberi alany, személy marad. A méltóság az emberi élettel együtt járó minőség, egyenlő, oszthatatlan, korlátozhatatlan. Tartalma a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog, az önrendelkezéshez, önazonossághoz való jog, általános cselekvési szabadság, magánszféra védelme, testi integritáshoz fűződő jog.

A jog tartalma még a minden embert emberhez méltó bánásmód illeti meg. Az egyén jogosult arra, hogy a minden embernek egyformán kijáró tisztelettel, és az emberi személyiség értékét szem előtt tartva bánjanak vele. Az emberek között nem szabad indokolatlan különbséget tenni.

Tehát az emberi méltósághoz való jog azt fejezi ki, hogy **az ember különleges megítélése és bánásmódra** „jogosult” lény, ezért bizonyos bánásmódokat tilos az emberrel szemben alkalmazni (ez személyiségvédelmi funkciója a

jognak). Az emberi méltósághoz való jog azt is kifejezi, hogy más emberekkel **egyenlő méltóságú** személyként kell kezelni, indokolatlan, ésszerűtlen különbségtétel az emberek között tilos (*egyenlőségi funkciója* a jognak.)

Az AB emberi méltósághoz köti a következő alapjogokat:

- az emberi **személyiség kibontakozásához elengedhetetlen** a véleménynyilvánítás szabadsága, az önkifejezés szabadsága, a lelkiismeret és vallásszabadság, a gyülekezéshez, egyesüléshez való jog,
- **magánzféra egy-egy elemének érvényesülését biztosítja**, a jó hírnévhez való jog, a magánlakás sérthetetlenségének joga, magántitokhoz, személyes adatok védelméhez való jog,
- **emberi méltóság védelmét** biztosítják, **büntetőügyekkel kapcsolatos egyes jogok**, mint pl.: ilyen, az a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma, az ártatlanság vételeme, a védelemhez való jog, stb.
- **összefüggésben áll** a személyiség szabad kibontakozása - mint az emberi méltósághoz való jog egyik összetevője - a **gazdasági életben való részvételt biztosító alapjogokkal**, mint pl.: foglalkozás megválasztás szabadságával, vállalkozás szabadságával, stb.
- és **a szociális jogok** területén az AB 1998-ban úgy foglalt állást, miszerint (Alk. 70/E. §) a szociális ellátások összessége által olyan megélhetési minimumot kell az államnak garantálni, amely elengedhetetlen az **emberi méltóság megvalósításához**.

Az AB, konkrét esetek kapcsán, az élethez és emberi méltósághoz való jogból, mint anyajogból levezette, például:

57/1991.(XI.8.) AB határozat (Jánosi-ügy) - alkotmányjogi panasz volt melyben kifogásolták, hogy a családjogi tv. egy rendelkezése alapján kiskorú gyermeke a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnok útján keresetet nyújtott be az apasági vélelem megdöntésére, melynek eredményeként elvették tőle a gyermeket. Az akkori jogszabályok alapján a bírósági döntés nyomán a gyermeknek nagykorúsága elérése után sem lett volna lehetősége arra, hogy vérségi származását vitassa. Az AB megállapította, hogy „**a személyiségi jog részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog**, amely magában foglalja azt, hogy mindenkinek joga **vérségi származását kideríteni**, felkutatni, kétségbe vonni. Vagyis alkotmányellenes a gyermek vérségi származása kiderítéséhez való jogának a törvényes képviselő korlátlan perindítási jogosultsága útján történő végérvényes elvonása.

64/1991. (XII.17.) AB határozat az emberi méltósághoz való jog alapján, a **terhes nők önrendelkezési joga** kiterjed a terhesség-megszakítás feletti rendelkezésre. Ezzel szemben áll az állam magzatvédelmi kötelezettsége.

36/2000. (X.27.) AB határozat kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog alapján a **betegek önrendelkezési jogához tartozik** többek között az egészségügyi (eü.) beavatkozásokba való **beleegyezés** és az ellátás **viSSZAUTASÍTÁSÁNAK joga is**. A testület alkotmány sértőnek minősítette, hogy az eü tv⁷². a korlátozottan cselekvőképes betegek eü. ellátással kapcsolatos önrendelkezési jogát a cselekvőképtelen betegek jogával megegyezően korlátozza. Ennek nyomán az 56 /2000 (XII.19.) AB határozat

⁷² 1997. évi CLIV: tv az egészségügyről.

megállapította, hogy az **orvosválasztás szabadsága** is szoros kapcsolatban áll az alkotmány 54.§ (1) bekezdésében szereplő önrendelkezési joggal. A döntés szerint az önrendelkezési jog részét képezi, hogy az állampolgárok eü ellátásában kizárólag azok a személyek vehetnek részt, akik közreműködésébe az érintett beleegyezett.

58/2001.(XII.7.) AB határozat a névjog különböző elemeit fogalmazta meg az emberi méltósághoz való jog alapján. **A névjog** az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében foglalt **emberi méltóságból levezethető alapvető jog**.

Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. Ez a jog az állam által nem korlátozható.

A névjog egyéb elemei – így különösen a névválasztás, a névváltoztatás, a névmódosítás – a jogalkotó által alkotmányosan korlátozhatók.

Az AB „feltétlen jogszabályi rendezést igénylő jogalkotási kötelezettségének” tekinti azt, hogy a jogalkotó biztosítsa az Alk. 66. § (1) bekezdésében foglaltak érvényesülését, nevezetesen: „A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.” Alkotmány sértést idéz elő tehát a Csjt.⁷³ 26. §-a azzal, hogy nem teszi lehetővé a férfiak számára is – házasságkötésük után – feleségük családi nevének felvételét.

Ezen AB döntés nyomán az OGY megteremtette 2002. évi XLIV. törvénnyel, hogy pl.: a férj is felvehesse a feleség nevét.

A két jog érvényesülése az élet három területén:

1) Halálbüntetés: Nemzetközileg a XX. század második felében alakult ki döntő fordulat, amikor kijelentette az ENSZ, hogy senkit sem lehet az élettől szándékosan megfosztani. 1983-ban az Európa Tanács az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez fűzött 6. kiegészítő jegyzőkönyvet melyben, a halálbüntetés békeidőben való eltörléséről rendelkezett.

Az elmúlt években a halálbüntetés teljes eltörléséről rendelkeznek az egyezmények. Pl. az EUA 2. cikk 2. pontjában: **„Senkit sem szabad halálra ítélni, sem kivégezni.”** Sőt kimondja, hogy nem is adható ki olyan államnak, melyben halálra ítélik, megkínózzák.

2002 év május 3.-án írták alá az Európa Tanács keretein belül az európai egyezmény 13. jegyzőkönyvét, amely minden körülmények között kizárja a halálbüntetés alkalmazását.

Ezek után a demokratikus berendezkedésű államok sorra rendelkeztek a halálbüntetés eltörléséről.

Magyarországon 1989-90-ben került ki a halálbüntetés a büntetési rendszerből. Az AB 23/1990. (X.31.) határozatában megállapította, hogy a halálbüntetés alkotmányellenes, ezért megsemmisítette. **Megállapította, hogy az élethez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.**

A halálbüntetés ismételt bevezetésére számtalan kezdeményezés indult, melynek bevezetése azonban csak akkor képzelhető el, ha az alkotmányt módosítja a parlament és felmondaná a vállalt nemzetközi kötelezettségeit. Sőt Magyarországnak meg kell tagadnia az elkövető kiadatását, amennyiben az adott országban halálbüntetést szabnának ki rá.

Az AB kifejtette, hogy az Alk. 8. § (2) bekezdésének az 1990. június 19-i alkotmánymódosítással beiktatott rendelkezése és az 54. § (1) bekezdése

⁷³ 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról.

nincs összhangban. Az Országgyűlésre hárul az a feladat, hogy az összhangot megteremtse. **Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele.** Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog **korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.**

Az Alkotmánybíróság figyelmet érdemlőnek tartja a kriminológia és a kriminálstatisztika számos ország tapasztalatain alapuló megállapítását, miszerint a halálbüntetés alkalmazása vagy eltörlése sem az összбүнözésre, sem a korábban halálbüntetéssel fenyegetett бűncselekmények elkövetésének gyakoriságára nincs bizonyíthatóan törvényszerű hatással.

Kivételek az élethez való jog hatálya alól:

- jogos védelem, végszükség esetei,
- törvényes letartóztatás foganatosítása esetén, vagy fogvatartott szökésének megakadályozása esetén,
- zavargás, vagy felkelés elfojtása esetén

(EJEE 2. cikk – Európa Tanács Egyezménye az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről)

2) Abortusz: Nem alakult ki olyan nemzetközi egyetértés, mint a halálbüntetés esetén.

Az abortusz jogi szabályzásával kapcsolatban a **két modell** alakult ki: az egyik a határidős modell a másik az indikációs modell. A **határidős modell** lényege, hogy a terhesség objektíve meghatározott ideig (pl. 12., 15., vagy 20. hétig) szakítható meg a nő indoklása, körülményei vizsgálata nélkül. Az **indikációs modell** lényege, hogy a terhesség csak és kizárólag törvényben meghatározott **indokok** alapján (pl.: magzat súlyos fogyatékosága, a terhesség бűncselekmény következménye, súlyos válsághelyzet) szakítható meg. Az államok jelentős részében a két modell „ötvözetét” alkalmazzák, úgymint Magyarországon is.

Az Egyesült Államokban a magánszférához való jogból következik az abortusz szabadsága. A német felfogás a magzat életéhez való jogára és az élet védelmének köteletségére helyezi a hangsúlyt, amely előnyt élvez az önrendelkezéssel szemben. A strasbourgi gyakorlat a tagállamok mérlegelésére bízta, hogy a női önrendelkezésnek vagy a magzatvédelemnek biztosítanak elsőbbséget. Magyarországon a II. világháború előtt a terhesség-megszakítás бűncselekménynek minősült. A liberalizáció 1956 nyarán történt meg. 1989-ben hozták meg a megengedő abortuszsabályokat.

Az AB először 64/1991.(XII.17.) határozatában foglalt állást a terhesség-megszakításról: Csak törvényben lehet szabályozni a terhesség-megszakítást, illetve a magzat jogi státuszát rendezni kell. Az abortusz megítélése attól függ, hogy a magzat emberi személy –e, ha igen, akkor az abortuszt be kell tiltani, de ha nem emberi személy, akkor megengedhető az abortusz, de ekkor sem korlátlanul. Az országgyűlés döntésére bízta azt, hogy melyik lehetőséget fogadják el.

Két alapjog ütközhet össze, az egyik az anya önrendelkezési joga, a másik a magzat élethez való joga.

Az abortusz esetében a *magzat "élethez" (megszületéshez) való jogával az anya emberi méltóságát alkotó önrendelkezési joga áll szemben*, vagyis az élethez való jog az emberi méltóságoz való jog egyik dimenziójával kerül szembe.

Mivel az abortusz alkalmazásakor az anya önrendelkezési joga **korlátozásának elkerülése** csakis a magzat életének **teljes elvételével** valósítható meg, amennyiben a magzatot embernek tekinti a jogalkotó, az abortusz teljes tilalmát jelentené. Emiatt az Alkotmánybíróságnak döntenie kellett arról, hogy a magzat a hatályos Alkotmány, illetve más jogszabályok alapján embernek minősül-e.

Az AB álláspontja, az volt hogy az alkotmányból nem lehet eldönteni egyértelműen, hogy a magzat ember-e, vagy sem. **A törvényhozónak abban az előkérdésben kell döntenie, hogy a magzat ember-e**, rendelkezik e jogalanyiséggal, vagy nem.

Az AB a 48/1998.(XI.23.) sz. döntésében, az un. második abortusz határozatában leszögezi, hogy „noha a Magzatvédelmi törvény nem rendelkezik kifejezetten a magzat jogalanyiségéről, a terhesség-megszakítás e törvényben foglalt szabályozásával az Országgyűlés implicite azt juttatta kifejezésre, hogy szerinte **a magzat jogilag nem ember.**”

Mivel a magzat nem ember, nem illeti meg abszolút védelem az anya önrendelkezési jogával szemben, vagyis az **abortusz alkotmányosan nem tiltható**. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a magzat életének, "megszületéshez való jogának" semmilyen védelemben nem kellene részesülnie. Ellenkezőleg: mivel a **magzat megszületése feltétele az emberré válásnak**, a magzati élet különös védelemben részesül, s az anya önrendelkezési jogával való versengésekor szigorú feltételek teljesítése mellett korlátozható.

1992. évi LXXIX. tv. a magzati élet védelméről, amely korlátozásokkal fogadja el az abortuszt.

Jelenlegi szabályozás szerint (1992. évi LXXIX. tv. 6.§):

A terhesség a 12. hetéig szakítható meg, ha

- a) azt az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja;
- b) a magzat orvosilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved;
- c) a terhesség bűncselekmény következménye, valamint
- d) az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

A terhesség az előző feltételek fennállása esetén a 18. hetéig szakítható meg, ha az állapotos nő

- a) korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen;
- b) terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban, vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége a 12 hetes időtartamot.

A terhesség a 20. hetéig — a diagnosztikus eljárás elhúzódása esetén 24. hetéig — szakítható meg, ha a magzat genetikai, teratológiai ártalmának valószínűsége az 50%-ot eléri.

A terhesség az időtartamától függetlenül szakítható meg

- a) az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok miatt, illetve
- b) a magzatnál a szülés utáni élettel összeegyeztethetetlen rendellenesség fennállása esetén.

Tehát a terhesség csak **veszélyeztetettség**, illetőleg az állapotos **nő súlyos válsághelyzete** esetén, a törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg. Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.

Az államnak **alkotmányos kötelezettsége**, hogy az anya előtt a gyermek **megtartásának és felnevelésének perspektíváját megnyissa**. Az anyának ezért részt kell vennie az erre a célra irányuló kötelező tanácsadáson, ami nem korlátozódhat egyszeri alkalomra, a terhesség egész időtartama alatt támogatni kell az anyát. Az abortuszon áteset nő számára is fel kell kínálni a segítséget.

3) Művi meddővé tétel, mint önrendelkezési jog megnyilvánulási formája

43/2005.(XI.14.) AB határozatában kimondta, hogy az Eütv. 187. §-ának (2) bekezdése alkotmányellenes „(2) *Családtervezési célból a művi meddővé tétel 35. életévét betöltött vagy három vér szerinti gyermekkel rendelkező személynél végezhető el.*” A hivatkozott rendelkezés az AB véleménye szerint **túlzottan korlátozza az önrendelkezési jogot**. Az Eütv. támadott rendelkezése a magyar jog szerint egyébként cselekvőképesnek tekintett személyek egy csoportját is elzárja az önrendelkezési jog gyakorlásától. Tehát a korlátozással érintett személyek nem rendelkeznek a művi meddővé tételre vonatkozó **döntéshozatali képességgel**. Az egészségügyi beavatkozásokra vonatkozó döntésképeség magában foglalja, hogy az érintett képes megérteni a döntéshez szükséges információkat; képes megérteni döntése minden lehetséges következményét; továbbá képes közölni döntését az orvossal. Az Alkotmánybíróság szerint sem népesedéspolitikai szempontok, sem az állam egészségvédelmi kötelessége nem teszi alkotmányosan elfogadhatóvá, hogy az Eütv. a vér szerinti gyermekek számától teszi függővé az alapjog-érvényesítést. **Az állam nem írhatja elő az emberek számára az ideálisnak tartott gyermekszámot**, és nem juttathatja érvényre a legitim népesedés- és más társadalompolitikai szempontokat az 54. § (1) bekezdésén alapuló önrendelkezési jog sérelmével.

4) Eutanázia: Nincs általánosan elfogadott fogalom magyarázat.

Passzív eutanázia, az orvos nem kezeli a beteget, ill. beszünteti a kezelést, és így engedi meghalni. **Aktív eutanázia** esetén az orvos aktív közreműködésével következik be a halál. Úgy okozza a halált, amely cselekménnyel egy egészséges embert is megölne. Az orvos így vagy úgy de a beteg érdekében cselekszik. Az Egyesült Államokban a Legfelső Bíróság a Cruzan - ügyben hozta meg az irányadó döntést. Nancy Cruzan 25 éves nő autóbaleset következtében súlyos agykárosodást szenvedett, géppel tartották életben. Hosszú évekig tudott volna így élni, de eszméletének visszatérésére nem lett volna esélye. A szülők bírósághoz fordultak, a gépek kikapcsolását kérve. Elutasították a keresetet, majd a szülők a Legfelső Bírósághoz fordultak, aki kimondta, hogy a döntésképes betegeknek joguk van az életfenntartó kezelés visszautasításához, de azt is megállapították, hogy az állam követelheti a beteg akaratnyilvánítására vonatkozó egyértelmű és meggyőző bizonyítékot. Mivel a szülők ilyennel nem rendelkeztek, nem változtatta meg a bíróság a korábbi döntést. (5-4 arányban hozták meg a döntést. 4 bírósági tag gondolta, hogy Cruzannak joga van a méltó halál megválasztásához).

A Cruzan- ügy következtében elterjedté vált az *előzetes nyilatkozat*,⁷⁴ melyben az állampolgár arról rendelkezik, hogy ha ilyen esetben döntésképtelenné válna, mi történjen vele.

Ma az aktív eutanázia szinte minden államban bűncselekmény. Hollandiában és Belgiumban engedélyezett az önkéntes aktív eutanázia. Magyarország 1998 előtt nem biztosította semmi a betegek jogvédelmét. Eütv. előírja, hogy az orvos az általa gyógyíthatatlannak vélt beteget a **legnagyobb gondossággal köteles gyógykezeltetni**. Az egyetlen ismert bírósági ügy a **Binder** ügy volt, ahol az anya a gyógyíthatatlan 11 éves lányát a fürdővízbe fojtotta, majd feljelentette magát a rendőrségen. A bíróság az anyát két év szabadságvesztésre ítélte, de a végrehajtást 3 évre felfüggesztette.

Az AB megállapította a 22/2003 (IV.28.) határozatában, hogy a „A gyógyíthatatlan **beteg döntése** arról, hogy életének a rá váró szenvedésekkel teli hátralévő részét nem akarja végig élni, a **beteg önrendelkezési jogának része**, így vonatkoznak rá az Alkotmány élethez és emberi méltósághoz való jognak a rendelkezései.”

Alkotmánybíróság álláspontja szerint: „A **gyógyíthatatlan beteg** arra vonatkozó **elhatározása: életét** akár fájdalmainak, szenvedésének megrövidítése érdekében, akár más meggondolásból **nem kívánja végig élni**, ezért visszautasítja az életben tartásához feltétlenül szükséges orvosi beavatkozást, **önrendelkezési jogának** olyan része, melynek gyakorlását a **törvény** más alapjog védelméhez elkerülhetetlenül szükséges mértékben **korlátozhatja ugyan, de nem vonhatja el.** (...) A **gyógyíthatatlan betegnek** az a kívánsága, hogy életének nem pusztán az életfenntartó, életmentő orvosi beavatkozás visszautasításával, **hanem az orvos tevőleges segítségével vessen véget**, alkotmányossági megítélés szempontjából **már nem tekinthető az életével, illetőleg halálával kapcsolatos önrendelkezési joga** olyan részének, melyet a törvény más alapjog védelme érdekében akár teljes egészében is ne vonhatna el.”

1. A **beteg** minden olyan **ellátást**, amelynek **elmaradása** esetén **egészségi állapotában várhatóan súlyos vagy maradandó károsodás következne be**, csak **közokiratban** vagy **teljes bizonyító erejű magánokiratban**, illetve írásképtelensége esetén két tanú együttes jelenlétében **utasíthat vissza**.

2. A betegség természetes lefolyását lehetővé téve az **életfenntartó** vagy **életmentő beavatkozás** visszautasítására csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg olyan súlyos **betegségben szenved**, amely az **orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül** – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – **halálhoz vezet és gyógyíthatatlan**. A visszautasításnak az előbb leírt alakiségben kell megtörténnie. A **visszautasítás csak akkor érvényes**, ha egy **háromtagú orvosi bizottság** a beteget **megvizsgálja** és egybehangzóan, írásban **nyilatkozik** arról, hogy a **beteg döntését** annak **következményei tudatában hozta meg**, illetve a beteg az orvosi bizottság nyilatkozatát követő **3. napon** – két tanú előtt – **ismételten** kinyilvánítja a **visszautasításra irányuló szándékát**. Amennyiben a beteg nem járul hozzá az orvosi bizottság vizsgálatához, a kezelés visszautasítására vonatkozó nyilatkozata nem vehető figyelembe.⁷⁵

⁷⁴ A kezelés formájáról (életmentő, életfenntartó kezelésre vonatkozik), illetve nyilatkozat a helyettes döntéshozó személyről. A magyar szabályzás alapvonalaait lsd. még A betegjogok c. fejezetben.

⁷⁵ Eütv. 20-23. §.

A **beteg** a visszautasításra vonatkozó nyilatkozatát **bármikor**, alaki kötöttség nélkül **visszavonhatja**.

Cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes beteg esetén az 1. pontban írt ellátás nem utasítható vissza.

Amennyiben cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes beteg esetén a 2. pont szerinti ellátás visszautasítására kerül sor, az egészségügyi szolgáltató keresetet indít a beleegyezés bíróság általi pótlása iránt. A kezelőorvos a bíróság jogerős határozatának meghozataláig köteles a beteg egészségi állapota által indokolt ellátások megtételére.

Kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma

EJEE 3. cikk: „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak, vagy büntetésnek alávetni.”

Az emberi méltóság fogalmának egy része.

Fogalmak:

Kínzás: súlyos szándékos, kegyetlenséget feltételez, mely testi-lelki sérülésekkel jár.

Embertelen bánásmód: nem szükséges hozzá a testi sérülés, erős testi- lelki szenvedés.

Megalázó bánásmód: félelem, alsóbbrendűség érzés keltése a cél, testi- lelki ellenállás megtörése

A jog sérelmének esetei (a strasbourgi bíróság szerint):

- hatóságok részéről tanúsított magatartások, (pl. nyomozás során, kihallgatásokkor alkalmazott technikák)
- fogva tartás körülménye (pl.: sok elítélt egy cellában)
- kiskorúak testi fenyegetésével kapcsolatos problémák (iskolában és szülő részéről)
- idegenrendészeti jellegű esetek pl.: kiadatás, kiutasítás esetei.

XI.2. A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Alk. „70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen **faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.** (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti. (3) A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.”

EJENY „2. cikk: Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.

Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak, vagy területnek politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.(...)

(...) **7. cikk** A törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. Mindenkinek joga van egyenlő védelemhez a jelen Nyilatkozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.”

PPJNE „2. cikk 1.pont: Az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat, minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

GSZKJNE „2. cikk 2. pont: Az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat arra, hogy biztosítják az Egyezségokmányban rögzített jogoknak fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni helyzetre, születésre, vagy minden egyéb helyzetre tekintet nélkül való gyakorlását.”

EJEE „14. cikk: A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”⁷⁶

EUA „21. cikk (1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. (2) A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.”

Az idézett jogszabályi helyek tartalmazzák a diszkrimináció- tilalmára vonatkozó alapvető nemzetközi és hazai szabályokat.

A demokratikus államok alkotmányai általában külön is nevesítik az **egyenlőséghez való jogot- vagy negatív megfogalmazásban a diszkrimináció tilalmát.** Az alkotmányvédő szervek az emberi méltósághoz való jog különböző aspektusaiból levezethetőnek tartják e jogot. Tehát az emberi méltósághoz való jog egyenlőségi funkciójából fakad.

Nem tekinthető önállóan érvényesülő jognak, hanem járulékos természetű, más jog sérelmével kapcsolatban jelentkezik.

Az egyenlőségi jog **mindenkit** megillető, **első** generációs, **emberi jog**, bizonyos elemei még a jogi személyekre is vonatkoznak.

⁷⁶ Megjegyzendő, hogy az EJEB gyakorlata szerint a megkülönböztetés nem ütközik a 14. cikkbe, ha annak ésszerű indokon alapul, illetve az alkalmazott intézkedés arányban áll az általa megvalósítani kívánt céllal.

Az egyenlőség dimenziói:

- Jogegyenlőség (mindenki számára ugyanazon jogok egyenlő mértékű biztosítása) Alk.56.§-a az **egyenjogúság abszolút minimuma**, tehát, hogy a Magyar Köztársaságban minden **ember jogképes**.
- Esélyegyenlőség (a kisebbséghez tartozók a többséggel azonos kezdőpontról indulnak)
- Egyenlő bánásmód (mindenki szempontjainak azonos figyelembe vétele)
- Egyenlő jogvédelem (hatékony jogorvoslat)
- Hátrányos megkülönböztetés tilalma (egyenlőség érvényesítésének biztosítója)

A diszkrimináció megnyilvánulási formái:

- **Közvetlen** diszkriminációról van szó akkor, ha az **egyenlőtlen kezelés** azonos csoportba tartozó személyek között nyíltan, egyértelműen meghatározható, indokolatlan különbségtételt **alkalmaz**, illetve **okoz**.
- **Közvetett** diszkrimináció fennállásáról abban az esetben beszélhetünk, ha az adott norma vagy egyedi hatósági döntés az azonos körbe tartozó szabályzási csoport tekintetében látszólag azonos szabályzást alkalmaz, ténylegesen azonban olyan következményekkel jár, hogy e szabályzás vagy kritérium csak egyik csoport (vagy annak túlnyomó többsége) irányában valósul meg, s egyben hátrányos helyzetet eredményez. Más megfogalmazásban, ha valamely csoporttal szemben ugyanazokat a feltételeket alkalmazzák, mint a másik csoporttal, de a csoport nem képes ugyanúgy megfelelni a helyzetnek, így ezzel hátrányba kerülnek.
- **Gyötrelmekozás**, viktimizáció áldozattá tétel: a megkülönböztetés miatt fellépő személlyel szembeni hátrányokozás.
- **Pozitív diszkrimináció**: előnyben részesítés, háttérben mindig kiegészítő, a hátrány kiküszöbölését szolgáló anyagi eszközök az érintettek rendelkezésre bocsátása.

Magyarországon a törvény előtti egyenlőség gondolata a felvilágosodás időszakához kötődik. Az 1949-es alkotmány a népköztársaság állampolgárai törvény előtti egyenlőségét deklarálta ugyan, de már maga az alkotmány is ellentmondó volt, mert bizonyos jogokat csak a dolgozók részére biztosított. Az alkotmány csak a 1972-es átfogó alkotmánymódosítást követően tartalmazza az állampolgárok számára az egyenlőséget és az egyenlő jogok élvezetét, és hogy a hátrányos megkülönböztetést bünteti.

AZ AB az alkotmány 54.§ (1) bekezdéséből⁷⁷vezette le az általános egyenlőségi szabályt.

A diszkrimináció tilalmát az Alk. 70/A. § (1) bekezdése alapján, a 61/1992.(XI.20.) AB határozat, az egész jogrendszerre kiterjesztette.

Az AB döntése nyomán, az un. **„általános egyenlőségi formula”⁷⁸**Magyarország területén tartózkodó minden egyén számára védelmet nyújt a hátrányos diszkriminációval szemben. Az AB a **természetes személyeken** túl a **jogi személyekre** is alkalmazhatónak vélte ezt az általános diszkrimináció tilalmat.

Az alkotmány 70/A §. (1) bekezdése tág diszkrimináció tilalomról beszél. Ezt az AB egyes döntéseiben, azóta is pontosítja (meghatározza azokat a jogokat

⁷⁷ Az élethez és emberi méltósághoz való jog. A jognak az egyes személyeket egyenlő méltóságúnak kell kezelnie.

⁷⁸ Általános egyenlőségi formula az Alk. 70/A.§(1) bek.

amikre alkalmazni lehet). Az AB megállapította, hogy a *diszkrimináció tilalma nem azt jelenti, hogy mindenféle nagyobb társadalmi egyenlőtlenséget célzó megkülönböztetés tilos, hanem arra vonatkozik, hogy a **jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azonos tisztelettel és körültekintéssel.***

Az AB a megkülönböztetést általában nem, csak a hátrányos megkülönböztetést tartotta alkotmányellenesnek. Azt is csak abban az esetben, ha objektív indokokkal nem igazolható.⁷⁹

Az egyenlőség elve nem jelenti azt, hogy minden ember egyenlő lenne, mert az emberek közötti meglevő különbségeket nem tudja kiegyenlíteni, azt a jogalkotónak kell figyelembe venni.

Az AB az életkor szerinti *indokolatlan megkülönböztetést* az „*egyéb helyzet szerinti különbségtétel*” alapján minősíti diszkrimináció tilalomba ütközőnek. Nem minősülnek viszont alkotmányosértőnek azok az életkori korlátok, amelyek meghatározott munkakörök, beosztások betöltéséhez kapcsolódnak, ha azt a jogalkotó nem önkényesen húzza meg. E követelmény alapján találta az AB alkotmányosnak az alkotmánybíróvá választáshoz megkívánt negyvenöt éves alsó korhatárt, vagy a felsőoktatási intézmények szervezeti egységei (tanszékei) vezetésével megbízottakra vonatkozó felső korhatárt.⁸⁰

20/1999. (VI.5.) AB határozatában „*egyéb helyzet szerinti*” megkülönböztetésnek minősítette a *szexuális irányultság alapján* történő diszkriminációt, és megsemmisítette a Btk-ban az azonos nemű testvérek közötti fajtalanság bűncselekményét.

A Legfelsőbb Bíróság 1995 –ben egy döntésében a *mozgáskorlátozottak diszkriminációjával kapcsolatban, hátrányos megkülönböztetésként értékelte azt, hogy a pénzintézet bejárata nem volt alkalmas arra, hogy a mozgássérült ott bejusson.*

Egyéb helyzet szerinti megkülönböztetésnek minősülhet pl. a betegség, vagy a családi állapot miatti hátrányos megkülönböztetés.

Az alkotmány 70/A §. (2-3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a hátrányos megkülönböztetést a törvény szigorúan bünteti.

A közvetlen diszkriminációt számos törvényünk és egyéb jogszabályunk tiltja. Pl. a munka törvénykönyve, tiltja a megkülönböztetést a munkavállalók között nemük, koruk, családi állapotuk, fogyatékoságuk, nemzetiségük, származásuk, vallásuk, politikai meggyőződésük, érdekképviselőhöz való tartozásuk tekintetében. A közoktatási törvény is tartalmaz ilyen tilalmat a gyerekek megkülönböztetésének esetére, és az egészségügyi törvény pedig a beteg jogává teszi a megkülönböztetés nélküli egészségügyi ellátást.

Mindezekon túlmutató szabályokat tartalmaz a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről szóló törvény, valamint a kisebbségi törvény.

Az alkotmány 70/A §. (3) bekezdésében foglaltak szerint „a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel segíti”. Ezt értelmezve az AB azt állapította meg, hogy az egyenlő méltóságú személyek eltérő kezelése nem alkotmányosértő, ha valamely társadalmi cél vagy alkotmányos jog csak úgy érvényesíthető, ha az -szűkebb értelemben vett- egyenlőség nem oldható meg.

⁷⁹ Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi Jogok, Osiris Bp., 2003. 381.o.

⁸⁰ 1596/B/1990. AB határozatot idézi Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.) im. 382. o.

Az alkotmány, egyenlőségre vonatkozó, egyéb rendelkezései:

- 9.§ (1) – köztulajdon és magántulajdon védelme,
- 56.§ - egyenlő jogképesség,
- 57.§ (1) - a bíróság előtti egyenlőséget garantálja,
- 66.§ (1) – a férfiak és a nők egyenjogúságát politikai, polgári, gazdasági, kulturális téren,
- 70/B (2),(3) - egyenlő munkáért egyenlő bér jár, és minden „dolgozónak” joga van a jövedelemhez.
- 71.§ (1) - a választópolgárok egyenlő választójoga

Az egyenlőségi jog törvényi szabályása:

2003. évi. **CXXV. tv. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról** (Ebtv.) ez az un. általános antidiszkriminációs törvény. A törvény meghatározza a diszkrimináció formáit, így a közvetlen hátrányos megkülönböztetést,⁸¹ a közvetett hátrányos megkülönböztetést⁸² járulékos formáit, a zaklatást⁸³, a jogellenes elkülönítést⁸⁴, a megtorlást⁸⁵

Az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti – különösen foglalkoztatás⁸⁶, lakhatás⁸⁷, szociális biztonság⁸⁸ és egészségügy⁸⁹, oktatás és képzés⁹⁰, áruk forgalma és szolgáltatások igénybevétele⁹¹ területén – a

⁸¹ **Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül (Ebtv.8.§)** az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt neme, faji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozása, anyanyelve, fogyatékosága, egészségi állapota, vallási vagy világnézeti meggyőződése, politikai vagy más véleménye, családi állapota, anyasága (terhessége) vagy apasága, szexuális irányultsága, nemi identitása, életkora, társadalmi származása, vagyoni helyzete, foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, érdekképviselőhez való tartozása, egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője (tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.

⁸² **Közvetett hátrányos megkülönböztetésnek (Ebtv.9.§)** minősül az a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek nem minősülő, látszólag az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő rendelkezés, amely a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnél meghatározott tulajdonságokkal rendelkező egyes személyeket vagy csoportokat lényegesen nagyobb arányban hátrányosabb helyzetbe hoz, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben lévő személy vagy csoport volt, van vagy lenne.

⁸³ **Zaklatásnak (Ebtv.10.§(1)bek)** minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnél meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.

⁸⁴ **Jogellenes elkülönítésnek minősül (Ebtv.10.§(2)bek)** az a rendelkezés, amely a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnél meghatározott tulajdonságai alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját a velük összehasonlítható helyzetben lévő személyektől vagy személyek csoportjától – anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné – elkülönít.

⁸⁵ **Megtorlásnak minősül (Ebtv.10.§(3)bek)** az a magatartás, amely az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt kifogást emelő, eljárást indító vagy az eljárásban közreműködő személlyel szemben ezzel összefüggésben jogsérelmet okoz, jogsérelem okozására irányul vagy azzal fenyeget.

⁸⁶ Pl.: diszkriminatív álláshirdetés, diszkrim. alkalmazási feltételek, előmeneteli rendszer.

⁸⁷ Pl.: hátrányos helyzetbe hozni az állami vagy önkormányzati tulajdonú lakások és építési telkek értékesítése vagy bérbeadása feltételeinek meghatározása során.

⁸⁸ Pl.: a szociális, illetve gyermekvédelmi pénzbeli és természetbeni, valamint személyes gondoskodást nyújtó ellátások igénylése és biztosítása során.

⁸⁹ Pl.: Az ellátások igénybevételekor.

⁹⁰ Pl.: Jogellenes elkülönítése egy oktatási intézményben, illetve az azon belül létrehozott tagozatban, osztályban vagy csoportban

⁹¹ Pl.: megtagadni vagy mellőzni szolgáltatások nyújtását vagy áru forgalmazását,

közvetlen hátrányos megkülönböztetés, a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás.⁹²

Nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az előnyben részesítés, vagyis az a rendelkezés, amely egy társadalmi csoport esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul, és jogszabályon alapul, de nem sérthet ilyenkor sem alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését.⁹³

Az egyenlő bánásmód követelménye alapján a Magyar Köztársaság területén tartózkodó **természetes személyekkel**, ezek **csoportjaival**, valamint a **jogi személyekkel** és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel szemben Ebtv. rendelkezései szerint **azonos tisztelettel** és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével **kell eljárni**.⁹⁴

Az egyenlő bánásmód követelményét a magyar állam, a helyi és kisebbségi önkormányzatok, ezek szervei, a **hatósági jogkörű gyakorló szervezetek**, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek, a közalapítványok, a köztisztviselők, munkavállalók és munkáltatók érdekképviselői szervezetei, a közszolgáltatást végző szervezetek, a közoktatási és a felsőoktatási intézmények, a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények, a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények, az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a magánnyugdíjpénztárak, az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók, a pártok, valamint egyéb **költségvetési szervek** jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során kötelesek megtartani.⁹⁵

Az egyenlő bánásmód követelményét az előzőekben foglaltakon túl az adott jogviszony tekintetében köteles megtartani,

a) aki előre **meg nem határozott személyek számára szerződés kötése ajánlatot tesz** vagy ajánlattételre **felhív**, b) aki az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségeiben szolgáltatást nyújt vagy árut forgalmaz, c) az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyai tekintetében az **állami támogatásban részesülő egyéni vállalkozó**, jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet az állami támogatás igénybevételekor kezdődően mindaddig, amíg az állami támogatás felhasználását az arra jogosult szerv a rá vonatkozó szabályok szerint ellenőrizheti, valamint d) **a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony**, az utasításadásra jogosult személy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok **tekintetében**.⁹⁶

Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatti igények az Ebtv.-ben, valamint külön jogszabályokban meghatározott eljárások során – így különösen személyiségi jogi per, munkaügyi per, fogyasztóvédelmi, munkaügyi vagy szabálysértési hatóságok eljárása során – érvényesíthetők.⁹⁷

Az Ebtv. megsértése miatt lefolytatandó eljárásra a jogalkotó külön szervezetet hozott létre az **Egyenlő Bánásmód Hatóságot**, amelynek függetlenségét az garantálja, hogy a hatóság az Ebtv.-ben meghatározott feladatkörében nem utasítható, továbbá költségvetése a felügyeletét ellátó miniszter⁹⁸ költségvetésében önálló címet képez.

⁹² Az egyenlő bánásmód sérelme összefüggésben kell, hogy álljon az érintett személy már részletezett valamely tulajdonságával.

⁹³ Ebtv. 11.§

⁹⁴ Ebtv. 1.§

⁹⁵ Ebtv. 4.§

⁹⁶ Ebtv. 5.§

⁹⁷ Ebtv. 12.§

⁹⁸ Az esélyegyenlőségért felelős miniszter, jelenleg a Szociális és Munkaügyi Miniszter.

Egyenlő Bánásmód Hatóság feladat és hatásköre (Ebtv.14.§ (1)bek.):

- a) **kérelem alapján**, illetve törvényben meghatározott esetekben **hivatalból** vizsgálatot folytat annak megállapítására, hogy megsértették-e az egyenlő bánásmód követelményét, valamint kérelem alapján vizsgálatot folytat, hogy az arra kötelezett munkáltatók elfogadtak-e esélyegyenlőségi tervet, a vizsgálat alapján határozatot hoz;
- b) a közérdekű igényérvényesítés joga alapján **pert indíthat** a jogaikban sértett személyek és csoportok jogainak védelmében;⁹⁹
- c) **véleményezi az egyenlő bánásmódot érintő jogszabályok**, állami irányítás egyéb jogi eszközei és jelentések tervezeteit;
- d) **javaslatot** tesz az egyenlő bánásmódot érintő kormányzati döntésekre, jogi szabályozásra;
- e) rendszeresen **tájékoztatja a közvéleményt** és a Kormányt az egyenlő bánásmód érvényesülésével kapcsolatos helyzetről;
- f) feladatainak ellátása során **együttműködik a társadalmi és érdek-képviselői szervezetekkel**, valamint az érintett állami szervekkel;
- g) az érintettek számára folyamatos **tájékoztatást ad** és segítséget nyújt az egyenlő bánásmód megsértése elleni fellépéshez;
- h) **közreműködik** az egyenlő bánásmód követelményével kapcsolatban nemzetközi szervezetek, így különösen az Európa Tanács számára készülő kormányzati jelentések elkészítésében;
- i) **közreműködik az Európai Unió Bizottsága** számára az egyenlő bánásmódra vonatkozó irányelvek harmonizációjáról szóló jelentések elkészítésében;
- j) **évente beszámol a Kormánynak** a hatóság tevékenységéről és e törvény alkalmazása során szerzett tapasztalatairól.

A hatóság nem vizsgálhatja az Országgyűlés, a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, az Állami Számvevőszék, az országgyűlési biztos, valamint a bíróságok és az ügyészség közhatalmi döntéseit és intézkedéseit.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság feladatai egy részénél külön testület az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület segíti.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság által alkalmazható **intézkedések**, ha megállapította az egyenlő bánásmód követelményeinek megsértését:¹⁰⁰

- a) elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését,
- b) megtilthatja a jogsértő magatartás jövőbeni tanúsítását,
- c) elrendelheti a jogsértést megállapító jogerős határozatának nyilvános közzétételét,
- d) bírságot szabhat ki,
- e) külön törvényben meghatározott jogkövetkezményt alkalmazhat.

A jogkövetkezményeket az eset összes körülményeire – így különösen a sérelmet szenvedettek körére, a sérelem következményeire, a jogsértő állapot időtartamára, a jogsértő magatartás ismételt tanúsítására és a jogsértő teljesítőképességére – tekintettel kell meghatározni.

A vázolt intézkedések együttesen is alkalmazhatóak.

A d) pont alapján kiszabott bírság összege ötvenezer forinttól hatmillió forintig terjedhet.

Bizonyítás: a jogsérelmet szenvedett félnek kell bizonyítania, hogy őt, vagy a jogsérelmet szenvedő csoportot **hátrány érte**, a jogsérelmet szenvedett fél **rendelkezett a** – közvetlen megkülönböztetés definíciójánál részletezett- **tulajdonságok valamelyikével**. A **másik fél** terheli a bizonyítás, hogy **megtartotta** vagy az adott jogviszony tekintetében **nem volt köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményeit**. (Ebtv.19.§)

⁹⁹ Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jogi pert, valamint munkaügyi pert indíthat az **ügyész, az Egyenlő Bánásmód Hatóság**, vagy **társadalmi és érdek-képviselői szervezet**, ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése vagy annak közvetlen veszélye olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés vagy annak közvetlen veszélye személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti. (Ebtv.20.§)

¹⁰⁰ Ebtv. 16.§

A megkülönböztetés tilalmának speciális esetei

A faji megkülönböztetés tilalma

Az Egyesült Államokban léteznek erre jó példák, mint a Dred Scott –ügy, amelyben a bírák megállapították, hogy sem a fekete rabszolgák, sem azok leszármazottai nem lehetnek az Egyesült Államok állampolgárai, vagyis nincsenek jogaik. (1861-64 évek). 1865-ben megszüntetik a rabszolgaságot a 13. alkotmány-kiegészítésben és 1868-ban, pedig a 14. alkotmány-kiegészítésben a korábbi rabszolgák az államok teljes jogú polgáraivá váltak.

Az ENSZ megalakulása óta tilalmazza a faj, bőrszín, etnikai hovatartozás alapú diszkriminációt. Ezt a tilalmat részletezi a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény. Ellenőrzésére bizottság jön létre.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságánál benyújtott panaszok közül tipikusak a menedékkérők, kiutasítottak, tartózkodási engedélyért folyamodók panaszai. Ezeket, a panaszokat általában elutasítják, mert ezek az ügyek kivételesen akkor sorolhatók az egyezmény körébe, ha megalázó bánásmóddal társulnak. A másik típusú ügyek a romákat ért rendőrségi bántalmazás. Kétséget kizáró bizonyíték esetén állapítják meg a diszkriminációt.

Az EU-ban: az amszterdami szerződés által a római szerződésbe került a 13. cikk, amely alapján egy irányelv született 2000-ben, amely meghatározza a faji diszkrimináció fogalmát, és tiltja azt.

Magyarországon az alkotmány 70/A.§.(1) bekezdése tiltja a faji, szín, nemzeti származás alapú megkülönböztetést. *Magyarországon a legtöbb faji diszkriminációt sérelmező panasz a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához érkezik.* Így vizsgálta a kisebbségi oktatás helyzetét, a kisebbségi jogok érvényesülését a felsőoktatásban, a foglalkoztatás terén felmerülő megkülönböztetést.

A nemek közti megkülönböztetés

Az Egyesült Államok járt élen, 1872-ben már történt precedens ítélet az egyenjogúság kérdésében, majd a nők munkaidejének és a nők bérezésének korlátozása tekintetében született egy ítélet.

1971-től a Legfelsőbb Bíróság, több ügyben megerősítette, hogy az olyan állami vagy föderális szinten született szabály amely pusztán nemi alapon különböztet nők és férfiak között sérti az USA alkotmányát.

Az ENSZ egyezményei: Az 1966-os Egyezségokmányok megszövegezik a nemek egyenjogúságát. A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló ENSZ egyezmény a legjelentősebb ezen a téren, amelynek 4. cikke még azt is engedélyezi, hogy a nők valódi egyenlőségének megteremtése érdekében pozitív diszkriminációt alkalmazzanak az államok.

Az Európa Tanács: Az EJEE 14. cikke tartalmazza a nemi diszkrimináció elutasítását is. Az EJEE hetedik kiegészítő jegyzőkönyve tartalmazza, hogy „A házastársaknak polgári jogi vonatkozásokban egyenlő jogaik vannak és felelősségük is egyenlő egymás közötti, valamint a gyermekeikkel való kapcsolataikban a házasság tekintetében, annak tartama alatt és felbontása esetében.”

Az EU: szociális kérdésként kezeli. Az esélyegyenlőséget általában a gazdasági életben, a munkavállalás és a társadalombiztosítás területén

vizsgálja. 1975-ben elfogadott irányelve: az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér jár.

A magyar alkotmány 66.§ (1) bekezdése tartalmazza, hogy „A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.”

Az AB 10/1990. (IV.27) határozata az özvegyi nyugdíjjogosultság rendszerével foglalkozott, mert akkor külön szabályok vonatkoztak a férfiak és a nők által igényelhető ideiglenes vagy állandó özvegyi nyugdíjra. Ezt a szabály az AB alkotmányellenesnek értékelte és megsemmisítette.

Monori ügy – 1998-ban egy diszkriminációs álláshirdetés kapcsán született határozat. Az álláshirdetésben asszisztensi munkakör betöltésére keresett munkaerőt 25 – 35 év közti férfit. A felperes 51 éves nő volt, aki egyébként megfelelt mindenben az álláshirdetésnek, de érdeklődés céljából felhívta a vállalatot, közölték vele, hogy a feltételeknek nem felelt meg. A felperes kérte keresetében hogy állapítsák meg a hirdetés jogsértő voltát, ami meg is történt, mert a hirdetés eleve elzárta a nőket, és bizonyos életkorban lévőket attól, hogy jelentkezzenek. Az alperesnek bizonyítania kellett volna, hogy a megkülönböztetés indokolt volt, ennek hiányában a hirdetés jogsértő.

A szexuális irányultság

Az EJEB-nak gyakorlata. Az európai egyezmény nem rendelkezik a szexuális beállítottságon alapuló diszkrimináció tilalmáról. A bírósági esetjog dolgozta ki. A magánélet részét képezi, amely intim szféra, és védelmet élvez. Portugália ügye¹⁰¹ – A házassági bontópert követően az anya nem engedte, hogy a gyermek és az apja kapcsolatot tartson. Az apa, ezért pert indított a gyermek elhelyezése iránt. A bíróság az anyánál helyezte el a gyermeket, az ítélet indoklásában szerepelt, hogy az apa homoszexuális, ami a gyermek fejlődését veszélyezteti, ezért nem helyezhető el nála a gyermek. A strasbourgi bíróság úgy találta, hogy Portugália megsértette a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.

Transzszexuális kérdések is felmerülnek az EJEB gyakorlatában.

Magyarországi esetek: az alkotmány tiltja a szexuális orientáció miatti hátrányos megkülönböztetést. Az AB a 14 /1995.sz. határozatában jogilag védendőnek ismerte el az *azonos neműek kapcsolatát*. 20 /1999 sz. határozatában egyértelművé teszi az AB, hogy a szexuális irányultság alapú különbségtétel az Alk. 70/A.§ (1) bek. szerinti „*egyéb helyzetű*” megkülönböztetésnek minősül. 154/2008 (XII.17.) AB határozat, a hatályba lépése előtt, megsemmisítette a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvényt¹⁰², többek között a hátrányos megkülönböztetés tilalmára hivatkozva. Az. Alk. diszkriminációt tiltó 70/A. §-át éppen azáltal sérti, és teremt alkotmányellenes helyzetet, hogy különböző helyzetben lévőket (azonos és különeműeket) kezel azonos módon.¹⁰³

¹⁰¹ Salgueiro da Silva Mouta vs. Portugal, Judgement of 21 December 1999, 33290/96.

¹⁰² 2007. évi CLXXXIV. törvény

¹⁰³ Az AB álláspontja szerint a jogalkotónak kötelessége egyértelműen és világosan meghatározni az egyes jogintézmények rendeltetését, a hasonló jogintézményeket egymástól elhatárolni. A jogalkotó e kötelezettségének jelen esetben nem tett eleget, nem differenciált megfelelően, és így nem különítette el felismerhető módon sem a bejegyzett élettársi kapcsolatot a házasságtól, sem a különböző, illetőleg az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatát egymástól. Nincs tehát alkotmányos lehetőség arra, hogy törvény a házasság alkotmányosan védett intézményével felcserélhető jogintézményt hozzon létre azok számára, akik házasságkötési joggal rendelkeznek.

XI.3. A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog

AIK. „55. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

(2) A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül vagy szabadon kell bocsátani, vagy bíró elé kell állítani. A bíró köteles az elé állított személyt meghallgatni, és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabadlábra helyezéséről vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönten.

(3) Az, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kártérítésre jogosult.”

PPJNE „9. cikk 1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Senkit sem lehet önkényesen őrizetbe venni vagy letartóztatni. Senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

2. Minden letartóztatott személyt letartóztatásakor tájékoztatni kell letartóztatása okairól és a legrövidebb időn belül közölni kell vele az ellene emelt vádakat.

3. Azt, akit bűncselekmény vádjával vettek őrizetbe, vagy tartóztattak le, a legrövidebb időn belül bíró, vagy a törvény értelmében bírói hatáskört gyakorló más hatósági személy elé kell állítani; az ilyen személynek joga van arra, hogy ügyében ésszerű határidőn belül tárgyalást tartsanak, vagy szabadlábra helyezték őt. Az általános szabály ne legyen az, hogy az ítélethozatalra váró személyt őrizetben kell tartani, azonban a szabadlábra helyezést függővé lehet tenni olyan biztosítékoktól, amelyek szavatolják, hogy az érintett személy a tárgyaláson, a bírósági eljárás bármely más szakában, illetőleg adott esetben az ítélet végrehajtása céljából megjelenik.

4. Az a személy, akit szabadságától őrizetbevétel vagy letartóztatás útján fosztottak meg, jogosult a bírósághoz fordulni avégett, hogy az késedelem nélkül döntsön a fogvatartás törvényességéről és rendelje el a szabadlábra helyezését, amennyiben a fogvatartás nem törvényes.

5. Annak a személynek, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kikényszeríthető joga van kártalanításra.

10. cikk 1. A szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.

2. a) A vádlottakat, amennyiben nem állnak fenn kivételes körülmények, el kell különíteni az elítéltektől és olyan külön elbárában kell részesíteni őket, amely megfelel annak a helyzetnek, hogy nincsenek elítélve;

b) a fiatalokú vádlottakat a felnőttektől el kell különíteni és ügyükben a lehető legrövidebb időn belül dönten kell.

3. A büntetés-végrehajtási rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomban való beillesztésük elősegítése. A fiatalokú elkövetőket a felnőttektől el kell különíteni, s részükre a koruknak és a jogi helyzetüknek megfelelő elbárást kell biztosítani.

11. cikk Senkit nem lehet bebörtönözni kizárólag abból az okból, hogy nem képes valamely szerződéses kötelezettségének eleget tenni.

EJEE „5. cikk 1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:

a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;

b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;

c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;

d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebeteg, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul az általa értett nyelven tájékoztatni kell letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.

3. E Cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más

tisztviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthető, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.

4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.

5. Mindenkinek, aki e cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.”

EUA „6. Cikk: Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.”

A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog mindenkit megillető, (minden embert) **első generációs** alapjog. Gyakorlási módját tekintve egyénileg gyakorolható azzal, hogy az egyén szabadságának, biztonságának alkotmányos garantálása alapozza meg a szabad, demokratikus társadalmi közösségek létezését.

Szabadság: személy olyan autonóm állapotaként ragadható meg, amelyben az egyén kényszermentesen bármit megtehet, amit a jog vagy az erkölcs nem tilt.

Biztonság: az egyén civil életviszonyainak vagyoni és közjogi viszonyainak zavartalansága, háborítás mentessége, ez az állapot az emberi élet egyik minősége.

A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog **szoros összefüggésben áll az általános személyiségi jogként** felfogott **emberi méltósághoz való joggal**.

A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg: pl. a **személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként**, az **önrendelkezés szabadságához való jogként**, **általános cselekvési szabadságként**, avagy a **magánszférához való jogként**.

A **személyi integritást védő jogok** nagyobb csoportjába tartozik, amely körébe az élethez való jog, a mozgásszabadság, a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma, illetve a rabszolgaság a kényszerszolgálat tilalma tartozik. E jogok közös funkciója, az **egyén fizikai értelemben vett szabadságának és testi épségének a biztosítása**.

A személyi szabadság **egyik fokozata a mozgásszabadság**.

A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog elismerése és biztosítása **számos más alapjogok gyakorlásánál előfeltételnek számít**, csakis a magát szabadnak tartó, külső kényszerektől és korlátozásoktól mentes személy képes a társadalmi és politikai folyamatokba való aktív bekapcsolódásra, és érdekeinek képviselésére, érvényesítésére, védelmére.

A személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog nem tekinthető a szabadságjogok anyajogának, hanem ez az **egyén fizikai értelemben vett szabadságának és biztonságának védelmére irányul** és arra, hogy a szabadság **korlátozására vagy elvonására önkényesen és törvényes alap nélkül semmiképp ne kerülhessen sor**.

A szabadság – korlátozás okait és a szabadság korlátozás elrendelésének eljárási kérdéseit kizárólag törvényben lehet meghatározni.

A habes corpus eljárás

Az eljárás lényege, hogy **a szabadságától** őrizetbe vétel vagy letartóztatás folytán **megfosztott személynek joga** van olyan eljáráshoz, amelynek során a bíróság észszerű határidőn belül dönt a **fogvatartásának törvényességéről**, illetve törvénysértés esetén szabadlábra helyezéséről

Az Alk. 55.§ (2) bek. szabályozza a habes corpus eljárást, csak büntetőeljárás vonatkozásában, és nem olyan részletesen, mint az EJEE vagy a PPJNE. A két nemzetközi egyezmény nem csak bűncselekmény vonatkozásában szabályozza a szabadságkorlátozás törvényességének felülvizsgálatát, hanem a fogvatartás bármely formájánál lehetővé teszi a bírói felülvizsgálatot, mint pl.: alkoholisták, elmebetegek őrizetére, idegenrendészeti őrizetre.¹⁰⁴

A fogvatartott kérelmének **célja a jogszerűtlen fogvatartás megszüntetése**. *Ez az intézmény tehát csak a bírói döntéshozatal időpontjában fennálló jogellenességet képes orvosolni, nem szolgál az időközben megszűnt szabadságkorlátozás utólagos jogellenességének orvoslására.*

További garanciák a személyi szabadság védelmében

Az Alk. 55. § (3) bek. a **törvénytelen fogvatartás** vagy a törvénytelen letartóztatás áldozatának teremti meg a **kártérítési igényét**.

A személyi szabadság korlátozása nem jelentheti automatikusan a személyi biztonság csökkenését. Sőt a személyi szabadságától megfosztott személlyel szemben is olyan **bánásmódot kell alkalmazni, amelyik biztonságát garantálja**. Itt a garanciális szabály a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma

A **tisztességes eljárással** kapcsolatos követelmények is garanciális szabályok. Ide tartozik pl.: a bíróság függetlensége és pártatlansága, a nullum crime sine lege (nincs bűncselekmény törvény nélkül), a védelemhez való jog, terhelt tájékoztatáshoz való joga (tájékoztatni a szabadságelvonással kapcsolatos jogairól, a szabadságelvonás indokairól, ellene felhozott vádakról), jogorvoslathoz való jog.

Garanciális jellegű szabály az is, hogy a bűncselekmény elkövetésével **gyanúsított** és őrizetbe vett személyt a lehető **legrövidebb időn belül** vagy **szabadon kell** bocsátani, **vagy bíró elé állítani**.

Őrizetbe vételre és előzetes letartóztatásra bűncselekmény elkövetése, ill. annak alapos gyanúja adhat okot.

Az előzetes letartóztatást megelőzően rendelhető el az őrizetbe vétel. Az őrizet legfeljebb 72 óráig tarthat. Ennek elteltével szabadon kell bocsátani a személyt. Az előzetes letartóztatás elrendelése bírói hatáskör, ami összesen 3 évig rendelhető el, utána a letartóztatás megszűnik.

A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való alapvető jog rendkívüli állapot és szükségállapotban, valamint veszélyhelyzetben nem korlátozható.

A szabadságtól megfosztás okait, a követendő eljárást törvényben kell szabályozni.

¹⁰⁴ Lsd pl.: Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Strasbourg Bt. 2005. 190. o.

Törvényi szabadságkorlátozás ok csoportjai:

- a. Bíróság által jogerősen elítélt őrizetben tartása
- b. Bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt őrizetben tartás (bűncselekmény elkövetésének megakadályozásáért, szökés, elrejtőzés megakadályozásáért). Itt még nem született bírói ítélet a bűnösség kérdésében.
- c. Gyermekek és fiatalok szabadságkorlátozása. Itt a személyi biztonság védelme dominál, a szabadságkorlátozás kevésbé a bűncselekmény elkövetésével, mint inkább a gyerekek, fiatalok védelmével áll összefüggésben.
- d. Közegészséget veszélyeztetőkre illetve deviáns magatartást tanúsító szociális illeszkedési zavarokkal küzdőkre is speciális szabadságkorlátozó szabályok vonatkoznak. Nem büntetőjogi jellegű, hanem közegészséget szolgáló fertőző betegségek terjedését megakadályozó célú szabályok. Illetve az elmebetegeknél, kábítószer-fogyasztóknál, gyógyító, kezelő jellegű szabályok.
- e. A külföldiekre (nem magyar állampolgárokra) is speciális szabadságkorlátozó szabályok vonatkoznak.

XI.4. Mozgásszabadság

Alk. „58. § (1) Mindenkit, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén — törvényben meghatározott esetek kivételével — megillet a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga, beleértve a lakóhely vagy az ország elhagyásához való jogot is.

(2) A Magyarország területén törvényesen tartózkodó külföldit csak a törvénynek megfelelően hozott határozat alapján lehet kiutasítani.

(3) Az utazási és letelepedési szabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

Alk. „69. § (...)(2) Magyar állampolgár külföldről bármikor hazatérhet.

(3) Minden magyar állampolgár jogosult arra, hogy törvényes külföldi tartózkodásának ideje alatt a Magyar Köztársaság védelmét élvezze.”

Alk. „65. § (1) A Magyar Köztársaság törvényben meghatározott feltételek szerint – ha sem származási országuk, sem más ország a védelmet nem biztosítja – menedékjogot nyújt azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban, illetve a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetőleg politikai meggyőződésük miatt üldöznek vagy üldöztetéstől való félelmük megalapozott.

(2) A menedékjogról szóló törvény elfogadásához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

PPJNE „12. cikk 1. Minden olyan személynek, aki törvényesen tartózkodik valamely állam területén, joga van e területen a szabad mozgásra és a tartózkodási helye szabad megválasztására.

2. Mindenki szabadon elhagyhat bármely országot, ideértve saját országát is.

3. A fent említett jogok csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak vethetők alá, amelyek az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közérkölcnek, valamint mások jogainak és szabadságainak a védelme érdekében szükségesek, és amelyek összhangban vannak az Egyezségokmányban elismert egyéb jogokkal.

4. Senkit nem lehet önkényesen megfosztani attól a jogától, hogy saját országába beléphessen.

13. cikk Az Egyezségokmányban részes valamely állam területén jogosan tartózkodó külföldit csak a törvénynek megfelelően hozott határozat alapján lehet kiutasítani, és feltéve, hogy kényszerítő állambiztonsági okok nem szólnak ellene, lehetővé kell tenni számára, hogy előterjeszthesse azokat az érveket, melyek a kiutasítása ellen szólnak és azt, hogy ügyét az illetékes hatóság vagy e hatóság által külön e célra kijelölt egy, vagy több személy felülvizsgálja és hogy az eljárásban képviseltethesse magát.”

EJEE „4. kiegészítő könyv.

2. Cikk 1. Mindazokat, akik jogszerűen tartózkodnak egy állam területén, megilleti a mozgás szabadsága és a lakhely szabad megválasztásának joga.

2. Mindenki szabadon elhagyhat minden országot, beleértve a saját országát is.

3. E jogokat kizárólag csak olyan, a törvényekkel összhangban lévő korlátozásoknak lehet alávetni, melyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy a köz biztonsága érdekében, a közrend fenntartásához, a bűnmegelőzéshez, a közegészség vagy az erkölcsök védelméhez, illetőleg mások jogainak és szabadságainak megóvásához szükségesek.

4. Az 1. bekezdésben elismert jogokat bizonyos, meghatározott körzetekben alá lehet vetni olyan, a törvény által elrendelt korlátozásoknak is, melyeket egy demokratikus társadalomban a köz érdekei igazolnak.

3. Cikk 1. Senkit sem lehet sem egyéni, sem kollektív rendszabályokkal annak az államnak a területéről kiutasítani, melynek honosa.

2. Senkit sem lehet megfosztani azon jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, melynek honosa.

4. Cikk Tilos a külföldiek kollektív kiutasítása.”

Alanya lehet minden ember, de csak azokat illeti meg a jog, akik **törvényesen tartózkodnak az országban.**

A mozgásszabadság szoros kapcsolatban áll az emberi méltósághoz való jog dinamikus oldalával, az **általános cselekvési szabadság konkrét megnyilvánulási formája**, illetve a személyiség **szabad kibontakozásának egyik konkrét eszköze**. A **személyi szabadság egyik fokozataként is felfogható**.

A mozgásszabadság **tárgya** az egyén helyzetváltoztatása: utazás, költözés, közlekedés, kényszervándorlás (menekülés), letelepedés.

A mozgásszabadság **statikus oldala** a tartózkodási hely, lakhely megválasztása, külföldiek letelepedési joga, menekültek jogai.

A mozgásszabadság **dinamikus összetevői az un. migrációs¹⁰⁵jogok**: az állampolgárok külföldre utazásához, és az útlevelhez való joga, az állampolgárok külföldről való hazatérés joga, állam végleges elhagyásának, azaz a kivándorlásnak a joga, külföldiek ki,- és be illetve átutazásának joga, valamint az országban való mozgásának joga, menekülés (üldözéstől) joga.

A külföldre utazás szabadsága és a hazatérés joga:

Az ország elhagyása lehet átmeneti vagy tartós jellegű (kivándorlás).

A törvényesen külföldön tartózkodó magyar állampolgárt megilleti a Magyar Köztársaság védelme, ami a mozgásszabadság és a személyi biztonság garanciája is.

A Magyar Köztársaság területének **elhagyása** – beleértve a külföldi letelepedés szándékával történő kiutazást is – **alkotmányos alapjog**, amely minden magyar állampolgárt és az országban jogszerűen tartózkodó külföldit megillet. A külföldre utazás joga törvényben meghatározottak szerint gyakorolható, illetőleg korlátozható.

Magyar állampolgár külföldről bármikor hazatérhet, a hazatérés joga törvényben meghatározott feltételek hiányában sem tagadható meg.

Míg a külföldre történő utazáshoz érvényes úti okmányra, van szükség, addig a hazatérő magyar állampolgár érvénytelen úti okmánnyal vagy úti okmány nélkül is hazatérhet.

A külföldre utazás joga **érvényes úti okmánnyal gyakorolható**. A magyar állampolgár érvényes személyazonosító igazolvánnyal is gyakorolhatja a külföldre utazás jogát az Európai Gazdasági Térségről szóló Egyezményben

¹⁰⁵ Migráció: magyar á.p., és idegenek az országból, illetve az országba való utazása, idegenek befogadása, tartózkodása, a mozgás lehet kényszerű v. önkényes

részes tagállam területére történő beutazáskor és a tagállamok közötti utazás során, valamint ha azt nemzetközi szerződés lehetővé teszi.

Külföldiek mozgásszabadsága Magyarországon

A külföldiek beutazása és a magyar állam területén történő tartózkodása-törvény vagy nemzetközi szerződés hiányában- engedélyhez kötött, tehát **nem alanyi jog**.

Magyarország Európai Unió tagágából következően a külföldieket következőképpen differenciálja:

1.A **harmadik országbeli állampolgárok**, azon külföldiek, akik nem rendelkeznek a szabad mozgás és tartózkodás közösségi jogával. Harmadik ország alatt, tehát a Magyar Köztársaságon („első ország”) és az Európai Gazdasági Térségről szóló Megállapodásban részes államon („második ország”) kívüli országokat érti a közösségi jog.

2.A Magyar Köztársaság törvényben foglaltak szerint biztosítja a szabad mozgás és tartózkodás jogának gyakorlását, a magyar állampolgár kivételével, **az Európai Unió tagállama és az Európai Gazdasági Térségről** szóló megállapodásban **részes más állam állampolgárának**, továbbá az Európai Közösség és tagállamai, valamint az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban nem részes állam között létrejött **nemzetközi szerződés alapján** a szabad mozgás és tartózkodás joga tekintetében az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam állampolgárával azonos jogállású személynek (EGT-állampolgár).

A Magyar Köztársaság a törvényben meghatározottak szerint biztosítja szabad mozgás és tartózkodási jogának gyakorlását- az **előbbieken túl**- az **EGT-állampolgár** magyar állampolgársággal nem rendelkező, az EGT-állampolgárt kísérő vagy hozzá csatlakozó **családtagjának**, a magyar állampolgár magyar állampolgársággal nem rendelkező, a magyar állampolgárt kísérő vagy hozzá csatlakozó családtagjának. Továbbá az MK biztosítja még a szabad mozgás és tartózkodás jogát, annak az EGT-állampolgár, vagy a magyar állampolgárt kísérő, vagy hozzá csatlakozó személynek, aki a) a magyar állampolgár **eltartottja**, vagy vele legalább egy éve egy háztartásban él, illetve akiről súlyos egészségügyi okból a magyar állampolgár személyesen gondoskodik, b) – abban az országban, ahonnan érkeznek – az EGT-állampolgár eltartottja volt, vagy vele legalább egy évig egy háztartásban élt, illetve akiről súlyos egészségügyi okból az EGT-állampolgár személyesen gondoskodik, és a hatóság családtagként való beutazását és tartózkodását engedélyezi.

A külföldieket beutazásra és tartózkodásra jogosítja a vízum, a tartózkodási engedély illetve a letelepedési engedély. Ez a felsorolás egy fokozatosságot jelent. Főszabályként a vízum az egyik feltétele a tartózkodási engedély kiállításának, majd alapja a letelepedésnek.

A mozgásszabadság korlátai:

A mozgásszabadság csak azokat illeti, meg akik törvényesen tartózkodnak a Magyar Köztársaság területén.

Továbbá a mozgásszabadság rendkívüli vagy szükségállapot idején valamint veszélyhelyzetben **felfüggeszthető vagy korlátozható**.

Az EJE. 4. kiegészítő jegyzőkönyv 2.cikk 2. pontja leszögezi, hogy „E jogokat kizárólag csak olyan, a törvényekkel összhangban lévő korlátozásoknak lehet alávetni, melyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy a közbiztonsága érdekében, a közrend fenntartásához, a bűnmegelőzéshez, a közegészség vagy az erkölcsök védelméhez, illetőleg mások jogainak és szabadságainak megóvásához szükségesek.”

Más alapjog is lehet a mozgásszabadság korláta.

Ilyen a mozgásszabadság és a gyülekezési jog kollíziója (összeütközése):

Az Alkotmánybíróság az 55/2001.(XI.29.) határozatában kifejtette hogy, a két alapjog: a gyülekezés és a mozgás szabadsága esetleges konfliktusának megelőzésére a hatóságnak szükségképpen rendelkeznie kell azzal a jogszabályi felhatalmazással, hogy biztosítsa mindkét alapjog érvényesülését, illetőleg, ha ez lehetetlen, azt, hogy az egyik csak a legszükségesebb mértékben szoruljon háttérbe időlegesen a másik javára.

A közterületen tartott gyűlések kisebb-nagyobb mértékben elkerülhetetlenül gátolják a rendezvényen részt nem vevőknek a szabad mozgáshoz, így a közlekedéséhez való jogát – *e két alapjoggal kapcsolatban a hatóságnak arra kell törekednie, hogy az egyik jog gyakorlása a másik jog érvényesülését csak az elkerülhetetlenül szükséges mértékben nehezítse meg.* Annak megítélését illetően azonban, hogy milyen kölcsönhatással van, illetőleg volna egymásra a két alapjog egyidejű gyakorlása, általánosságban és elvontan, tehát a törvényhozás szintjén nem, csak a gyűlés helyszínének, méretének, időpontjának ismeretében lehet állást foglalni.

A közlekedési szabadság korlátának tekinthető az **engedélyhez kötött gépjárművezetés**.

Az országon belüli szabad mozgás korlátainak egyik csoportja összefügg a **személyi szabadsághoz való jog korlátaival** (pl.: szabadságvesztés, őrizetbe vétel, kényszergyógykezelés, előzetes letartóztatás, idegenrendészeti őrizet, stb)

Kifejezetten mozgásszabadsághoz kapcsolódó korlátok pl.: kitiltás, kiutasítás, lakhely elhagyási tilalom, úti okmány elvétele.

Közegészségügyi okból, járványok megelőzése és leküzdése céljából elrendelt járványügyi elkülönítés, járványügyi megfigyelés, stb.

Külföldre utazás korlátai lehetnek bűnmegelőzési célúak (lakhelyelhagyási tilalom vagy előzetes letartóztatásban lévő).

Külföldiek beutazásának és tartózkodásának korlátai lehetnek a kiutasítás, az idegenrendészeti őrizet, stb.

Speciális személyi kört érintő korlátok, külföldre utazása esetén köteles azt bejelenteni pl. a fegyveres erők tagjainak.

Rendkívüli és szükséghelyzetben alkalmazható korlátozások pl.: kijárási tilalom, kitelepítés (meghat. időre!), külföldre utazás megtiltása (meghat.időre!), stb.

XI.5. A véleménynyilvánítás szabadsága

Alk. „61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, (...)”

EJENY „19. cikk: Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”

PPJNE „19. cikk 1. Nézetei miatt senki sem zaklatható.

2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek

a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölc s védelme érdekében szükségesek.”

EJEE „10. Cikk 1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

EUA „11. cikk (1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül.

(2) A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.”

A fent idézett rendelkezések foglalkoznak a véleménynyilvánítás szabadságával.

Az emberi kommunikációnak a **funkciója** a belső világ kifejezése, a többi embernek információ, ismeret átadása, azaz tájékoztatás illetve befolyásolás.

A véleménynyilvánítás szabadsága a **kommunikációs jogok** közé tartozik. Mindenkit megillető **első generációs** alapjog. Gyakorlását tekintve megállapítható, hogy mind egyénileg és mind közösségileg gyakorolható jog.

Egyéni szabadságjog, mert az egyén legközvetlenebb kifejeződését biztosítja. Illetve **politikai alapjog** is, mert a demokratikus berendezkedéshez elengedhetetlen, mivel biztosítja a politikai és nyilvános véleményképzési folyamatot.

Szoros kapcsolatban áll az emberi méltósághoz való joggal, azon belül is a **személyiség szabad kibontakozásával**.

Az AB **kommunikációs alapjogok anyajogának** tekinti. E jogok közé sorolható: szólás és sajtószabadság, információszerzés szabadsága, lelkiismereti és vallásszabadság, tudomány és művészeti alkotások szabadsága, illetve szorosan kapcsolódik véleménynyilvánítás szabadságához a gyülekezés szabadsága is.

Az, hogy mi tartozik a körébe, attól függ, hogyan definiáljuk a *véleményt*. Legszélesebb értelemben nemcsak a hírek közlésének és továbbításának joga, hanem mindenféle közlést jelent mások irányába, függetlenül a közlés módjától, erkölcsi minőségétől¹⁰⁶. Jogszabályi korlátot jelent azonban legtöbb jogrendszerben pl. a becsületsértő tartalmú, valótlan tények állítása.

A magyar AB is különbséget tesz az értékítélet és a tényközlés között.

A véleménynyilvánítás szabadságának **a tárgya a vélemény kialakítása és kinyilvánítás** (szóban, írásban, utaló magatartással).

A jog tartalmát tekintve megállapítható, hogy az Alk. 61.§.-a azt jelenti, hogy bárki a véleményét szabadon formálhatja, és azt megfelelő keretek között kinyilváníthatja. Tehát a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, tartalomra tekintett nélkül.

Negatív oldalról megközelítve mindenkinek joga van ahhoz is, hogy ne nyilvánítson véleményt.

Az Alk. 61. §-ából következik a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek és működése fenntartásának biztosítására irányuló állami kötelezettség.

Főbb területei:

- 1) **Sajtószabadság:** Magyarországon a sajtószabadság és liberalizmus a cenzúrázás felé fejlődött a II.vil.h.- ra. A háború befejeződése után az 1949-es alkotmány akkor az állampolgári jogok körébe sorolta a szólás –és sajtószabadságot. Közben azonban élt az 1947-es Kormányrendelet, amely megszüntette a sajtószabadságot, és előírta, hogy minden sajtóterméket csak engedéllyel lehet nyomtatni. A sajtóról megszületett a törvény 1986-ban, ami jelentős változást még akkor sem hozott, az engedélyezési rendszer fennmaradt. 1989 után az alkotmány fokozatos és folyamatos módosításával került sor ennek a módosítására is, megszüntették az engedélyezési rendszert, majd csak bejelentési kötelezettség él, nyilvántartással. A sajtószabadság **magában foglalja**, hogy mindenkinek joga van a sajtó útján közölni **nézeteit, alkotásait**. Továbbá, hogy mindenkinek joga van a **tájékozódáshoz** (szűkebb vagy tágabb környezete felől, vagy a világról). Illetve a sajtószabadság tartalmába tartozik még az is, hogy mindenki szabadon **alapíthat sajtóterméket**. A sajtószabadság részét képezi a **rádiózás és televíziózás** szabadsága is.
- 2) **Rádiózás, televíziózás szabadsága:** A rendszerváltással még nem vált szabaddá a rádiózás, a frekvenciamoratóriumi szabályozás miatt. Az AB kifejtette, hogy a rádió és televízió alkotmányos működésének feltételeként a törvénynek ki kell zárnia, hogy a közszolgálati rádióban és televízióban akár az állam szervei, akár egyes társadalmi csoportok a műsorok tartalmára meghatározó befolyást gyakorolhassanak. Jóideig fennmaradt a magyar televízió és rádió monopolhelyezete, a helyzetet a 1996 .évi I tv. rendezte.
- 3) **Internet** – Magyarországon külön tv-ekben szerepel az internettel kapcsolatos szabályozás, ezek:
 - i. Btk – **nagy nyilvánosság előtt elkövetetés**, a becsületsértés, a rágalmozás, a közösség elleni izgatás, a nemzeti jelkép megsértése, az önkényuralmi jelképek

¹⁰⁶ Pl.: állásfoglalás, intuíció, krizika, nézet, stb.

használata, a rémhírterjesztés tényállásainál, az **internet is beletartozik.**

- ii. Szerzői jogi tv-ben, - nyilvános előadás fogalma kibővült az interneten való megjelenítéssel.

A vélemény szabadság korlátozása

A vélemény nyilvánítás szabadsága nem abszolút jog, tehát korlátozható. A korlátozni lehet rendkívüli vagy szükségállapotban vagy vészhelyzetben. A vélemény nyilvánítási és sajtószabadság korlátozásának szükségessége következik a magyar állam nemzetközi kötelezettségeiből is.

A **politikai beszéd** szűk körben korlátozható. Hiszen a demokratikus jogállam állami és önkormányzati intézményeinek szabad bírálata a demokrácia lényegi eleme. Korláta lehet nemzetbiztonsági érdek vagy államtitok.

Büntetőjogi eszközökkel korlátozható az **állami jelképekre** utaló megjegyzések, az azokat sértő magatartások: Magyarországon a Btk. részét képezi a Nemzeti jelkép megsértése tényállás alatt a nemzeti jelképek büntetőjogi védelme.

A **közérdekeit sértő beszéd** esetében a védendő érték pl.: a közrend, köznyugalom, közérkölc. A szabad vélemény nyilvánítás határainak megvonásakor figyelembe kell venni, hogy az ilyen típusú beszédeknek nincs közvetlen sértettje.

A **köznyugalom védelme**: A köznyugalom, mint a demokratikus jogállam létezésének egyik lényeges feltétele, **rendezett belpolitikai és társadalmi viszonyokat juttatja kifejezésre.** A köznyugalom büntetőjogi védelme tehát feltétlenül szükséges. Az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi tényállásával kapcsolatban mondta ki az AB, hogy a tényállásban szereplő jelképek használata méltán fenyegetettség érzetű, félelmet ébreszthet, hiszen a jelképek az embertelen eszmék megismétlődésének rémét keltik fel.¹⁰⁷

A **gyűlöletkeltésre alkalmas beszéd** – az AB a Btk. –ban a közösség elleni izgatás tényállása alatt találkozott először ezzel a cselekménnyel. 1992-ben történt egy revíziója a Btk. ezen szakaszának, az AB megállapította, hogy a gyalázkodás tényállását meg kell semmisíteni (mert itt a vélemény értéktartalma nagyobb, a köznyugalom sérelme csak feltételezés), de a gyűlöletre uszítást megtartotta a tényállások között.¹⁰⁸

A **közegészségre tekintettel** történő korlátozása a vélemény nyilvánítás szabadságának a dohánytermékek reklámozásával kapcsolatban merült fel. Az AB 37/2000. (X.31.) határozatában úgy foglalt állást, hogy „a kereskedelmi jellegű információk közzététele esetében szélesebb körű állami beavatkozás lehet alkotmányosan indokolt. Ennek oka egyrészt az, hogy a reklám közzététele általában nem az egyéni önkifejezés, a személyiség szabad kibontakoztatása az elsődleges célja, sokkal inkább az áru értékesítésének, megismertetésének, igénybevételének előmozdítása. Másrészt a valótlan kereskedelmi információk közlésének, illetve a valós

¹⁰⁷ 14/2000 (V.12.) sz. AB határozat

¹⁰⁸ 30/1992.(V.26.) AB határozatot idézi Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.) im. 467.o.

információk elhallgatásának olyan, az emberi egészségre káros következményei is lehetnek, amelyek indokolttá teszik a közzététel korlátozását.”

A **becsületsértő beszéd** korlátozása az egyén, a magánszféra, személyiség védelmét szolgálja. Itt **másik alapvető jog védelme** jön szóba (pl.: jó hírnév, emberi méltóság, magántitok, lelkiismereti meggyőződés).

Az AB határozata szerint

Az AB 36/1994. (VI.24.) határozatában¹⁰⁹ megállapította, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a **közzszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb**, mint más személyeknél. De a mindenkit megillető büntetőjogi védelem órájuk is kiterjed, ha a véleménynyilvánítás nem a közzszereplői politikusi minőségére vonatkozik.

Az AB döntése után a hivatalos személy is a mindenkire vonatkozó becsületsértés és rágalmazási szabályok alapján indíthat pert. A polgári bíróságok azonban szigorúbb szabályok szerint védik a közzszereplőket a személyiségi jogi és a sajtó – helyreigazítások terén.

¹⁰⁹ Hatóság vagy hivatalos személy megsértése tényállása volt, amit az AB megsemmisített.

XI.6. A gyülekezés és az egyesülés szabadsága

Alk „62. § (1) „A Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását.”

EJENY „20. cikk 1. Minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadsághoz. 2. Senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni.”

PPJNE „21. cikk A békés gyülekezés jogát el kell ismerni. E jog gyakorlását csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölc vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek.”

EJEE „11. cikk Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.”

EUA „12. cikk (1) Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való bármilyen szintű, különösen politikai, szakszervezeti és polgári célú egyesüléshez, ami magában foglalja mindenkinek a jogát ahhoz, hogy érdekei védelmére szakszervezetet alapítson, vagy azokhoz csatlakozzon.”

A gyülekezés szabadsága (és jog)

A **gyülekezési szabadság** a civil társadalom nem politikai véleménynyilvánításának és hatásgyakorlásának felel meg, ellentétben a **gyülekezési joggal**, ami a politikai döntéshozók befolyásolására irányul.

A gyülekezési szabadság (jog) mindenkit megillető **első generációs, alapvető szabadságjog**.

A gyülekezési jog **korlátozható jog**.

Az egyes államok először csak állampolgári jogként fogták fel. XX. század közepétől jelenik meg, mint emberi jog. Mintaadó a belga alkotmány, ott már 1831-ben megfogalmazódott a gyülekezés szabadsága.

A gyülekezés alapvetően **egyént megillető alapjog**, de a jog **gyakorlása** formailag, **csoportosan** történhet.

A gyülekezési jog **politikai jogok** közé tartozik mert e jog tesz lehetővé a politikai vélemény és akaratképzésben való részvételt (pl. pártok alapítása, demonstrációk)

A gyülekezési jog szoros kapcsolatban áll az **emberi méltósághoz** való jog személyiség szabad kibontakozásának vetületével, az **önmeghatározás és az önkifejezés eszközeül is szolgál**.

A **véleménynyilvánítás** szabadságával is összefügg, már említett politikai akaratképzésben van meghatározó szerepe.

A gyülekezés szabadsága az **egyesülés szabadságának alapfeltételeként** fogalmazható meg.

A gyülekezési jog a **sztrájkjog gyakorlásának eszköze**, feltétele lehet.

A gyülekezési jog nem gyakorolható a **mozgásszabadság** biztosítása nélkül.

A gyülekezési jog és a lelkiismereti és vallásszabadság között tartalmi összefüggés áll fenn.

A gyülekezési jog tartalmát: gyülekezés **szervezése**, és a gyülekezésen való **részvétel** alkotja.

A gyülekezési jog magában foglalja, olyan rendezvény tartásának lehetőségét, ahol a részt vevők szabadon kinyilváníthatják véleményüket. Magában foglalja még, hogy a résztvevők az összefüggésen a problémát közvetlenül

megtárgyalják, illetve közös álláspontot alakítsanak ki, amit többek előtt kinyilváníthatnak, például demonstráció eszközével.

Az állam kötelezettsége, hogy e jog zavartalan gyakorlásához szükséges feltételeket biztosítsa. Az állam kötelezettsége kétirányú egyrészt biztosítania kell, hogy a jogszerűen tartott gyűlést **mások ne zavarják meg**, másrészt a gyülekezési jog **ne valósítson meg bűncselekményt**, vagy bűncselekményre felhívást.

A gyülekezési jog korlátai

A joggyakorlás **nem** járhat mások **jogainak**, szabadságainak sérelmével, illetve **nem** valósíthat meg **bűncselekményt**.¹¹⁰

A gyülekezési jogi különleges korlátját jelenti, hogy a gyülekezési jog gyakorlásának alapfeltétele annak **békés jellege**.

Speciális személyi kört érintő korlát, hogy a **fegyveres erők** és a **rendvédelmi szervek** tagjaira vonatkozóan a gyülekezési jog gyakorlásának feltételeit és módját a **szolgálati szabályzat** határozza meg.

A **közterületeken** szervezett rendezvények **alapvetően korlátok** között valósulhatnak meg, illetve bejelentési kötelezettség alá esnek. (meghatározott időben, helyen vagy útvonalon valósulhat meg)

A magyar szabályozás alapvonalai

A gyülekezési jogot az 1989. évi III.tv. szabályozza.

A gyülekezési jogról szóló törvény alapján a gyülekezési jog gyakorlásának körébe az összejövetelek¹¹¹, felvonulások¹¹², és tüntetések¹¹³ tartoznak.

A gyülekezési törvény hatálya alá tartoznak, tehát mind a politikai jellegű, mind a nem politikai jellegű rendezvények.

A közterületen (úton, utcán, téren) tartandó rendezvény szervezését a rendezvény helye szerint illetékes rendőrkapitányságnak, legalább **három nappal a rendezvény megtartásának tervezett időpontját megelőzően** kell bejelenteni. A bejelentési kötelezettség a rendezvény **szervezőjét terheli**.

Ha a bejelentéshez kötött rendezvény megtartása a népképviselői szervek vagy a bíróságok zavartalan működését súlyosan veszélyeztetné, vagy ha a közlekedés más útvonalon nem biztosítható, a **rendőrség** a bejelentésnek a hatósághoz való beérkezésétől számított 48 órán belül a rendezvénynek a bejelentésben megjelölt helyszínen, vagy időben való megtartását **megtilthatja**. A rendőrség határozatát 24 órán belül írásban közölni kell a szervezővel.

A rendezvény rendjének biztosításáról a szervező gondoskodik.

Ha a gyülekezési jog gyakorlása **bűncselekményt** vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást valósít meg, vagy a rendezvényen a résztvevők **fegyveresen**, illetőleg **felfegyverkezve jelennek meg**, továbbá ha bejelentéshez kötött rendezvényt **tiltó határozat ellenére tartanak**, a **rendőrség a rendezvényt feloszlatja**.

¹¹⁰ Ez olyan általános szabály, hogy minden alapjognál elmondható.

¹¹¹ Összejövetel: több embernek megbeszélte helyen és időben való találkozása, tárgyalás vagy szórakozás végett

¹¹² Felvonulás: politikai állásfoglalás kinyilvánítására szervezett tömeges menetelés.

¹¹³ Tüntetés politikai állásfoglalás-legtöbbször tiltakozás- kinyilvánítása, felvonulással, jelszavak hangoztatásával.

A rendőrség rendezvényt **megtiltó** határozata ellen fellebbezésnek helye nincs, a határozat közlésétől **számított 3 napon** belül lehet kérni a **határozat bírósági felülvizsgálatát**.

A rendezvény felosztatásával kapcsolatos jogorvoslatot minden rendezvényen részt vevő számára biztosítani kell. Itt is a bírósági felülvizsgálat, mint jogorvoslat jöhet szóba, mert a **felosztás helyszínén szóban kihirdetett határozatnak minősül**.

Egyesülés szabadsága (és jog)

Alk. „63. § (1) A Magyar Köztársaságban az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van a törvény által nem tiltott célra szervezeteket létrehozni, illetőleg azokhoz csatlakozni.

(2) Politikai célt szolgáló fegyveres szervezet az egyesülési jog alapján nem hozható létre”

Alk. „70/C. § (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy gazdasági és társadalmi érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szervezetet alakítson, vagy ahhoz csatlakozzon.”

EJENY 20. cikk.

PPJNE 22. cikk „1. Mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon.

2. E jog gyakorlását csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcös vagy mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. E cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők és a rendőrség tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá.

3. E cikk egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek a egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló 1948. évi egyezményében részes államokat olyan törvényhozási intézkedésekre, vagy a törvény oly módon való alkalmazására, amely csorbítja az említett egyezményben meghatározott biztosítékokat.”

EJEE 11. cikk.¹¹⁴

EUA. 12. cikk¹¹⁵

Az **egyesülés** olyan **folyamatot** fejez ki, amely során az első fázisként- a **gyülekezési szabadság alapján** biztosított spontán **összejövetelekből**, valamilyen szinten formalizált egyesülési **alakzat** fejlődik ki. A második fázis a létrehozott egyesülési forma **működését** fejezi ki.

Az egyesülési jog mindenkit megillető, korlátozható, első generációs emberi jog. Klasszikus polgári és politikai szabadságjognak minősül. Továbbá kommunikációs jogként is felfogható.

Az egyesülési jog sajátos **kettős jellegű** alapjog, hiszen magában foglalja az egyesülési forma **alapítását** és a **részvétel** szabadságát. Ebből a kettős jellegből fakad, hogy **egyéni**leg és **csoportosan** is gyakorolható az egyesülési jog.

Az egyesülési jog **gyakorlása** megnyilvánulhat formalizált szervezet **létrehozásában**, egyesüléshez való **csatlakozásban**, egyesülés **tevékenységében való részvételben**. Bizonyos esetekben formalizált szervezet létrehozása megilleti a jogi személyeket is.

Az egyesülési és gyülekezési jog kapcsolata ott ragadható meg, hogy az utóbbi jog feltételezi, az előbbi valamilyen formájú fennállását.

Az egyének már nemcsak politikai célok megvalósítására hoznak létre egyesülési formákat, civil szervezeteket, hanem **személyiségük minél szélesebb körű kibontakozása érdekében**, kommunikációs céllal. Természetesen az egyesülési szabadság e funkciója a politikai célú egyesülési formák létrehozásának és működésének az alapja is lehet e tekintetben,

¹¹⁴ Lsd előző pontnál

¹¹⁵ Lsd. előző pontnál

azonban a legfőbb ismerv a politikai cél vagy érdekképviselésben megnyilvánuló hatásgyakorlásban történő szerepvállalás.

Tehát az emberi méltósághoz való joggal való összefüggése a személyiség szabad kibontakozásában az **önkifejeződésnek teret** adásban ragadható meg.

A **véleménynyilvánítás** szabadsága az egyesülési jognál **eszközként** mutatkozik meg.

A **lelkiismereti és vallásszabadság** szabadság **tartalmi elemét** képezheti az egyesülési jognak.

Az egyesülési jog **tartalmát** tekintve olyan egyesülési forma létrehozása, amely legfőbb jellemzője **a cél megválasztásának** (a cél szabja meg az egyesülési alakzat funkcióját) **szabadsága**, továbbá a célra rendelt közösség, vagy **szervezet alapításának szabadsága**, illetve az ehhez **csatlakozás (és kilépés) önkéntessége**. A jog tartalmához tartozik még az egyesülés **működésének** szabadsága is.

Egyesülési jog gyakorlásának formái Magyarországon:¹¹⁶

A **társadalmi szervezet** olyan önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályban meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét.

Bizonyos értelemben **társadalmi szervezetek a politikai pártok** is, hiszen a párttörvény¹¹⁷ is meghatározza, hogy hatálya olyan társadalmi szervezetekre terjed ki, amelyek nyilvántartott tagsággal rendelkeznek, és amelyek a nyilvántartásba vételüket végző bíróság előtt kinyilvánítják, hogy a párttörvény rendelkezéseit magukra nézve kötelezőnek ismerik el.

A társadalmi szervezetek az **érdekszervezetek** (érdekképviselési és érdekvédelmi szervek) is, melyek közé tartoznak a szakszervezetek (melyeknek csak magánszemély lehet tagja).

Társadalmi szervezetek közé tartoznak az **egyesületek** is, melyek mindig jogi személyek és e formációikat elsősorban kulturális, sport, szociális szabadidős stb. cél érdekében hozzák létre.

Megemlítenéd, hogy társadalmi szervezetek közé tartoznak még a **tömegmozgalmak** és a **társadalmi szervezetek szövetsége** is.

Az egyesülési jog gyakorlásának másik formája –a társadalmi szervezetek mellett- az, amikor nem kerül sor társadalmi szervezet megalakítására. Ez a forma **közösség**: az egyesülési törvény értelmében: Nem minősül társadalmi szervezetnek a magánszemélyeknek az egyesülési jog alapján létrehozott olyan közössége, amelynek **működése nem rendszeres**, vagy nincs **nyilvántartott tagsága** vagy **nincs** törvényben meghatározott **szervezete**.

Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a **Magyar Köztársaság elismer, és biztosítja annak zavartalan gyakorlását**.

¹¹⁶ Az egyesülési jog szabályait az egyesülési jogról szóló 1989. évi törvény tartalmazza.

¹¹⁷ 1989. évi XXXIII. tv.

Az **állam védelmet** is nyújt az egyesülési jog gyakorlásához a Btk 174/C § szabályozza az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése tényállást.

Az **állam feladata** annak garantálása is, hogy az **egyesülési jog gyakorlása ne irányuljon a hatalom erőszakos megszerzésére** vagy **gyakorlására**, illetőleg **kizárólagos birtoklására**, továbbá **ne valósítson meg bűncselekményt**. Illetve **ne járjon** mások **jogainak sérelmével**.

Egyesülési jog korlátai:

Az egyesülési jog gyakorlása nem sértheti az Alkotmány 2. §-ának (3) bekezdését, nem valósíthat meg bűncselekményt és bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével.

Fegyveres szervek létrehozásának alkotmányos tilalma: Az egyesülési jog alapján fegyveres szervezet nem hozható létre.

Speciális személyi kört érintő korlátozás: Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek tagjaira vonatkozóan az egyesülési jog gyakorlásának feltételeit és módját a szolgálati szabályzat határozza meg.

Szervezetbe való tömörülés lehetősége, pártok, társadalmi szervezetek, egyesületek alakításának lehetősége. A nyilvántartásba vétel szükségessége. Ezeknek a megtagadásával kapcsolatosan született egy AB döntés a 21/1996. (V.17.) AB határozat. Előzmény, hogy a Szivárvány társulás a Melegek Jogaiért elnevezésű szervezet 1994-ben kérte a bíróságtól a bejegyzést, a nyilvántartásba vételt, a bíróság első fokon elutasította a nyilvántartásba vételt, arra hivatkozva, hogy a társulás hiánypótlásra felszólítás után sem csatolta az alapszabály módosítását, miszerint zárja ki a 18 év aluliak tagságát, mert a Btk. akkor büntetni rendelte a 18 év alattiakkal folytatott homoszexuális kapcsolatot. A Legfelsőbb Bíróság jóváhagyta az elsőfokú bíróság döntését, de alkotmányértelmezést kért az AB-től a gyermekek védelme és egyesülethez csatlakozása érdekében. Az egyesület képviselői ezek után az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak panasszal, amely a kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánította. A bíróság úgy vélte, hogy a beavatkozás az elérni kívánt célokkal arányban állt, és szükségesnek lehet tekinteni.

XI. 7. Gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság

Alk. „60. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

(2) Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa, vagy taníthassa.”

EJENY „18. cikk: Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.”

PPJNE „18. cikk 1. Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy meggyőződését vallásos cselekmények és szertartások végzése útján akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, gyakorolhassa és taníthassa.

2. Senkit sem lehet olyan kényszernek alávetni, amely csorbítaná azt a szabadságát, hogy saját vallása vagy meggyőződése legyen, vagy hogy ilyent elfogadjon.

3. A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.

4. Az Egyezségokmány részes államai kötelezik magukat a szülők és adott esetben a törvényes gyámok ama szabadságának tiszteletben tartására, hogy – gyermekeik vallásos és erkölcsi nevelését saját meggyőződésüknek megfelelően biztosítsák.”

EJEE „9 cikk 1. Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.”

EUA „10. Cikk (1) Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. **(2)** A katonai szolgálat lelkiismereti okból történő megtagadásához való jogot, az e jog gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, el kell ismerni.”

A vallásszabadság első dokumentumai közé tartozik az amerikai Virginiai állam nyilatkozata. Az 1787. évi alkotmányban ugyan nem szerepel a vallásszabadság, de némely cikke nagy jelentőséggel bír e tekintetben. Ezek pl. a hivatali tisztség betöltésével kapcsolatban, nem lehet vallási hovatartozást megkövetelni.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozat 18. cikke deklarálja a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadsághoz való jogot. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikke tartalmazza ezeket, a rendelkezéseket. Az európai egyezmény 9. cikkében található a szabály.

A magyar Alk. 60.§-a mondja ki, hogy mindenkinek joga van a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadságra. A (2) bekezdés részletesen felsorolja a lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását, a kultusz szabadságát, és a hit tanításának a jogát.

A lelkiismereti és vallásszabadság, mindenkit megillető korlátozható, alapvető emberi jog.

Tartalmát és funkcióját tekintve, a személyes szabadságjogok közé tartozik. (az egyén önrendelkezési joga miatt, azaz vagy nem vallásos vagy igen, és ha igen, akkor milyen vallásos, azt az egyén maga dönti el)

A lelkiismereti és vallásszabadság kommunikációs jogként is felfogható. (a vallásos vélemény kinyilvánítása miatt)

Egyéni és kollektív módon is gyakorolható.

A jog **tartalmi elemei:**

1. **A hit (a lelkiismereti) szabadság** – ez jelenti, hogy bárki a meggyőződése szerint élhet. Ide tartozik a vallás megválasztásának joga is, továbbá: megváltoztatás joga, elhagyás joga, vallási, egyházi közösségben való részvétel joga, szülő joga a gyermek vallásos nevelésének megválasztásához,
2. **A vallásgyakorlás joga (szabadsága):** egyénileg vagy csoportosan, nyilvánosan vagy zártan, vallásos cselekmények (szertartások útján).
3. **A vallási egyesülés és gyülekezés joga:** az Alk. 60.§ (2)bek.-ben szerepel az „együttesen” és „nyilvánosan” kifejezés, ami arra utal, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság, a lelkiismereti és vallási egyesülési és gyülekezési szabadságot is magában foglalja. Ezek a jogok teremtik meg, hogy a hívők vallásuk gyakorlására szervezeteket (egyházakat felekezeteket) hozzanak létre, illetve vallási célú gyülekezéseket szervezzenek¹¹⁸, valamint azon részt vegyenek.

Az állam kötelezettsége, hogy biztosítsa a gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság **zavartalan gyakorlását**. Az államnak tehát biztosítania kell az egyéni **meggyőződés szabad kialakításának lehetőségét**. Senkitől sem követelhet hitéletre, egyéni meggyőződésre, értékrendjére vonatkozó nyilatkozattételt. Az állam szankcionálja a vallásos érzület megsértését, a vallásos szimbólumok meggyalázását, a vallásos szertartások megzavarását.¹¹⁹

Garanciális ellem, az **állam ideológiailag/világnézetiileg semlegessége**, egyházak, felekezetek államtól való elválasztása és egyenjogúsága.

Az állam nem avatkozik bele az egyházak belső ügyeibe, és nem foglalhat állást hitbeli igazságok kérdésében.

A gondolat lelkiismeret vallásszabadság szoros kapcsolatban áll az **emberi méltósághoz való joggal**, azon belül is a **személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele**.

Az AB 64/1991. (XII.17.) sz. határozata szerint, a **személyiség integritásához való jogként** is felfogható, ami azt jelenti, hogy az *állam nem kényszeríthet senkit olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével*.

A gondolat lelkiismeret vallásszabadság összefüggésben áll a véleménynyilvánítás szabadágával is, hiszen a gondolati, lelkiismereti, meggyőződés **kinyilvánítása véleménynek minősül**, a véleménynyilvánítás szabadsága e meggyőződésnek nyújt, teret, ezért lehet kommunikációs alapjog is.

¹¹⁸ Nem lehet politikai célú a gyülekezés

¹¹⁹ Btk. 174/A.§ A lelkiismereti és vallásszabadság megsértése tényállása

Mivel a vallási és más lelkiismereti meggyőződésnek a terjesztése tömegtájékoztatás útján is történhet, aminek a **sajtószabadság** teremti meg a lehetőségét.

A diszkrimináció tilalmával is összefügg: a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény kimondja, hogy senkit semmilyen hátrány nem érhet, illetőleg semmiféle előny nem illet meg vallása, meggyőződése, azok kinyilvánítása és gyakorlása miatt.¹²⁰

A **tanuláshoz** való joghoz a kapcsolata ott ragadható meg, hogy az állam nem tagadhatja meg annak jogi lehetőségét, hogy akár vallásos akár ateista iskolák jöjjenek létre. Az **állam csak semleges iskolát köteles felállítani és működtetni.**

A szülőknek joguk van arra, hogy gyermekük, választásuk szerinti egyházi iskolába járjon.

A gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság korlátai:

A jog rendkívüli állapot szükségállapot és vészhelyzet esetén **sem korlátozható alapjog.**

A **jog gyakorlása nem** lehet alkotmány, vagy törvényt sértő és **nem sértheti mások jogait** (nem sértheti pl. mások életét, testi épségét, becsületét, jó hírnevét)

¹²⁰ 1990. évi IV. tv. a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról 3.§.

XI. 8. A személyes adatok védelméhez való jog

Alk. „59. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jó hírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.”

EJENY „12. cikk Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.”

PPJNE „17. cikk 1. Senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig a becsülete és jó hírneve elleni jogtalan támadásnak.

2. Ilyen beavatkozás vagy támadás ellen mindenkinek joga van a törvény védelmére.”

EJEE „8. Cikk1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

EUA. „8.cikk (1) Mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez.

(2) Az ilyen adatokat csak tisztességesen és jóhiszeműen, meghatározott célokra, az érintett személy hozzájárulása alapján vagy valamilyen más, a törvényben rögzített jogos okból lehet kezelni. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a róla gyűjtött adatokat megismerje, és joga van azokat kijavíttatni.

(3) E szabályok tiszteletben tartását független hatóságnak kell ellenőriznie.”

Az adatvédelem a XX. század végéig nem kapott védelmet a saját jogán, hanem a magánélet védelmét szolgáló jogokból származtatták. Az egyetemes nyilatkozat 12. cikke szerint nem szabad önkényesen beavatkozni senkinek a „magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe.” Az EJEE 8. cikke rendelkezése szerint mindenkinek joga van arra, hogy magán – és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. Az EUA 8. cikke, viszont nem csak a magánszféra védelmét tartalmazza, hanem kifejezetten a személyes adatok védelméhez való jogot is.

A személyes adatok védelme **harmadik generációs**, egyénileg gyakorolható, **alapvető** emberi szabadságjog és egyben védőjog. Alanya csak természetes személy lehet.

Milyen adatokra vonatkozik a személyes adatok védelme?

Személyes adat: személyes adat a meghatározott természetes személlyel kapcsolatba hozható adat, az abból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. Tehát az érintettre vonatkozó következtetés, vélemény, minősítés, és az ezekből levonható következtetés is személyes adat.

Ha az adatot a személyes jellegétől megfosztják nem tekinthető személyes adatnak. (Az az adat, amely egy személyhez nem köthető, nem tekinthető személyes adatnak.)

Különleges adat: azok, amelyek az ember személyiségét mélyebben érintik, így ezeket fokozott védelem illeti meg. (Ezek: a faji eredetre, a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdekképviselési szervezeti tagságra, az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre, a szexuális életre vonatkozó adat, valamint a bűnügyi személyes adatok)

A személyes adatok védelmének tartalma:

1. A személyes adatok kezelése

Adatkezelés az alkalmazott eljárástól függetlenül az **adatokon végzett bármely művelet** vagy a műveletek összessége, így például gyűjtése, felvétele, rögzítése, rendszerezése, tárolása, megváltoztatása, felhasználása, továbbítása, nyilvánosságra hozatala, összehangolása vagy összekapcsolása, zárolása, törlése és megsemmisítése, valamint az adatok további felhasználásának megakadályozása.¹²¹

Az adatkezeléshez szükséges az adatalany¹²² tudatos beleegyezése, vagyis tudja, hogy mihez adta beleegyezését és adatait. A személyes adat jogszerűen az érintett beleegyezése vagy törvény rendelkezése esetén, ill. törvény felhatalmazásával önkormányzati rendelet szabálya alapján kezelhető¹²³.

Kötelező adatkezelés esetén az adatkezelés **célját** és **feltételeit**, a kezelendő **adatok körét** és megismerhetőségét, az **adatkezelés időtartamát**, valamint az adatkezelő személyét az adatkezelést **elrendelő törvény** vagy önkormányzati rendelet határozza meg.

Adatok nyilvánosságra hozatalához az érintett hozzájárulása szüksége – kivéve közérdekből történő nyilvánosságra hozatalnál –, ha kétséges a hozzájárulás azt kell vélelmezni, hogy az érintett a hozzájárulást nem adta meg.

Különleges adat csak akkor kezelhető, ha az érintett a kezeléshez **írásban** hozzájárul, vagy nemzetbiztonság, bűnmegelőzés, vagy bűnüldözés érdekében, amit törvény rendel el.

2. Adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás jelenti, az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzése, függetlenül a műveletek végrehajtásához alkalmazott módszertől és eszköztől, valamint az alkalmazás helyétől. (adatfelvétel, adatösszesítés, adat rendszerezés, csoportosítás, stb.)

3. Adatkezelés célhoz kötöttségének elve

Személyes adatot kezelni csak **meghatározott célból**, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében **lehet**. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie e célnak.

Az érintettel az adat felvétele előtt közölni kell, hogy az adatszolgáltatás önkéntes vagy kötelező.

Az érintettet – egyértelműen és részletesen – **tájékoztatni kell** az **adatai kezelésével** kapcsolatos minden **tényről**, így különösen az adatkezelés **céljáról** és **jogalapjáról**, az **adatkezelésre** és az **adatfeldolgozásra jogosult személyéről**, az adatkezelés **időtartamáról**, illetve arról, hogy kik ismerhetik meg az **adatokat**.

¹²¹ Adatkezelésnek számít a fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítése, valamint a személy azonosítására alkalmas fizikai jellemzők (pl. ujj- vagy tenyérnyomat, DNS-minta, íriszkép) rögzítése is.

¹²² Adatalany: akire az adat vonatkozik.

¹²³ Érdekes, hogy a büntetőeljárás során tanúról nem készíthető képfelvétel.

4. Adattovábbítás

Az adattovábbítást jelent, ha az adatot meghatározott **harmadik személy számára hozzáférhetővé** teszik.

A személyes adatok akkor **továbbíthatók**, valamint a különböző **adatkezelések akkor kapcsolhatók össze**, ha az **érintett ahhoz hozzájárult**, vagy **törvény azt megengedi**, és ha **az adatkezelés feltételei minden egyes személyes adatra nézve teljesülnek**¹²⁴.

5. Adatbiztonsági előírások

Az **adattfeldolgozó köteles gondoskodni az adatok biztonságáról**, köteles továbbá megtenni azokat a technikai és szervezési intézkedéseket és kialakítani azokat az eljárási szabályokat, amelyeket az adatvédelmi törvény¹²⁵ és egyéb adat- és titokvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek.

Az adatokat védeni kell különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, továbbítás, nyilvánosságra hozatal, törlés vagy megsemmisítés, valamint a véletlen megsemmisülés és sérülés ellen.

A személyes adatok védelmének garanciái

Az érintett **tájékoztatást kérhet** személyes adatai kezeléséről, valamint kérheti személyes adatainak **helyesbítését**, illetve — a jogszabályban elrendelt adatkezelések kivételével — **törlését**. Az adatvédelmi nyilvántartásba bárki **betekinthet**, az abban foglaltakról feljegyzést készíthet, és **kivonatot** kérhet. A kivonatért díjat kell fizetni.

Az érintett **tiltakozhat személyes adatának kezelése** ellen, 1. ha a személyes adatok kezelése (továbbítása) kizárólag az adatkezelő vagy az adatátvevő jogának vagy jogos érdekének érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha az adatkezelést törvény rendelte el; 2. a személyes adat felhasználása vagy továbbítása közvetlen üzletszerzés, közvélemény-kutatás vagy tudományos kutatás céljára történik.

Az érintett a jogainak megsértése esetén, az adatkezelő ellen **bírószághoz fordulhat**.

Az **adatkezelő** az érintett **adatainak jogellenes** kezelésével vagy a technikai adatvédelem követelményeinek **megszegésével másnak okozott kárt köteles megtéríteni**. Az érintettel szemben az adatkezelő felel az adattfeldolgozó által okozott kárért is.

A jogszerűség őre az **adatvédelmi biztos**, aki adatvédelmi nyilvántartást vezet. Minden adatkezelő köteles tevékenysége megkezdése előtt az adatvédelmi biztosnál bejelentkezni. Így bekerül a nyilvántartásba a cél, az adatok fajtája, az adatkezelés jogalapja, személyi köre, akikre kiterjed, stb.

Speciális problémákat vettnek az egészségügyi adatok kezelése, drogfogyasztók, AIDS fertőzöttek adatai, pszichiátriai betegek adatai, gazdasági társaságok adatai. Internetes adatok.

¹²⁴Pl: Nagyon fontos szabály a célhoz kötöttség.

¹²⁵ 1992. LXIII.tv. a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról.

XI. 9. A közérdekű adatok nyilvánosságához való jog

*Alk. „61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a **közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.**”*

A nemzetközi dokumentumok ezt a jogot külön nem nevesítik.

Az EJEE 10. cikke a véleménynyilvánítás szabadságának részeként biztosítja az információk megismerésének és közlésének szabadságát. A PPJNE 19.cikke szintén a véleménynyilvánítás keretei között biztosítja ezt a jogot.

Az információszabadság a véleményszabadságból származtatható.

Az EUA 11. cikke is a véleménynyilvánítás szabadsága körében szabályozza az információk, az eszmék átvételének és átadásának szabadságát.

Első generációs alapjog, amely **egyéni**leg és **közösségi**leg is gyakorolható illetve korlátozható.

Kommunikációs jogok családjába tartozik.

Közérdekű adat: az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy **kezelésében lévő**, valamint a **tevékenységére vonatkozó**, a **személyes adatnak nem minősülő**, bármilyen módon vagy formában rögzített információ vagy ismeret.

A jog tartalma

A közérdekű adatok **megismerése, terjesztése**, azaz a **tájékoztatás** szabadsága.

Az **állami** vagy helyi **önkormányzati feladatot**, vagy egyéb **közfeladatot ellátó** szervek vagy személyek **rendszeresen** elektronikusan vagy más módon **közvetteszik**, illetve **hozzáférhetővé** teszik a **tevékenységükkel kapcsolatos legfontosabb** – így különösen a hatáskörükre, illetékességükre, szervezeti felépítésükre, szakmai tevékenységükre, annak eredményességére is kiterjedő értékelésére, a birtokukban lévő adatfajtákra és a működésükről szóló jogszabályokra, valamint a gazdálkodásukra vonatkozó – **adatokat**.

A közérdekű adat megismerése iránt **bárki** – szóban, írásban vagy elektronikus úton – **igényt** nyújthat be.

Ha a közérdekű adatra vonatkozó igényét **nem teljesítik**, az igénylő a **bírósághoz** fordulhat.

A közérdekű adat megszerzése jogának vannak **korlátai**, ezek lehetnek: egy másik alapvető jog, a személyes adatok védelmének a joga, más közérdekkel (államtitok, szolgálati titok) állhatnak összefüggésben.

XI. 10. Eljárási jogok¹²⁶

Alk. „57. § (1) *A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.*

(2) *A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.*

(3) *A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.*

(4) *Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény.*

(5) *A Magyar Köztársaságban, a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.”*

Az eljárási jogokat rendszerint a büntetőeljárás körében, ahhoz kapcsolódóan értelmezik. Ami nem jelenti azt, hogy bizonyos eljárási jogok (garanciák), ne lennének a polgári peres, illetve a közigazgatási eljárásban.

Sőt a nemzetközi emberi jogi gyakorlatban számos jogsérelem például a polgári peres eljárás elhúzódására (is) vezethető vissza (pl.: évekig tartó házassági bontóper, vagy gyermek elhelyezési per, stb.).

A fejezetben a személyi szabadág eljárási garanciái, a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság védelme és védelemhez való jog, valamint a jogorvoslati jog kerül kifejtésre.

A személyi szabadág eljárási garanciái

Már a szabadság és személyi biztonság c. fejezetben volt róla szó, de emberi jogi jelentősége miatt külön kiemelészt igényelnek, az alkotmány és a nemzetközi egyezmények is külön- külön nevesítik ezeket, a jogokat.

A tájékoztatási jog, mint fontos garanciális jog. A személyi szabadsághoz való jogot az őrizetbe vétel ill. az előzetes letartóztatásba vétel korlátozza. Nagy jelentősége van annak, hogy a szabadságban korlátozott személy tudja, hogy mi az oka a hatósági fellépésnek. Nemzetközi jogi okmányok is garantálják az eljárási garanciák között a tájékoztatáshoz való jogot. A tájékoztatásnak a szabadságkorlátozást követően, **haladéktalanul** meg kell tenni. A tájékoztatás tartalma: a **vád lényegéről** kell tájékoztatni a gyanúsítottat. Garanciális elem, hogy a tájékoztatásnak **alkalmasnak** kell lennie a **jogorvoslati jog igénybevételére**.¹²⁷

Az előzetes letartóztatással kapcsolatban megjegyzendő, hogy az elrendelésének egyik feltétele az *alapos kétirányú gyanú*,¹²⁸ *másik feltétel a feltételezett bűncselekmény szabadságvesztéssel fenyegetettsége*.¹²⁹ Ezek a feltételek **konjunktív** feltételek, tehát **mindegyiknek egyszerre** kell fenn állnia.

¹²⁶ A nemzetközi dokumentumi idézetektől, jelen részben, terjedelmi okok miatt eltekintünk, de a fejezett elsajátításához feltétlenül szükséges a nemzetközi egyezmények szövegének ismerete.

¹²⁷ Pl.: gyanúsított által értett nyelven.

¹²⁸ **Egyik** a gyanú, hogy bűncselekmény történt, tehát elrendelték a nyomozást, a **másik** gyanú a terhelte vonatkozik.

¹²⁹ Fiatalkorúaknál kell egy harmadik feltétel is a bűncselekmény különös tárgyi súlya

Egyéb feltételek:¹³⁰szökés vagy elrejtőzés veszélye, illetve, megalapozottan feltehető, hogy szabadlábon hagyása esetén, a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével, bizonyítékok megsemmisítésével, meghamisításával vagy elrejtésével megghiúsítaná, megnehezítené, vagy veszélyeztetné a bizonyítást, esetleg újabb bűncselekményt követne el a terhelt.
Ezek esetén lehet elrendelni a gyanúsított előzetes letartóztatását.

Másik garanciális szabály, hogy csakis **bíró** vagy bírói hatáskörrel felruházott tisztségviselő **dönthet** a szabadságkorlátozásról.

Ki minősül bírónak?(strasbourgi gyakorlat szerint): bírónak minősül az, aki 1. független a felektől, 2. törvény hatalmazza fel az eljárás lefolytatására és a döntéshozatalra. 3. érdemben dönthet a fogvatartásról, 4. személyesen hallgatja meg a gyanúsítottat.

Haladéktalanul kell a gyanúsítottat bíró elé állítani. Az előzetes letartóztatást elrendelő határozatban szükséges, hogy a bíróságok a határozat indoklásában megmagyarázzák, hogy milyen okok alapozták meg a döntést. Részletes indoklást kell adni, hogy milyen adatokra alapozta a döntést a bíróság, miért volt szükség a kényszerintézkedés elrendelésére.

Bíró elé állításhoz való jog. A bírói ítélet nélküli fogva tartás elkerülésének szükségessége. Haladéktalanul, a magyar törvények szerint a bírói határozat nélküli fogva tartás ideje 72 óra.

Az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog. Két dolgot jelent, az előzetes letartóztatás időtartamát jelenti, másrészt a hatóságoknak az eljárás gyors befejezése érdekében kifejtett megfelelő gondossága.

A letartóztatás idejének felső határa, a nemzetközi jogban nincs meghatározva. (Magyar jogban maximum 3 év)

A fogva tartás alternatíváit az ET ajánlásában megfogalmazta a tagállamoknak, melyek az óvadék, a lakhelyelhagyási tilalom.

Kártalanítás – mint garancia azok számára, akiket törvénytelenül fosztottak meg szabadságuktól.

Speciális csoport személyes szabadságának korlátozása, a **pszichiátriai betegek** kezelése. Az egészségügyi tv. tartalmazza az erre vonatkozó rendelkezéseket. A törvény meghatározza azt a magatartást, amikor a pszichiátriai betegekkel szemben kényszerintézkedés alkalmazható. Nevesíti a tv. azokat a betegjogokat, melyeknél a beteg állapotára tekintettel kivételesen korlátozásra kerülhet sor. Veszélyeztető magatartású, zavart beteg esetében kivételesen, ideiglenes jelleggel szükségessé válhat a beteg mozgásszabadságának korlátozása.

Az AB kényszerítette ki a pszichiátriai betegek ellátásával kapcsolatos eljárás garanciákat, felhívta a figyelmet a szükségesség – arányosság elvére, a megfelelő bánásmód alkalmazására.¹³¹

Rendőrségi intézkedések¹³²tekintetében: a rendőrségi tv.¹³³ tartalmazza az eljárás garanciáit. Az intézkedések esetén az arányosság követelményét kiemelkedőnek tekinti. A rendőri intézkedések többsége a személy alapvető jogát korlátozza, ezért szükséges körültekintő szabályozása. A kényszerítő eszközök, a következők: a bilincs, a testi kényszer, a sokkoló eszköz, rendőrbot, a szolgálati kutya, a lőfegyver, valamint a csapaterő alkalmazása és a tömegosztatás.

¹³⁰ Ezek vagylagos feltételek!

¹³¹ 36/2000. (X.27.) AB határozat

¹³² Rendőri intézkedések pl: igazoltatás, ruházat- csomag- jármű teljes átvizsgálása, közbiztonsági őrizetbe vétel

¹³³ 1994. évi XXXIV. tv. a Rendőrségről

A kényszerítő eszköz alkalmazására az érintettet figyelmeztetni kell.

Rtv.¹³⁴ 17.§ (2) bek: „A rendőri intézkedés során a kényszerítő eszköz alkalmazása esetén lehetőleg kerülni kell a sérülés okozását, az emberi élet kioltását.”

A rendőrségi intézkedésekkel szemben jogorvoslati lehetőség megoldott, a bírósági út minden esetben nyitott.

A tisztességes eljáráshoz való jog

Alk. 54. §. (1) – előzőekben idézésre került.

EJEE „6. cikk 1. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.(...)”

Az emberek nemcsak azt követelhetik az államtól, hogy ne sértse meg alapvető jogaikat, hanem azt is, hogy jogaikkal kapcsolatban, egyedi ügyekben tisztességes eljárás keretében döntsene az állam szervei. Persze mindehhez az is szükséges, hogy az állam biztosítson az embereknek megfelelő fórumot, bírósági rendszert a jogvitáik (polgári jogi, büntetőjogi, közigazgatás-jogi) eldöntésére. Ez tisztességes bírói eljárást is feltételez, ami több részjogosítványból áll, melyek nagy része minden eljárásban jelen kell, hogy legyen, más része pedig csak a büntetőeljárásra jellemző.

Tisztességes eljáráshoz való jog követelményei:

1) **A bírói út igénybevétele joga**, vagyis az egyén számára egy lehetőség az, hogy igénybe veszi –e a bírói utat, vagy nem. A bírósághoz fordulás jogának tartalma: beadványok előterjesztésének joga, a fél pozíciójának biztosítása a személyeknek. A személyeknek joguk van az eljárásba bevinni jogaikat és kötelezéseiket, melyeket elbírálja a bíróság, valamint joguk, hogy lehetőséget kapjanak nyilatkozataik megtételére.

A bírósági eljárásnak igazságosnak, azaz jogszerűnek kell lennie, ami nem jelenti a bírói döntés igazságosságát.

2) **Törvény által felállított bírósághoz való jog** az igazságszolgáltató szervnek eleget kell tennie annak a követelménynek, hogy bíróságnak lehessen tekinteni. Nem szükséges feltétlenül a bíróságnak az adott állam rendes bírósági szervezetébe illeszkednie, egy speciálisan erre létrehozott testület is hozhat végleges jogerős döntést.

Ennek az elvnek az a lényege, hogy **ne** a végrehajtó hatalom (kormány) legyen jogosult a szabályzásra.

Magyarországon a bíróság szervezetére, jogállására vonatkozóan 1997-ben született törvény.

3) **Független és pártatlan bírósághoz való jog** – egy fontos garanciális követelmény a bírakkal szemben, hogy a befolyásolásuk csekély látszata sem lehet. A bíró tevékenysége során **csak a törvényeknek** és lelkiismeretének **van alárendelve**.

A **pártatlan bíráskodás** lényege az AB szerint: az eljárás alá vont személy iránti **előítélet – mentesség, és elfogulatlanság**.

Így bizonyos okokból kizárják a bírót az eljárásból, ilyenek, ha pl. elfogult az eljárás valamely alanyával kapcsolatban (hozzá tartozói), vagy az ügyben korábban eljárta,

¹³⁴ 1994. évi XXXIV. tv. a Rendőrségről

4) **Bírák függetlensége** – ítélezés függetlensége. Ez a függetlenség mind a bírói szervezeten kívülről (mint pl. törvényhozótól, végrehajtó hatalomtól, egyéb szervtől) és mind a szervezeten belülről (pl.: a bírót e tekintetben a felettese sem utasíthatja) értendő.

5) **Nyilvános tárgyaláshoz való jog** – a nyilvánosság kizárásának okait törvény határozza meg, okok lehetnek erkölcsi okok, állam, szolgálati titok, egyéb titokvédelem, és más ok, mint a fél személyiségi jogainak védelme, gyermek védelme. A **zárt tárgyaláson hozott ítéletet is nyilvánosan kell kihirdetni.**

6) **Az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog.** Jogszabályaink nem tartalmazzak arra való utalást, hogy mennyi ez az ésszerű idő. Ezt **befolyásolja:** az ügy **bonyolultsága**, az ügyben részt vevők **magatartása**, a **közhatalmi** szervek **magatartása.**

Azonban az indokolatlan késedelem elkerülése a cél.

Az indokolatlanul hosszan elhúzódó polgári peres ügyek miatt a Magyarországot többször elmarasztalta az Emberi Jogok Európai Bírósága.

Az ártatlanság védelme és védelemhez való jog

Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapítja meg. Ez azt jelenti, hogy amíg a bíróság „véglegesen” el nem ítélte a terheltet addig **nem kezelhető bűnösként.**

Az ártatlanság védelmének összetevői: a jogok jóhiszemű gyakorlása, bizonyítási teher, és a kétségben a javára elvek.

A vádlott bűnösségének bizonyítása a vádhatóságot (ügyészséget) terheli.

A büntetőjogi felelősségre vonás sikertelensége az állam kockázata.

Védelemhez való jog összetevői

1. Vádról való tájékoztatás joga (terhelt részéről értett nyelven, vagy tolmáccsal, stb.)
2. Védekezés megfelelő előkészítéséhez való jog (megfelelő idő, bizonyítékok gyűjtésére, terhelt és a védő találkozási lehetőségének biztosítása)
3. Tárgyaláson való személyes jelenlétéhez való jog
4. Védőhöz való jog
5. Fegyverek egyenlősége (Mit is jelent? Pl.: a bizonyítékokat a terhelt v. védője is megtekintheti, észrevételeket tehet azokra nézve, tanú vallomás tételekor a védő is kérdezhet, iratokhoz való hozzáférés lehetősége.)
6. Önvádra kötelezés tilalma (pl.: a terhelt maga ellen nem köteles bizonyítékot szolgáltatni)

A jogorvoslathoz való jog

A jogorvoslathoz való jog, jogosultságot jelent, arra, hogy e joggal élő személy valamilyen **állami döntés ellen** a döntéshozótól eltérő, annál **magasabb** szintű vagy különálló szerv **eljárását** kezdeményezze, **jogainak** vagy jogos érdekeinek sérelme **kiküszöbölése, orvoslása** végett.

Hatékony jogorvoslathoz biztosít jogot, ami a döntés érdemi felülvizsgálatára utal. Mind **jogkérdésekben** is és mind **ténykérdésekben** is lehetőség legyen az állami döntés felülvizsgálatára.

Az Alk. 57.§ (5) bekezdése tartalmazza azt, hogy mindenki élhet jogorvoslattal az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely jogát, vagy jogos érdekét sérti. Léteznek rendes és rendkívüli jogorvoslatok.

Nemzetközi dokumentumok mindegyike tartalmazza ezt a jogot, mint például a PPJNE 2. cikke, illetve az EJEE 13.cikke.

Gazdasági, szociális, kulturális jogok

A közjó érdekében elkövetett intézkedések, melyek az államtól aktív közreműködést feltételeznek. Az alkotmányokban a XX. század második felében jelennek meg, amikor már szociális és demokratikus jogállamokként definiálják magukat az országok. (francia, spanyol, a bolgár, horvát, szlovén alkotmányokban.)

XI. 11. Szociális biztonsághoz való jog

Alk. „17. § A Magyar Köztársaság a rászorulókról kiterjedt szociális intézkedésekkel gondoskodik.”

Alk. „70/E. § (1) A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

(2) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.”

A nemzetközi egyezmények közül a GSZKJNE- t kell kiemelni, amelynek 9. cikke rögzíti a „mindenki jogát a szociális biztonsághoz, illetve a társadalombiztosításhoz”. A GSZKJNE leszögezi, hogy a **család** a társadalom természetes és **alapvető egysége**,¹³⁵ melyet a lehető legszélesebb körű védelemben kell részesíteni (mint pl.: családalapításkor, a gyermek felnevelésekor, az anya szülése előtt és után).

GSZKJNE leszögezi továbbá, hogy az egyezményben részes államok elismerik mindenkinek a jogát önmaga és családja **megfelelő életszínvonalára**, ideértve a kellő **táplálkozást, ruházkodást és lakást**, valamint az életkörülmények állandó javulását.¹³⁶

A GSZKJNE tartalmazza a szociális biztonsághoz való jog korlátozásának a lehetőségét, amikor is megállapítja, hogy „állam e **jogokat** csak olyan **korlátozásoknak** vetheti alá, amelyeket – e jogok természetével **összeegyeztethető** mértékben és kizárólag a demokratikus társadalom általános jólétének **előmozdítása** céljából – a **törvény** határoz meg.”¹³⁷

Az Európai Unió Alapjogi Chartája megállapítja, hogy az unió, az uniós jog, valamint a nemzeti jogszabályok és gyakorlat által megállapított szabályokkal összhangban, elismeri, és tiszteletben tartja a szociális biztonsági ellátásokra és szociális szolgáltatásokra való jogosultságot, amelyek védelmet nyújtanak anyaság, betegség, munkahelyi baleset, gondoskodásra utaltság vagy idős kor, továbbá a munkahely elvesztése esetén.¹³⁸

Az alapvető emberi szükségletek kielégítését elődlegesen a tulajdon és a munka garantálja. Ha ezek által nem biztosítható az alapvető szükségletek kielégítése, akkor lehet hivatkozni a **szükséges** és **indokolt** szociális biztonsághoz való jogra.

A jog alapvető **funkciója** szükségletek kielégítése. Az élet fenntartása és folyamatossága ezek nélkül nem képzelhető el. Továbbá nemzetközileg elfogadott nézet, hogy az embernek joga van a megfelelő életszínvonalhoz is, ami magában foglalja a táplálkozás, ruházkodást, lakást, valamint az életkörülmények állandó javulását.

¹³⁵ GSZKJNE 10. cikk 1. pont

¹³⁶ GSZKJNE 11. cikk 1. pont

¹³⁷ GSZKJNE 4. cikk

¹³⁸ EUA 34. cikk

A szociális biztonság elemei: társadalombiztosítás és a szociális és egészségügyi segítségnyújtás.

A **szociális biztonsághoz** való jog tehát **gondoskodást** jelent, **rászorultság** esetén, amikor az egyén létfenntartási eszközeit önhibáján kívül elveszti. Mikor is lehet a szociális biztonsághoz való jogra hivatkozni?: öregség, betegség, rokkantság, özvegyiség, árvaság, önhibáján kívüli munkanélküliség esetén.

A magyar alkotmány szerint a szociális biztonsághoz való jog **állampolgári jog**. A részletszabályokat tartalmazó törvények¹³⁹ **kiterjesztik** e jogot a Magyarországon jogszerűen tartózkodókra (uniós polgárra, menekültre, bevándoroltra, letelepedettre) is.

A szociális biztonsághoz való jog **egyéniileg** gyakorolható, **második generációs** alapjog.

A jog **tartalma**: a **megélhetéshez, szükséges ellátáshoz való jog**. A magyar AB értelmezése szerint az Alk. 70/E. §-ában meghatározott szociális biztonsághoz való jog a szociális ellátások összessége által nyújtandó olyan megélhetési minimum állami biztosítást tartalmazza, amely elengedhetetlen az **emberi méltósághoz** való jog megvalósulásához. A minimális szint alatt a létmíniumot értette.

A szociális juttatások **mértéke** alapvetően az ország **teherbíró** képességének, **költségvetés** állapotának, **érdekvédelmi** szervek tevékenységének, és számos más tényezőnek a függvénye. A mértékét tekintve alkotmányos korlát, hogy az ellátások, be tudják tölteni funkciójukat. Tehát a szociális ellátórendszert nem lehet a végeletekig leépíteni.

Lakhatáshoz való joggal, mint szociális joggal is foglalkozott az AB, megállapította, hogy az Alk. csak a „megélhetéshez szükséges ellátáshoz való jogot” tartalmazza, ami egy megélhetési minimumot garantál. Az AB szerint ebből a megélhetési minimumból a lakhatáshoz fűződő jog nem vezethető le. Az Alk. 70/E. § (1) bekezdése szerinti megélhetési minimum alkotmányos alapkövetelményeként meghatározott emberi élethez és méltósághoz való jog védelmében az állam az emberi lét feltételeiről köteles gondoskodni. Ennek megfelelően az állam ellátási kötelezettsége a hajléktalanság esetén az emberi életet közvetlenül fenyegető veszélyhelyzetben kiterjed a **szállás biztosítására** is. A szállás biztosítására irányuló állami kötelezettség nem azonos a „lakhatáshoz való jog” megteremtésével. A szállás biztosítására az állam abban az esetben köteles, ha a szállásnélküliség az emberi életet közvetlenül fenyegeti. Az állam tehát ebben a végső helyzetben köteles azokról gondoskodni, akik az emberi lét alapfeltételeit önerejükkel nem tudják megteremteni.¹⁴⁰

¹³⁹ Pl. 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról,

¹⁴⁰ 42/2000 (XI.8.) AB határozat.

A szociális biztonsághoz való jog garanciái

Állam kötelezettsége a társadalombiztosítási és szociális ellátórendszer megszervezése és működtetése.

Nemzetközi jogi dokumentumok közül itt az Európa Tanács keretében elfogadott Szociális Chartát emeljük ki, amelynek elfogadásával Magyarország számtalan jog érvényre juttatását vállalta. De nem vállalta pl. a TB ellátások biztosítását, holott ez alkotmányos kötelesség.

De mindez azért nem történt meg, mert TB jogának megvalósítása lényeges tartalmi követelményekkel jár. Az államnak létre kell hozni, és fenn kell tartania a TB rendszerét. Szükséges, hogy a társadalombiztosítást kielégítő szinten tartsák fenn, sőt a szint folyamatos emelésére kell törekedni. Valamint egyenlő jogokat kell biztosítani az állampolgárokéval a charta többi tagállamának polgárai esetén.

Amire kötelezettséget vállaltunk, az pl. a szociális és egészségügyi segítséghez való jog. Ellátás biztosítása a rászorultak, betegek számára, tanácsadás, személyes segítségnyújtás, szociális intézményrendszer működtetése, és szociális segélyezés kialakítása.

A társadalombiztosítás un. „vegyes rendszer”, biztosítási és szolidáris elemeket is magában foglal. A társadalombiztosítást tehát az államnak működtetnie kell ott is, ahol a „vásárolt jog”¹⁴¹ elve, a biztosítási elem egyáltalán nem vagy csak alig játszik szerepet (pl.: özvegység, árvaság stb.), másrészt a társadalombiztosítás ott sem válik tisztán biztosítássá, ahol meghatározóbb annak a kötelezően fizetett ellenszolgáltatáson alapuló követelés-jellege.¹⁴²

A társadalombiztosításhoz kapcsolódik a **szerzett jogok védelmének az elve**, tehát az érintett személyek- a rájuk vonatkozó jogszabály alapján- joggal várhatják el a részükre járó szolgáltatás teljesítését (pl.: nyugdíjas joggal várja el a nyugdíjat, mert míg aktív munkavállaló volt befizette a nyugdíjbiztosítási járulékot). Az AB kimondta, hogy a rendszer átalakítása lehetséges de megfelelő időt kell biztosítani a felkészülésre. Az AB leszögezte, hogy a tulajdonvédelem alá tartozik: táppénz, egészségügyi ellátás- járulékfizetés ellenébe- saját jogú és hozzátartozói nyugellátás, ha azokra az érintett a jogosultságot már megszerezte.¹⁴³

Az Alk. 70/E.§- a szerint, az államnak többféle típusú szociális intézmény működtetésével köteles gondoskodni a szociális biztonságról. A **segélyezési típusú** ellátások módosítására, átalakítására az államnak széles körű jogosítványa van. Itt meghatározó elv a rászorultság. A szociális ellátások körébe tartozó szolgáltatások keretében az arra **rászorultaknak csak arra van alapvető** joguk, hogy az ellátás iránti igényük elbírálása azonos **szempontok** alapján, tárgyilagosan, **hátrányos** megkülönböztetés **nélkül**, az elbírálásra vonatkozó eljárási szabályok korrekt alkalmazásával történjen, de nincs joguk meghatározott mértékű rendszeres jövedelemre.¹⁴⁴

A szociális biztonsághoz való jog korlátai:

A nemzetgazdaság teherbíró képessége, de nem korlátozható rendkívüli vagy szükségállapotban sem. A konkrét szociális jogokat a jogalkotó teremti meg, így nagy a mozgástere.

A **korlátozás korlátai**: az ellátás ne kerüljön a minimális szint alá, ne sértsen alapjogot, és ne sértsen szerzett jogot.

¹⁴¹ Biztosítási típusú rendszerek sajátossága, pl.: a nyugdíjjog biztosítási jogosultságon alapuló követelés

¹⁴² 26/1993. (IV. 29.) AB határozat

¹⁴³ Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.) im. 833. o.

¹⁴⁴ 7/2000. (III.23.) AB határozat

XI. 12. Egészséghez való jog

Alk. „70/D. § (1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a **lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez**.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.”

GSZKJNE. „12. cikk 1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát arra, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze.

2. Az Egyezségokmányban részes államok által a jog teljes megvalósítása érdekében teendő intézkedéseknek különösen az alábbiakra kell kiterjedniük:

a) a halvaszületés, a csecsemőhalálozás csökkentése, valamint a gyermekek egészséges fejlődése érdekében szükséges intézkedések;

b) a környezet és az ipar egészségügyének minden vonatkozásban történő megjavítása;

c) a járványos, helyileg rendszeresen előforduló járványos és foglalkozási, valamint más megbetegedések megelőzése, gyógyítása és ellenőrzése;

d) olyan feltételek megteremtése, amelyek megbetegedés esetén mindenki számára biztosítják az orvosi ellátást és kezelést.”

EUA 35. cikk „A nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett mindenkinek joga van megelőző egészségügyi ellátás igénybevételéhez, továbbá orvosi kezeléshez. Valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét.”

A magyar AB szerint az egészséghez való jog **alkotmányos jog**, ami a társadalombiztosítás keretei között megvalósuló egészségügyi ellátáshoz való jogot jelenti.¹⁴⁵

Második generációs, szociális jogként lehet meghatározni.

A jog tartalma:

Legmagasabb szintű testi-lelki egészség:

Egészségvédelemhez, egészségmegőrzéshez való jog, amik az állam részéről prevenciós intézkedések megtételét követelik meg.

E körben az Alk. a munkavédelmet, a rendszeres testedzést, a természetes környezet védelmét emeli ki. A járványügyi tevékenységek végzése a társadalmi szintű egészségmegőrzéshez kapcsolódik.

Egészségügyi intézményrendszer működtetése: Ellátás nyújtása az egészséget fenyegető veszély illetve egészségkárosodás esetén.

A **legmagasabb szint** az AB szerint azt fejezi ki, hogy az állam a társadalombiztosítás teherbíró képességéhez mérten olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely az egyén egészsége számára a lehető legkedvezőbb feltételeket biztosítja.¹⁴⁶

Az egészségügyi ellátáshoz való jog részei:¹⁴⁷

- A betegnek joga van az életmentő, a maradandó egészségkárosodást megelőző ellátáshoz, valamint a fájdalomcsillapításhoz, szenvedéseinek csökkentéséhez.
- A betegnek joga van, folyamatosan hozzáférhető, az egyenlő bánásmód követelményeinek megfelelő egészségügyi ellátáshoz,
- A betegnek joga van az egészségügyi szolgáltatóhoz, és az ellátást végző orvos megválasztásához, és
- A betegnek joga van a legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe való átirányításra, ill. várólistára való helyezésre.

¹⁴⁵ 54/1996.(XI.30.) AB határozat

¹⁴⁶ 56/1995.(IX.15.) AB határozat

¹⁴⁷ Eütv. 6-9.§

Az egészségügyi ellátáshoz az állampolgári státusz nem elegendő, a biztosított státusz szükséges, de elvileg a szolgáltatásból senki nem maradhat ki.

Az egészséghez való jog garanciái:

Nem egyértelmű hogy mennyi az a szükséges minimum, amelynek hiánya már alkotmányellenességhez vezet. (pl.: ha az ország egyes területein teljesen hiányozna az egészségügyi ellátás) Az AB szerint az állam kötelezettsége kiterjed az egészségügyi intézményhálózat működtetésére és az orvosi ellátás megszervezésére. Az állami kötelezettség **kritikus nagysága**¹⁴⁸ egészen szélsőséges esetekben határozható meg.

Az egészséghez való jog korlátai

Az Alk. szerint az egészséghez való jog korlátját jelenti: a rendkívüli vagy szükségállapot illetve veszélyhelyzet.

Természetes korlátja az orvostudomány aktuális fejlettségi szintje.

A jogosultság biztosítása nagymértékben függ az ország, a gazdaság teherbíró képességétől, amely a „legmagasabb szint” viszonyítási alapja is.

XI. 13. Betegjogok

Az egészséghez való jog sajátos **leágazásai** a betegjogok.

Generációs meghatározása: a harmadik generációs jogok kialakulását követő „**jogcsoportosítások**” eredményeként jelent meg, mint önálló alapjog kategória.

Tág értelemben ide tartozik az egészségügyi ellátáshoz való jog is.

Szűk értelemben azok a jogok tartoznak a betegjogokhoz, amik nemcsak az egészséghez való joggal, hanem főként más alapjogokkal vannak összefüggésben: önrendelkezési és információs joggal, szabadsághoz való joggal, család védelmével, stb.

A betegek legfontosabb jogait és kötelezettségeit az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv. tartalmazza (Eütv.).

Szűkebb értelemben vett betegjogok közé tartoznak:

1. **Emberi méltósághoz** való jog, ami már kifejtésre kerül de speciális szabályzásra figyelemmel kiemelendők a következő normatív előírások:

Az egészségügyi ellátás során a **beteg emberi méltóságát tiszteletben** kell tartani.¹⁴⁹

A beteg **személyes szabadsága** – ellátása során – fizikai, kémiai, biológiai vagy pszichikai módszerekkel vagy eljárásokkal kizárólag sürgős szükség esetén, illetőleg a beteg vagy mások élete, testi épsége és egészsége védelmében korlátozható. Kínzó, kegyetlen, embertelen, megalázó vagy büntető jellegű korlátozó intézkedést tilos alkalmazni.¹⁵⁰

A beteget csak méltányolható okból és ideig szabad **várakoztatni**.¹⁵¹

A beteg ellátása során **szeméremérzetére** tekintettel ruházata csak a szükséges időre és a szakmailag indokolt mértékben távolítható el.¹⁵²

2. **Kapcsolattartás joga**, (hozzátartozó¹⁵³, betegtárs, egyház)

¹⁴⁸ 54/1996.(XI.30.) AB hat. szerint: „Kritikus nagyság a szükséges minimumot el nem érő szint, amely már alkotmányellenes.”

¹⁴⁹ Eütv. 10.§ (1) bek.

¹⁵⁰ Eütv. 10.§ (4) bek.

¹⁵¹ Eütv. 10.§ (6) bek.

¹⁵² Eütv. 10.§ (7) bek.

¹⁵³ Külön kiemelendő a beteg gyermek és szülője kapcsolattartása, a vajúdos nők kapcsolattartása az általuk megjelölt személlyel, aki jelen lehet a szülésnél.

3. A **gyógyintézet elhagyásának** joga, (a beteg saját felelősségére hagyhatja el a gyógyintézetet, e jog csak mások élete testi épsége védelmében és törvényben meghatározottak szerint korlátozható),
4. A **tájékoztatáshoz való jog**, (egyénesített formában a beteg korára, iskolázottságára, ismereteire tekintettel a tájékoztatásnak teljes körűnek kell lennie)¹⁵⁴,
5. Az **önrendelkezéshez való jog** (beavatkozásokba való beleegyezés – cselekvőképességtől függően). A beteg személyi szabadsága és önrendelkezési joga kizárólag az egészségi állapota által indokolt, törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható.
A **cselekvőképes beteg** – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – közokiratban, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy – írásképtelensége esetén – két tanú együttes jelenlétében megtett **nyilatkozattal megnevezheti** azt a cselekvőképes személyt, **aki jogosult helyette a beleegyezés**, illetve a **visszautasítás** jogát **gyakorolni**, illetve, akit az egészségügyi ellátásával kapcsolatban **tájékoztatni** kell¹⁵⁵
6. Az **ellátás visszautasításának joga**: egyrészt már korábban az élethez és emberi méltósághoz való jognál erről volt szó, másrészt az Eütv. általános szabálya kívánczik ide:
A cselekvőképes beteget megilleti az ellátás visszautasításának joga, kivéve, ha annak elmaradása mások életét vagy testi épségét veszélyeztetné.¹⁵⁶
7. Az egészségügyi **dokumentáció megismerésének** a joga.
8. Az **orvosi titoktartáshoz** való jog,
9. Valamint ezek érvényesülését szolgáló **panaszjog**. (pl.: betegjogi képviselő útján)

A beteg kötelezettségei. (együttműködés)

Az egészségügyi személyzet jogai és kötelezettségei. (pl.: elsősegélynyújtás, a terápia megválasztásának joga)

XI. 14. Gyermeki jogok

Alk. „16. § A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.”

Alk. „67. § (1) A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.

(2) A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.”

A Gyermek Jogairól szóló egyezmény: „3. Cikk 1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”

A gyermeki jogok, **második** generációs jogok, a csoportosításukra, pedig a **harmadik** generációs jogok megjelenését követően került sor, a **szociális** jogok közé tartoznak¹⁵⁷. A **gyermeki alapjogok**, a **gyermeket**, mint **embert megillető jogok**, mert a gyermek is ember.

Tehát a gyermeket majdnem minden olyan jog megilleti, mint mindenki mást. A gyermeki jogok a felnőtteket megillető jogokon alapulnak, a gyermek korának, szellemi, testi fejlettségének megfelelően. Ahhoz, hogy a gyermek képes legyen a jogokkal élni, az államot aktív beavatkozás terheli, aminek elmulasztása alkotmányellenes helyzetet, visszasságot idézhet elő. A gyermek ugyanis sokkal kevésbé képes saját érdekei érvényesítésére, e hátrány kiküszöbölésénél van az államnak feladata.

¹⁵⁴ Eütv. 13.§ (5)bek.: A cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes betegnek is **joga van** a korának és pszichés állapotának megfelelő **tájékoztatáshoz!**

¹⁵⁵ Eütv. 16. § (1) bek a. pont

¹⁵⁶ Eütv. 20.§ (1) bek.

¹⁵⁷ A gyermeki jogok egy része a szabadságjogokhoz állnak közelebb.

Az Alk. a választójog tekintetében zárja ki a gyermek alapjog-gyakorlását.

A PPJNE 24. cikke rögzíti, hogy minden gyermeket megkülönböztetés nélkül különleges védelem illet meg, a családja a társadalom, és az állam részéről. A PPJNE két speciális gyermeki jogot is megemlít: a gyermek anyakönyvezéshez való jogát illetve a gyermek állampolgársághoz való jogát.¹⁵⁸

A GSZKJNE 10. cikke az anyai gondoskodás összefüggésében rendelkezik a gyermeket, illetve fiatalkorút megillető jogokról.¹⁵⁹

Az EUA 24. cikke tartalmazza a gyermekek jogait, ki kell emelni, hogy: a hatóságok, és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenek fölött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie, illetve a gyermek kapcsolattartási jogának deklarálását.

Az ENSZ Közgyűlése 1989-ben fogadta el a Gyermek Jogairól szóló egyezményt.

A Gyermek Jogairól szóló egyezmény meghatározza ki minősül gyermeknek eszerint: **gyermek az** a személy, aki **tizennyolcadik** életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.¹⁶⁰

Az egyezményben szereplő gyermeki jogok **csoportosítása: első csoportba tartoznak a gyermekek**, mint embert megillető jogok¹⁶¹, **második** csoportba tartoznak a gyermeket megillető olyan **jogok** melyek a **gyermeknek többletvédelmet** biztosítanak¹⁶², **harmadik** csoportba azok a jogok tartoznak amelyek **kifejezetten gyermeki jogok**¹⁶³.

Az egyezményben szereplő gyermeki jogok másik szempontú csoportosítása:

1. Polgári és politikai jogok (a jogokat a gyermek korának érettségének megfelelően kell biztosítani) pl.: véleménynyilvánítás, gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság, magánélet és jó hírnév védelme, szülőktől való elválasztás tilalma (kivételessége), családi kapcsolatokhoz való jog

2. Gazdasági szociális és kulturális jogok pl.: megfelelő egészséghez való jog, oktatáshoz való jog, pihenéshez való jog, szociális biztonsághoz való jog

3. A gyermek speciális védelme a családban és a társadalomban

pl.: személyi szabadság védelme, gazdasági kizsákmányolás elleni védelem, büntetőeljárás esetén megillető jogok

4. A gyermek speciális csoportjának védelme pl.: helyettesítő védelem joga, kezelés ill. elhelyezés időszakos felülvizsgálatához való jog, örökbefogadással kapcsolatos jogok, fogyatékos gyermekek jogai,

5. A gyermek védelme rendkívüli helyzetben pl.: fegyveres konfliktusok esetén, menekült gyermeki jogok.

A magyar alkotmány a fejezet elején idézett 16.§-a és 67.§-a tartalmazza a gyermeki jogokra vonatkozó előírásait.

¹⁵⁸ PPJNE 24. cikk 2. és 3. pontja

¹⁵⁹ Pl.: GSZKJNE 10. cikk 2. pont első mondata: „az anyáknak a gyermek születése előtt és után ésszerű időtartamra külön védelmet kell biztosítani.”

¹⁶⁰ A Gyermek Jogairól szóló egyezmény 1. cikke.

¹⁶¹ Pl.: véleménynyilvánítás szabadsága, gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság, egyesülési és gyülekezési jog, magánélet és jó hírnév védelme.

¹⁶² Pl.: a pihenéshez, a szabadidőhöz, a kultúrához való jog.

¹⁶³ Pl.: szülőktől való elválasztás tilalma (kivételessége), kapcsolattartás joga

A gyermeki jogok tartalmi elemei a magyar Alkotmányban:

1. A védelemhez való jog

A gyermeket a **védelem elsősorban családja** részéről **illeti** meg. Ami nem feltétlenül a vér szerinti családot jelent (lehet nevelő vagy örökbefogadó család is).¹⁶⁴ Megjegyzendő, hogy a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

A gyermeknek joga van örökbefogadó családban vagy más, **családot pótló** ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást pótló **helyettesítő védelemhez**.

Tehát a védelemhez való jog nem feltétlenül a vér szerinti család részéről nyújtott védelmet jelenti, de a vérségi származás kiderítésének joga, emberi méltóságból levezethető jog.

Az állam szerepe, a gyermekek védelemhez való jogánál, hogy **kidolgozza** a gyermeki jogok **érvényesítésének garanciáit**, és hozza **létre, működtesse** gyermekek védelmét biztosító **intézményrendszert**. Állami kötelezettség a **kockázatok elleni** védelem is: amely keretében meg kell védeni a gyermeket olyan kockázatoktól, melyeket életkoránál és fejlettségénél fogva nem képes értékelni a választható lehetőségeket és a választás következményeit erre példa:

Az AB szerint a gyermek részvétele homoszexuális egyesületben az Alkotmány 67. §-a alapján elvileg korlátozható¹⁶⁵.

Az AB mondta ki, hogy a 18 év alatti nem dönthet a családtervezési célú művi meddővé tételről.¹⁶⁶

2. A gondoskodáshoz való jog

A család és az állam tevőleges kötelezettségét jelenti.

A **testi fejlődés biztosítására** vonatkozó a család részéről fennálló köteleességekhez sorolható a **tartás**. A tartást, más kötelezettségektől eltérően kezeli a jog, ennek oka, hogy a kötelezett a lehető legnagyobb biztonsággal teljesítse kötelességét.

Az állam ezírányú kötelezettségeit a szociális támogatások nyújtásával teljesíti.

Az **egészségről való gondoskodás** - mint a gondoskodáshoz való jog része- a **család** részéről a következőket jelenti: a család segítségével lehetővé teszi a gyermek számára az egészségügyi ellátórendszer igénybevételét, hiszen egyrészt a szülő viszi el a gyermeket az egészségügyi intézménybe, másrészt az egészségügyi beavatkozások túlnyomó többségéhez törvényes képviselői hozzájárulás szükséges (egyes kivizsgálások, műtétek).

A **szellemi fejlődésről** való **gondoskodást** a taníttatáshoz való jog jelent. Ez külön alapjog. A részleteire a tárgyalásakor térünk ki.

3. A szülő jogai- Alk. 67.§(2) bek.

A gyermeki jogok állam – szülő - gyermek hárompólusú jogviszonyaként is felfoghatóak.

Szülői jog az állam és szülő viszonya, lényeges tartalma a gyermek nevelésének megválasztása. A szülő joga, hogy az általa nevelt gyermeket a saját meggyőződésének, módszereinek, elkötelezettségeinek megfelelően nevelje.

¹⁶⁴ A Gyermek Jogairól szóló egyezmény azt rögzíti, hogy a gyermeket lehetőség szerint szülei neveljék.

¹⁶⁵ 21/1996. (V.17.) AB határozat.

¹⁶⁶ 43/2005. (XI.14.) AB határozat.

Szülői felügyelet a gyermek és a szülő belső kapcsolata, szülőknek a gyermekkel kapcsolatos alkotmányos kötelezettségeit szabja meg.¹⁶⁷

A szülői jogok természetes korlátai a gyermeki jogok. Az államnak a szülővel szemben is védelmeznie kell a gyermeket.

A gyermeki jogok garanciái

A nemzetközi emberi jogi részben említettük a Gyermek Jogairól szóló egyezmény biztosítékai közé tartozik, hogy az egyezményben nevesített Gyermekjogi Bizottság felé öt évente országjelentést kell tenni, a gyermeki jogok megvalósulásával kapcsolatban.

Az általános állami intézményvédelmi rendszerrel meg kell jegyezni, hogy az általános **ombudsman** foglalkozik a gyermeki jogokkal kapcsolatos alapjogsérelem vagy visszaélés kivizsgálásával vagy kivizsgáltatásával.

A **gyermekjogi képviselő**¹⁶⁸intézménye is a gyermeki jogok minél teljesebb érvényesülését, érvényesítését szolgálja¹⁶⁹. A 2002-es gyermekvédelmi törvény módosítása vezette be.

A gyermeki jogok korlátozása

A már részletezett szükségességi- arányossági teszt a gyermeki jogok korlátozásánál is alkalmazható technika. A gyermek alapjog-gyakorlásánál még figyelembe kell venni a gyermek „**elég**” **érettségét** az önálló döntésre, és a **korlátozandó tevékenység jellegét**.

A polgári jog **cselekvőkép telenségi** és **korlátozottan cselekvőképességi** szabályai azzal, hogy az ügyleti forgalom biztonságát védik, egyben a kiskorúakat is megóvják a meggondolatlan veszteségektől és kockázatoktól.

XI. 15. A foglalkozás szabadsága és a kapcsolódó alapjogok

Alk. „70/B. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához.

(2) Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga.

(3) Minden dolgozónak joga van olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének.

(4) Mindenkinek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz és a rendszeres fizetett szabadsághoz.”

Alk. „70/C. § (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy gazdasági és társadalmi érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szervezetet alakítson, vagy ahhoz csatlakozzon.

(2) A sztrájkjogot az ezt szabályozó törvények keretei között lehet gyakorolni.

(3) A sztrájkjogról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

GSZKJNE „6. cikk 1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik a munkához való jogot – amely magában foglalja mindenkinek azt a jogát, hogy lehetősége legyen az általa szabadon választott vagy elfogadott munka útján való megélhetésre –, és megfelelő lépéseket tesznek a jog biztosítása érdekében.

2. Az Egyezségokmányban részes államok által a jog teljes megvalósítása érdekében teendő intézkedések magukban foglalják a műszaki és szakmai tanácsadási és képzési programok, eljárásmodok és módszerek kidolgozását, amelyek az állandó gazdasági, társadalmi és

¹⁶⁷ 995/B/1990. AB határozat.

¹⁶⁸ A függetlenségének garanciája közé tartozik, hogy a Kormány egészségügyi és szociális szolgáltatásokat és ellátásokat igénybevevők, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek jogainak érvényesítését és védelmét szolgáló **önálló**, országos, egységes betegjogi, ellátottjogi és gyermekjogi képviselői intézményrendszer megteremtése érdekében létrehozta a Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítványt. A gyermekjogi képviselő, tehát a független alapítvány keretében végzi tevékenységét.

¹⁶⁹ A feladatairól, kompetenciáiról részletes kifejtésére, később a Család- és gyermekvédelmi jog keretében kerül sor.

kulturális fejlődés, valamint a teljes és termelő foglalkoztatottság elérését szolgálják, olyan körülmények között, amelyek biztosítják az egyének alapvető politikai és gazdasági jogait.

7. cikk Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát az igazságos és kedvező munkafeltételekhez (...)”

EUA „16. cikk (1) Mindenkinek joga van a munkavállaláshoz és szabadon választott vagy elfogadott foglalkozás gyakorlásához. (2) Az uniós polgárokat az Unió bármely tagállamában megilleti a szabad álláskeresés, munkavállalás, letelepedés és szolgáltatásnyújtás joga.

(3) Harmadik országok azon állampolgárait, akik a tagállamok területén való munkavállalásra engedéllyel rendelkeznek, az uniós polgárokkal azonos munkafeltételek illetik meg.”

Az AB szerint, munkához való alapvető jogba beletartozik minden foglalkozás, hivatás, **munka megválasztásának és gyakorlásának szabadsága**. Szűkebb értelemben csak a természetes személy (ember) által végzett foglalkozás, hivatás, munka tarozik a munkához való alapvető jogba.¹⁷⁰

Minden embert megillető **második generációs alapjognak** tekintendő a munkához való jog.

A munkához és a foglalkozás szabad megválasztásának **tartalma**:

1. A munka és foglalkozás **megválasztásának** szabadsága

Bármilyen munka, hivatás, foglalkozás megválasztásának szabadsága tartozik bele. Negatív oldalról is meg lehet közelíteni, senki sem kényszeríthető olyan munkát végezni amelyet egyáltalán nem akar.

2. A jog **gyakorlásának szabadsága**

E körbe tartozik minden foglalkozás gyakorlásával összefüggő tevékenység, mint pl.: a foglalkozásban maradás, a vállalati forma és struktúra meghatározása, foglalkoztatottak kiválasztása, reklám, szerződési partner megválasztása, stb.

További kapcsolódó elemek a munkához való jog tartalmához:

1. **A jövedelem, a munkabér**

Az egyenlő munkáért egyenlő bér elvét az Alk. 70/B.§-a is deklarálja, ami az általános diszkrimináció tilalom (Alk.70/A.§) egyik megfogalmazásaként is felfogható. Alk. megállapítja, hogy a **jövedelem** az elvégzett **munka minőségéhez és mennyiségéhez** igazodik, azzal **arányos**.

2. **A pihenéshez való jog** (Alk. 70/B§(4)bek.

A munkához kötődő alapjog, amely a **munkavállalót** illeti meg. Tárgya a pihenés, a szabadidő eltöltés. **Funkciója** a munkavállaló **rekreációja**, az egyéni munkaerő újratermelése. **Összefügg** a testi, lelki egészséghez való joggal, illetve a mozgásszabadsággal, amely a szabadidő meghatározott módon történő eltöltését jelenti.

Állam kötelezettsége, hogy szabályozza a munkaidőre, pihenőidőre vonatkozó alapvető normákat (mint pl.: a legmagasabb munkaidő, túlmunka, stb.), ezáltal is biztosítsa a pihenéshez való jog gyakorlását.

3. **A szakszervezeti szervezkedéshez való jog** (Alk. 70/C.§(1)bek.)

A szakszervezeti szervezkedési jog az egyesülési szabadság egyik megnyilvánulásának tekinthető. A szakszervezetek **céljai** a munkavállalók **érdekeinek védelme, képviselése**, valamint arra is lehetőséget biztosítanak, hogy munkavállalók részt vegyenek a **termelés irányításban**.

4. **A sztrájkjog**

A „dolgozókat” illetve a szakszervezeteket illeti meg.

Sztrájk a munkának a kollektív megtagadása meghatározott munkafeltételek érvényesítése céljából (amik lehetnek gazdasági és/vagy szociális feltételek) egy vagy több munkaadó ellen.

¹⁷⁰ 21/1994. (IV.16.) AB határozat Pl.: a vállalkozás szabadsága önálló gazdasági alapjog.

*Hiányzó tartalmi elemek:*¹⁷¹

1. munkakörülményeknek biztonságosnak és egészségesnek kell lenniük,¹⁷²tisztességes munkafeltételek biztosítása,
2. munkavállalók joga a munkaadónál a tájékoztatáshoz és a konzultációhoz,
3. munkavállalók védelme az indokolatlan elbocsátással szemben, a pályaválasztási tanácsadáshoz illetve a szakképzéshez való jog

Kapcsolatai más alapjogokkal

A **vállalkozás szabadsága** (Alk. 9.§) a foglalkozás szabad megválasztásának alkotmányban rögzített egyik aspektusa.

A munka és a foglalkozás szabad megválasztása része a **személyiség szabad kibontakozásának**, ami az **emberi méltósághoz** való jog egyik oldala.

A munkához való jog a **diszkrimináció tilalmával** való összefüggésére utaltunk már az „egyenlő munkáért egyenlő bér” tárgyalásánál.

A **tanuláshoz való joggal** (Alk. 70/F.§ (2)bek.)is összefügg, hiszen a munka vagy foglalkozás megválasztásának előfeltételeként is értékelhető.

A foglalkozás szabadságának vagy munkához való jognak a korlátai:

Meghatározott foglalkozások (pl.: ügyvédség, orvoslás, stb.) gyakorlásához kogens jogszabályi feltételek támaszthatók (pl. végzettség, kamarai tagság).

A foglalkozási összeférhetetlenség¹⁷³is korlátot jelent a munkához való alapvető jognak.

A hivatásválasztás speciális megnyilvánulási formája a közhivatal vállalás, ami állampolgári jog. Ez az Alk. 70.§-ban szabályozott politikai jogok közé is tartozik. (ez a választójog, ami természetesen személyi kör tekintetében jelent korlátot.)

Állami **kötelezettség**, hogy olyan körülményeket kell teremtenie, amelyben a munkához való jog megvalósul. Itt elsősorban a jogi környezetre kell gondolni, aminél megjegyzendő, hogy a Munka törvénykönyvében¹⁷⁴szabályozott rendelkezésektől eltérő normákat előíró közalkalmazotti törvény¹⁷⁵és a köztisztviselői törvény¹⁷⁶nem diszkriminatív. Ez azért van így mert a versenyszféra és a közsféra alkalmazottai, nem alkotnak homogén, azaz egyöntetű csoportot.

¹⁷¹ Drinóczi Tímea (szerk.) im. 525. o.

¹⁷² GSZKJNE 7. cikk. b. pont

¹⁷³ Pl.: egyszerre valaki nem lehet bíró is meg rendőr is.

¹⁷⁴ 1992. évi XXII. tv.

¹⁷⁵ 1992. évi XXXIII. tv.

¹⁷⁶ 1992. évi XXIII. tv.

XI. 16. Oktatáshoz való jog

Alk. „70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.”

Alk. „70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”

Alk. „70/J. § A Magyar Köztársaságban a szülők, gondviselők kötelesek kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni.”

EUA. „14. cikk (1) Mindenkinek joga van az oktatáshoz, valamint a szakképzésben és a továbbképzésben való részvételhez.

(2) Ez a jog magában foglalja a kötelező oktatásban való ingyenes részvétel lehetőségét.

(3) Az oktatási intézmények demokratikus elvek figyelembevételével történő alapításának szabadságát, valamint a szülők azon jogát, hogy gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak, tiszteletben kell tartani az e jogok és szabadságok gyakorlását szabályozó nemzeti törvényekkel összhangban.”

EJEE Első Kieg. Jegyz.könyv „2. Cikk Senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot. Az állam az oktatás és tanítás terén vállalt feladatkörök gyakorlása során köteles tiszteletben tartani a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot.”

Nemzetközi dokumentumokból kiemelendő, az idézetteken túl, a GSZKJNE 13. cikke, amely többek között a mindenki számára kötelező, ingyenes közoktatásról rendelkezik.

Az oktatáshoz való jog a kulturális jogok közé tartozó mindenkit megillető, második generációs, korlátozható alapjog. Alk. értelmében a tág értelemben felfogott oktatáshoz való jog állampolgári jog, mivel a művelődéshez való jogot¹⁷⁷ az Alk. csak állampolgárok számára biztosítja.

Az oktatáshoz való jog mind **egyéni** és mind **csoportosan** is gyakorolható.

Kettős jellegű és funkciójú alapjog. **Kulturális jellege** a szűkebb értelemben vett oktatáshoz való jogot foglalja magában a következő részjogosítványokkal:

1. az alapfokú és egyben kötelező oktatáshoz való jogot, illetve **2. képességekhez** mérten, a **közép- és felsőoktatáshoz** való **hozzáférés** jogát.

További részjogosítványai: állami oktatás ingyenessége, elegendő számú oktatási hely állami fenntartása, állami támogatáshoz való jog (pl.: ösztöndíjak), állam intézményi semlegessége.

Az oktatáshoz való jog **szabadságjellege a tanszabadságot** (tanulás és tanítás szabadságát) foglalja magában, melynek részjogosítványai: iskolaválasztás szabadsága, szabad iskolaalapítás, felsőoktatási intézmények autonómiája.

A szűkebb értelemben vett oktatási szabadságnál az állam szerepe, hogy megfelelő oktatási intézményrendszert hozzon létre és tartson fenn ezért e jog status positivusok¹⁷⁸ közé tartozik, míg a tanszabadság inkább status negativus¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Művelődéshez való jog magában foglalja - az oktatáshoz való jogon túl, többek között-: könyvtárak fenntartását, és működtetését, muzeális értékek megőrzése és megismerésének biztosítását, közlektárak védelmét, műemlékvédelmet.

¹⁷⁸ Állami beavatkozási kötelezettséget előíró.

¹⁷⁹ Állam be nem avatkozását előíró.

Az oktatáshoz való jog tartalmi elemei

I. A szűkebb értelemben felfogott oktatáshoz való jog tartalma

1. A tanuláshoz való jog

A tanuláshoz való jogot az állam intézményfenntartói kötelezettsége alapozza meg. Az államnak, hátrányos megkülönböztetés nélkül, mindenki számára biztosítani kell a tanuláshoz való jog gyakorlását lehetővé tevő intézményi és jogszabályi kereteket. Az általános iskolai oktatás mindenki számára ingyenes és kötelező, a közép és felsőoktatás mindenki számára képességtől függően hozzáférhető.

A **tankötelezettség** állampolgári kötelezettség, ami alapján a tanköteles korú fiatalnak biztosítani kell az iskoláztatást mind intézményfenntartó, mind szülő részről.

2. Megfelelő számú oktatási intézmény állami biztosítása: Annak az előfeltétele, hogy az egyén a tanulási jogát gyakorolni tudja.¹⁸⁰

3. Kötelező oktatás ingyenességéhez való jog: Az AB szerint az ingyenességet az Alk. csak a kötelező általános iskolai oktatás vonatkozásában írja elő.

4. Állami támogatáshoz való jog: 79/1995 (XII.21.) AB határozat szerint a **felsőoktatási tandíj** nem sérti az Alk.70/F.§-át, mert e rendelkezéséből nem származik az államnak alkotmányos kötelessége a felsőoktatási intézményekben az ingyenes oktatás biztosítására. A felsőfokú oktatást illetően állami kötelezettségként a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető oktatás biztosítását és az oktatásban részesülők anyagi támogatását határozza meg. Az állam a támogatási formákat szabadon választhatja meg, nincs olyan kötelezettsége, mint szociális biztonsághoz való jognál (ott TB- rendszer és szociális intézményrendszer működtetésének a kötelezettsége áll fenn). A **közoktatási** intézményekkel kapcsolatban, pedig elmondható, hogy ha a fenntartó nem állam, vagy önkormányzat akkor, közoktatási megállapodás alapján, az állam a költségvetésből köteles olyan mértékű támogatást nyújtani, amely arányban áll az állami vagy önkormányzati fenntartású intézményeknek nyújtott támogatással.

5. Állami oktatás semlegessége: az állam és egyház elválasztásának, mint szabálynak az oktatás területén is érvényesülnie kell, az állami fenntartású oktatási intézmény nem azonosulhat semmilyen vallás tanaival. Az állami iskola feladata, hogy tárgyilagos, plurális, módon közvetítse az ismereteket. Ide tartozik, hogy az oktatási intézményeknek tiszteletben kell tartani az oktatók, a kutatók, a tanuló, a hallgatók lelkiismereti és vallásszabadságát.

II. A tanszabadság tartalma

1. A tanulás szabadsága az oktatásban való részvétel szabadságát, az oktatási intézmény szabad megválasztását, lehetőség szerint az oktatók és tantárgyak megválasztásának szabadságát foglalja magában.¹⁸¹

2. A tanítás szabadsága az oktatott anyag az oktatási módszer megválasztásának szabadságát jelenti, ezért is szoros kapcsolatban van a tudomány és a véleménynyilvánítás szabadságával.

3. Iskolaválasztás szabadsága, ami szorosan összefügg a szülők azon jogával, hogy gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

4. Iskolaalapítás szabadsága, az oktatás pluralizmusát teszi még teljesebbé. Természetesen jogszabályok feltételeket állíthatnak az intézményalapítással szemben, pl.: felsőoktatási intézmény alapításánál a megfelelő számú minősített oktató, és az OGY általi elismerés.

¹⁸⁰ Állam köteles ingyenes általános iskolai oktatást biztosítani, illetve középfokú oktatási intézményt is fenn kell tartania, mert a közoktatás állami feladat.

¹⁸¹ A tanulás szabadsága legteljesebben a felsőoktatásban érvényesül.

5. A felsőoktatási autonómia: szoros kapcsolatban áll a tudomány szabadságával. A felsőoktatási autonómiához tartozik, hogy a felsőoktatási intézmény meghatározza a működésére és szervezetére vonatkozó rendelkezéseket (a **szervezeti és működési szabályzatát**). A szervezeti és működési szabályzatban minden olyan kérdés szabályozható, amelyről jogszabály vagy jogszabály felhatalmazása alapján más szabályzatban nem kell rendelkezni. A szervezeti és működési szabályzat **részei:** a **szervezeti és működési** rend, a **foglalkoztatási követelményrendszer** és a **hallgatói követelményrendszer**.

Az oktatáshoz való jog korlátai

Szükségességi- arányossági korlátoknak vethető alá, aminek csak objektív kritériumai lehetnek (nem függ az egyéni adottságoktól), ilyen korlát lehet, pl.: az ország teherbíró képessége, munkaerő-piaci felvevőképesség. Az oktatáshoz való jognak mégis vannak szubjektív korlátai azok, pedig az egyén képességeivel állnak összefüggésben, hiszen a közép és felsőoktatás igénybevételenek egyik függvénye az egyén képességei.

A **tanszabadság korlátaival** kell megjegyezni, hogy az AB véleménye szerint senkinek sincs arra alkotmányos joga, hogy valamely meghatározott felsőoktatási intézményben folytasson tanulmányokat.¹⁸² A tanszabadság korlátai közé tartozik, hogy az állam nem köteles biztosítani a valamely világnézeti oktatást, állami, vagy önkormányzati intézményben.

A **tanítás szabadságának korlátja** közoktatásban a Nemzeti Alaptanterv, a felsőoktatásban, pedig a minőségbiztosítási rendszer képi.

Az **iskolaalapítás szabadságának korlátai** közé tartozik a törvényi feltételek meghatározása, illetve a felsőoktatási intézmények OGY általi elismerése.

A felsőoktatási autonómiának is vannak korlátai mint pl.: a nemzetközi kötelezettségek, az oklevél kibocsátásának jogszabályi feltételei, stb.

¹⁸² 375/B/2001. AB határozat

Harmadik generációs jogok

XI.17. Az egészséges környezethez való jog

Alk. „18. § A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

EUA „37. cikk. A magas színvonalú környezetvédelmet és a környezet minőségének javítását be kell építeni az uniós politikákba, és a fenntartható fejlődés elvével összhangban biztosítani kell megvalósulásukat.”

Az egészséges környezettel kapcsolatban számos nemzetközi egyezmény született, mert egyre nyilvánvalóvá vált, hogy az államok nem képesek külön-külön megbirkózni a környezetvédelmi problémákkal.

Az egészséges környezethez való jog **harmadik generációs** alapjog.

Ezen túlmenően **globális** jellegű alapjog, nemcsak egyének egy csoportjának jogait biztosítja, hanem az emberi faj egészének fennmaradását szolgálja.

A **jog funkciója** az élet természeti alapjainak védelme (természetes környezet védelme), és a véges természeti erőforrásokkal való gazdálkodás meghatározása.

Megsértése nem azonnal érzékelhető, hanem hosszabb távon fejt ki hatását. Az egészséges környezethez való jog **sajátossága** ott ragadható meg, hogy a **jog garanciáit** emeli **alapjogi** rangra.

Az egészséges környezethez való jog tartalmi elemei:

Állami kötelezettség, hogy **tartozódjék** a **környezetkárosító** tevékenységek gyakorlásától, illetve **építse** ki és **működtesse** a **környezetvédelmi intézményrendszerét**.

Az állam környezetvédelmi kötelezettségét egyrészt a már részletezett szak ombudsman tisztség felállításával, működtetésével, másrészt környezetkárosítással kapcsolatos felelősségi formák meghatározásával és alkalmazásával teljesíti. Tehát a környezetkárosító magatartással szemben polgári és büntetőjogi felelősségre vonást helyez kilátásba.

Tvtv¹⁸³. rendelkezései alapján: Az, aki a természet védelmére vonatkozó jogszabályokat, egyedi hatósági előírásokat megszegve kárt okoz, a kárt a Polgári Törvénykönyv 345–346. §-ában¹⁸⁴ foglalt szabályok szerint köteles megtéríteni.

A Btk 280.§, a 281.§, 281/A.§-ai szankcionálják a természet és környezetkárosítást.

A környezethez való jog intézményes **védelme nem tetszőleges**, mert a természeti károk jelentős része már visszafordíthatatlan, ezért a **természetvédelem egyszer már elért, jogszabályok által biztosított szintjét az állam nem csökkentheti**.

A környezetvédelemmel foglalkozó törvény¹⁸⁵ az állami feladatvállalást emeli ki, a természetes személyek kötelezettségvállalását nem hangsúlyozza.

A törvény csak a környezet vagy természetkárosítás esetén ír elő kifejezett cselekvési kötelezettséget mindenki számára (az állam, szervezetek és a természetes személyek).

Állami **kötelezettsége**, hogy meghatározza azokat a **mutatókat**, amelyek a környezet védettségi szintjét reprezentálják. Ezenkívül ezekhez, a mutatókhoz állami ellenőrző rendszert kell kiépíteni, és szankcionálni kell a mutatók átlépését.

¹⁸³ Tvtv: 1996. évi LIII. tv. a természet védelméről

¹⁸⁴ Ez az un. veszélyes üzemért való felelősség, sajátossága, hogy a felelősség kimentésére nagyon szűk körben van lehetősége a vétkes félnek.

¹⁸⁵ 1995. évi LIII. tv. a környezetvédelemének általános szabályairól.

Az egészséges környezethez való jog korláta

Az AB 28/1994. (V.20.) határozatában megállapította: „hogyan az Alk. 18. §-ában szabályozott, az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan.”

XI. 18. Fogyatékosok jogai

A fogyatékosok jogai a **harmadik generációs** jogok közé tartoznak, és lényegében az **egyenjogúság „továbbgondolásának”** eredményeképp kerültek be az alapjogok katalógusába. Az alapvető jogok érvényesítését, az egyenjogúság tényleges megvalósulást több tényező is befolyásolja, ilyen hátraható körülmény lehet az anyagi lehetőségek hiánya, ezentúl, - vagy e mellett és többek között- a betegség és a fogyatékoság.

A magyar alkotmány 70/A. § rendelkezik a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról, de nem tesz említést külön a fogyatékosokról. Ezért jelenleg a fogyatékoság miatti hátrányos megkülönböztetés az **„egyéb helyzet”** szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalma alá tartozik.

Az Ebtv.¹⁸⁶már kifejezetten felsorolja a fogyatékoságot a védett tulajdonságok között.

A törvények elismerik a pozitív diszkrimináció lehetőségét. A fogyatékos személyek az őket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért **indokolt, hogy minden lehetséges módon előnyben részesüljenek.**¹⁸⁷

Az Ftv.¹⁸⁸ preambuluma leszögezi, hogy „a fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal, és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni.”

Fogyatékos személy: az, aki érzékszervi – így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során.¹⁸⁹

Az **állam köteles** gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető **jogok érvényesítéséről**, a fogyatékos személyek **hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről** a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban.

¹⁸⁶ 2003. évi. CXXV. tv. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról (Ebtv.).8.§ g. pont

¹⁸⁷ Ftv. 3.§.

¹⁸⁸ **Ftv.:** 1998. évi XXVI. tv. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.

¹⁸⁹ Ftv. 4.§. a.)

Az fogyatékos személyeket illető, Ftv. által biztosított jogok:

- akadálymentes, biztonságos környezet,
- közérdekű információkhoz való hozzáférés,
- közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés, (pl.: bíróság, közigazgatás, ombudsman tevékenységei, honvédelmi, rendvédelmi szervek, kulturális, oktatási, szociális, gyermekvédelmi szolgáltatás, amikhez való hozzáférés lehetőségét kell biztosítani)
- közlekedési eszközök biztonságos igénybevétele,
- támogató szolgálat, rehabilitáció igénybevétele.

Esélyegyenlőség biztosításának célterületei az Ftv-ben:

- A fogyatékos személyek **egészségügy ellátása** során, figyelemmel kell lenni a fogyatékos-ságából adódó szükségleteire. A fogyatékos személy számára biztosítani kell az állapota javításához, az állapotromlása megelőzéséhez szükséges rendszeres és hatékony egészségügyi ellátást. A fogyatékos személy egészségügyi ellátása során törekedni kell arra, hogy az ellátás segítse elő a rehabilitációját, társadalmi beilleszkedését, továbbá, hogy ne erősítse a betegségtudatát.
- **Oktatás képzés területe**, melynek során a fogyatékos személynek joga van a megfelelő gondozásra (fejlesztésre), óvodai és iskolai nevelésre és hogy állapotának megfelelően részt vegyen pl. a felsőoktatásban.
- **Foglalkoztatás:** a fogyatékos személy lehetőség szerint integrált, ennek hiányában védett foglalkoztatásra jogosult.
- **Lakóhely, kultúra, sport területe:** a fogyatékos személynek joga van a fogyatékos-ságának, személyes körülményeinek megfelelő lakhatási forma megválasztásához. A fogyatékos személynek számára lehetőséget kell biztosítani a kulturális és sportlétesítmények látogatására.

A fogyatékos jogainak garanciái:

A fogyatékos-ság miatt valakit jogellenesen hátrány ér, akkor lehetősége van, a Ptk. személyhez fűződő jogok sérelmére hivatkozva, bírósághoz fordulni.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság intézkedését is kezdeményezheti, amennyiben diszkrimináció ért valakit fogyatékos-sága miatt.

A fogyatékos személy számára rendelkezésre állnak az általános intézmény védelmi eszközök is, mint pl.: az ombudsmanhoz fordulás joga.

XI. 19. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogai

Alk. „68.§ (1) „A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.

(2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát.

(3) A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviselőtét biztosítják.

(4) A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

(5) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

PPJNE „27. cikk. Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

A második világháború rémtettei, megkerülhetetlenné tették a különböző népcsoportok jogainak kérdéseivel való nemzetközi és állami szintű foglalkozást.

Már a PPJNE is rendelkezik a kisebbséghez tartozók jogairól, habár elég szűkszavúan.

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól elmondható, hogy a harmadik generációs jogok megjelenését követően, a különböző jogcsoportok egyikeként jelent meg.¹⁹⁰

A nemzeti vagy etnikai önazonossághoz való jog olyan alapvető emberi jog, amely egyéneket és közösségeket egyaránt megillet.¹⁹¹

Az alkotmány szabályait a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény konkretizálja (továbbiakban: Nektv.)

Nemzeti és etnikai kisebbségnek minősül minden olyan, a Magyar Köztársaság területén a) *legalább egy évszázada honos népcsoport*, amely az b) *állam lakossága körében számszerű kisebbségben van*, c) *tagjai magyar állampolgárok* és a lakosság többi részétől d) *saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg*, egyben olyan e) *összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot*, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.

Nemzeti kisebbség: amelynek esetében van olyan ország, amelyben az adott népcsoport tagjai többségi nemzetet alkotnak.

Etnikai kisebbségről van szó, ha a népcsoportnak nincs anyaországa, amelyben többségi nemzetet alkotna.

A Magyar Köztársaság kisebbségei (13): ukrán, ruszin, lengyel, szlovák, német, szlovén, horvát, szerb, román, bolgár, görög, örmény, cigány.

A kisebbségek száma nyitott, mert, ha legalább 1000, magát ugyanazon kisebbséghez tartozónak vallja magát, akkor népi kezdeményezést nyújthat be és kérheti az OGY-t, hogy nyilvánítsa kisebbségnek.

A Nektv. hatálya kiterjed a Magyar Köztársaság területén élő mindazon magyar állampolgárságú személyekre, akik magukat valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozónak tekintik, valamint e személyek közösségeire.

A Nektv. hatálya nem terjed ki: letelepedettekre, menekültekre.

¹⁹⁰ Emberi Jogok (Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila szerk.), Osiris Bp., 2003., 88.o.

¹⁹¹ Nektv. 3.§ (2)bek.

A Magyar Köztársaságban élő kisebbségek részesei a nép hatalmának:

államalkotó tényezők, kultúrájuk része a magyarországi kultúrának.

Minden kisebbség jogosult arra, hogy nemzeti vagy etnikai közösségként létezzen és fennmaradjon. (identitáshoz való jog)

A kisebbségek mindennemű hátrányos megkülönböztetése tilos.

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogai nem érvényesülhetnek megfelelően csupán az egyéni állampolgári jogok keretében, mivel a kisebbségi lét megőrzése esetenként csak *többséttartozó jogokkal* biztosítható. Ezek egy része a kisebbséghez tartozó személyt megillető **egyéni jogként**, másik része a kisebbségi népcsoportot megillető **közösségi** (kollektív) **jogként** kerültek megfogalmazásra.

Egyéni kisebbségi jogok

1. Valamely nemzeti, etnikai csoporthoz, **kisebbséghez való tartozás vállalása és kinyilvánítása** az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga.¹⁹²
2. A kisebbséghez tartozó személynek joga van a **politikai**¹⁹³ és kulturális esélyegyenlőségre, amelyet az állam hatékony intézkedésekkel elősegíteni köteles. A kisebbséghez tartozóknak a **közéletben való részvétele** nem korlátozható. **Érdekeik** kifejezésére, védelmére **egyesületeket, pártokat**, más társadalmi szervezeteket **hozzhatnak** létre.
3. A kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van a családra vonatkozó kisebbségi **hagyományok** tiszteletben tartására, családi kapcsolataik ápolására, családi ünnepeiknek anyanyelven történő megtartására és az ezekhez kapcsolódó egyházi szertartások anyanyelven való lebonyolításának igénylésére. A kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van anyanyelvüknek, történelmüknek, kultúrájuknak, hagyományaiknak ápolására, gyarapítására, továbbadására.
4. A kisebbséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez.
5. A kisebbséghez tartozó személynek joga van, részt venni **az anyanyelvű oktatásban és művelődésben**.
6. A Magyar Köztársaságban anyanyelvét bárki mindenkor és mindenhol szabadon használhatja. A kisebbségek nyelvhasználatának feltételeit — külön törvényben meghatározott esetekben — az állam biztosítani köteles.
7. A kisebbséghez tartozó személynek joga van mind az anyaországok és nyelvnemzetek állami és közösségi intézményeivel, mind a más országokban élő kisebbségekkel való **kapcsolattartásra**.

A kisebbségek közösségi jogai

1. A kisebbségi **önazonosság** megőrzése, ápolása, erősítése és átörökítése a kisebbségek **elidegeníthetetlen** közösségi joga:

A kisebbségek joga történelmi hagyományai, nyelvük ápolása és fejlesztése, tárgyi és szellemi kultúrájuk megőrzése és gyarapítása.

A kisebbségi közösségek rendezvényeik, ünnepeik zavartalan megtartásához, az építészeti, kulturális, vallási emlékeik, hagyományaik megőrzéséhez, ápolásához, átörökítéséhez, továbbá jelképeik használatához fűződő jogait az állam elismeri.

¹⁹² Erre való nyilatkozatra senki sem kötelezhető!, különleges adatnak minősül pl. a népszámláláson.

¹⁹³ Rendelkezik aktív és passzív választójoggal a helyi kisebbségi önkormányzati választáson, ha szerepel a kisebbségi választói jegyzékben.

2. Kulturális jogok:A kisebbségi **közösségeknek** joguk van kisebbségi **óvodai** nevelés, **kisebbségi alap-** és **középfokú** nevelés és oktatás, továbbá **felsőfokú** képzés, illetve az országos kisebbségi önkormányzat útján a kiegészítő **kisebbségi** oktatás feltételeinek megteremtését **kezdemenyezni** és kialakításában közreműködni. Továbbá, törvények keretei között saját országos nevelési, oktatási, kulturális, tudományos intézményhálózat kialakítására.

3. Kommunikációs jogok

A **közzszolgálati rádió** és **televízió** biztosítja a nemzeti vagy etnikai kisebbségi műsorok rendszeres készítését és sugárzását.

A kisebbségek által lakott területeken az állam előmozdítja az anyaországból származó rádió- és televízióadások vételét.

Az OGY ülésein a kisebbséghez tartozó képviselő az anyanyelvét is használhatja.¹⁹⁴

4. Politikai jogok

A kisebbségek társadalmi szervezeteket (pl. pártokat), helyi és országos kisebbségi önkormányzatokat hozhatnak létre.

A kisebbségeknek — külön törvényben meghatározott módon — joguk van az országgyűlési képviseletre¹⁹⁵

A kisebbségeket és szervezeteiket megilleti a széles körű és közvetlen nemzetközi kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának a joga

Kisebbségek jogainak garanciái:

Politikai garanciák:

A Magyar **Köztársaság tilalmaz** minden olyan politikát, **magatartást**, amely a) a kisebbségnek a többségi nemzetbe való beolvasztását, a többségi nemzetből történő kirekesztését, illetőleg elkülönítését célozza, vagy ezt eredményezi,

b) a kisebbségek által lakott területek nemzeti vagy etnikai viszonyainak megváltoztatására irányul,

c) a kisebbséget vagy kisebbséghez tartozó személyt hovatartozása miatt üldözi, életkörülményeit nehezíti, jogai gyakorlásában akadályozza,

d) a kisebbség erőszakos ki- vagy áttelepítésére irányul.¹⁹⁶

Speciális intézményi biztosíték:

Nemzeti- és etnikai kisebbségek országgyűlési biztosa¹⁹⁷

¹⁹⁴ Ez vonatkozik a helyi önkormányzat képviselő testületének az üléseire is

¹⁹⁵ Nektv. 20.§(1) bek., az AB véleménye, hogy az OGY mulasztásos alkotmányvétsést követ el mert még ezt a kisebbségi jogot garantáló tv.-t nem hozta meg.

¹⁹⁶ Nektv. 4.§ (1) bek.

¹⁹⁷ A feladatai, hatáskörei, már kifejtésre kerültek lsd. ott.

XII. Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
Alk.	Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. tv.)
Btk.	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
EJENY	Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
EUA	Európai Unió Alapjogi Chartája
EJEE	Emberi Jogok Európai Egyezménye
EUB	Európai Közösségek (Unió) Bírósága (Luxemburg)
ET	Európa Tanács (Strasbourg)
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourg)
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
Ebtv.	2003. évi. CXXV. tv. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
Eütv.	1997. évi CLIV. tv. az egészségügyről
Ftv.	1998. évi XXVI. tv. a fogyatékos személyek jogairól és az esélyegyenlőség előmozdításáról.
GSZKJNE	Gazdasági, Szociális és Kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya
Nektv.	1993. évi LXXVII. tv. a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.
OGY	Országgyűlés
Ptk.	A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény
PPJNE	Polgári és Politikai jogok nemzetköz egyezségokmánya

Ajánlott és felhasznált irodalom

1. Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila (szerk.) Emberi Jogok Osiris K., Budapest, 2003.
2. Sári János: Alkotmánytan II. Alapjogok Osiris K. Budapest, 2000.
3. Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea (szerk.) – Petrétai József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006.
4. Chronowski Nóra: JOG ÁSZ Alkotmányjog – felkészülést segítő kártyacsomag az alkotmányjog Tanulásához (Dialóg- Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002.
5. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Strasbourg Bt. 2005.

Tartalomjegyzék

I. Mit jelent maga a kifejezés?	2.
II. Az emberi jogok kialakulása, fogalmak	2.
III. Az emberi jogok eredete	3.
IV. Dokumentumok	5.
V. Emberi jogok egyetemessége, nemzetközivé válása	7.
VI. Az emberi jogok rendszere, generációi	8.
VII. Az emberi jogok magánjogi jogviszonyban	9.
VIII. Az emberi jogok korlátozása	10.
IX. Az emberi jogokat védő nemzetközi intézmények	13.
IX. 1. ENSZ	13.
IX. 2. Általános egyezmények	15.
IX. 3. Szektorális egyezmények	17.
IX. 4. Nemzetközi civil szervezetek	20.
IX. 5. Emberi jogok európai védelme	21.
IX. 5. 1. Európa Tanács	21.
IX. 5. 2. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet	24.
IX. 5. 3. Európai Unió	27.
X. Az emberi jogokat védő magyarországi intézmények	31.
X. 1. Állami szervek	31.
X. 1. 1. Alkotmánybíróság	31.
X. 1. 2. Bíróságok	34.
X. 1. 3. Ombudsmanok	36.
X. 2. Civil jogvédők	44.
XI. Egyes emberi jogok	47.
Szabadságjogok	
XI. 1. Élethez és emberi méltósághoz való jog	47.
XI. 2. Hátrányos megkülönböztetés tilalma	57.
XI. 3. A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog	65.
XI. 4. Mozgásszabadság	68.
XI. 5. A véleménynyilvánítás szabadsága	72.
XI. 6. A gyülekezés és egyesülés szabadsága	76.
XI. 7. Gondolat- lelkiismeret- és vallásszabadság	81.
XI. 8. A személyes adatok védelméhez való jog	84.
XI. 9. A közérdekű adatok nyilvánosságához való jog	87.
XI. 10. Eljárási jogok	88.
Gazdasági, szociális, kulturális jogok	
XI. 11. Szociális biztonsághoz való jog	93.
XI. 12. Egészséghez való jog	96.
XI. 13. Betegjogok	97.
XI. 14. Gyermeki jogok	98.
XI. 15. A foglalkozás szabadsága és a kapcsolódó alapjogok	101.
XI. 16. Oktatáshoz való jog	104.
Harmadik generációs jogok	
XI. 17. Egészséges környezethez való jog	107.
XI. 18. Fogyatékosok jogai	108.
XI. 19. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogai	110.
XII. Rövidítések jegyzéke, irodalomjegyzék	113.
XIII. Tartalomjegyzék	115.
XIV. Mellékéletek	
Az emberi jogok rendszere	116.
Alapvető jogok rendszere a magyar Alkotmányban	117.
Alapvető jogok és kötelezettségek rendszere a magyar Alkotmányban	118.

Emberi jogok rendszere (csak vázlat!)

Első generációs jogok *Szabadságjogok*

1. Személyi szabadságjogok:

A magánélet zavartalanságát hivatottak biztosítani:
pl.: élethez való jog, levéltitokhoz való jog
kegyetlen, embertelen bánásmód tilalma
magánlakás sérthetetlenségéhez való jog

2. Politikai szabadságjogok:

A politikai akaratképzésben való részvétel
lehetőségét biztosító jogok.
pl.: véleménynyilvánítás szabadsága,
sajtószabadság, gyülekezés és egyesülés
szabadsága, politikai részvételi jogok, petíciós jogok

3. Eljárásjogok

Azok az eljárásjogok, amelyek biztosítása
elengedhetetlen a szabadságjogok érvényesítéséhez
pl.: korlátozása tisztességes eljárás keretében lehet
egyéb pl. törvény előtti egyenlőség
önkéntes hatósági fellépés és
indokolatlan fogva tartástól való mentesség

A jog szerkezete: a jogosultja az egyén kötelezettje az állam.
Tartalma: beavatkozástól való tartózkodás.

Második generációs jogok

1. Gazdasági jogok:

pl.: munkához való jog,
szakszervezet alakításhoz joga
sztrájkjog, kényszermunka tilalma

2. Szociális jogok

pl.: társadalombiztosításhoz való jog
egészségügyi ellátáshoz való jog
lakhatáshoz való jog
anyák, gyermekek, időskorúak
különleges védelme

3. Kulturális jogok

pl.: oktatáshoz való jog,
művelődéshez való jog
tudomány szabadsága
művészetek szabadsága

A jog szerkezete: alanya általában az
egyén, de kötelezettje **nemcsak** az állam lehet,
hanem pl. munkáltató is!
Tartalma: állam pozitív jogalkotó ill. jogalkalmazó.

Harmadik generációs jogok

1.A fejlődő világbeli

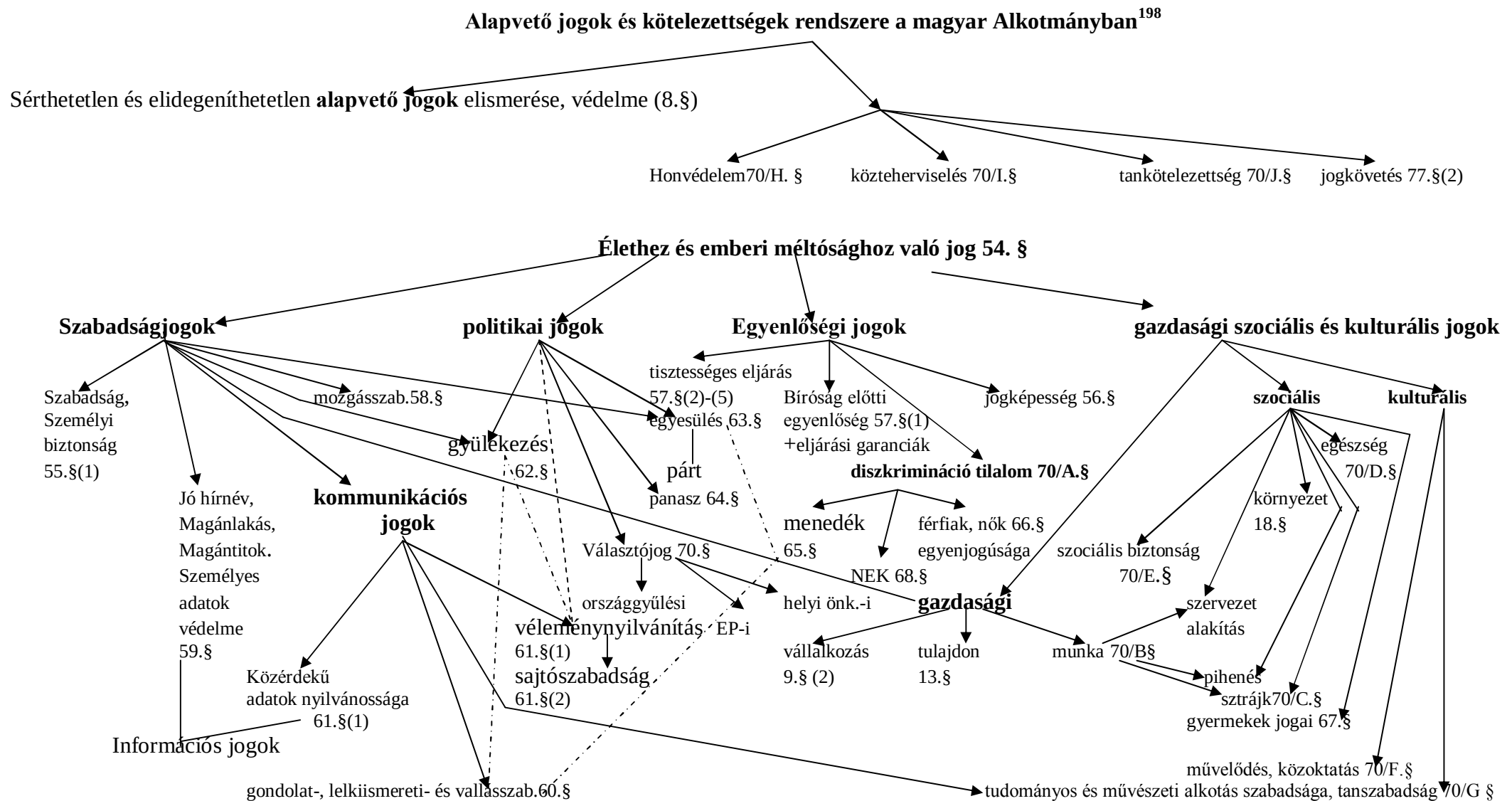
nemzeti erők követeléseit
és a hatalom globális újra
elosztás igényeit meg-
jelenítő jogok,
pl.: népek joga a politikai
gazdasági és szociális
önrendelkezéshez,
népek joga a gazdasági és
szociális fejlődéshez,
népek joga az emberiség
közös örökségéből való
részesedéshez

**2. Az államok eredmény-
telensége vagy tehetetlen-
sége miatt megfogalmazott
jogok:** békéhez való jog,
egészséges környezethez
való jog,
humanitárius védelem

A jog szerkezete:
sem alanya, sem tartalma
nem világos. kiv.:
egészséges körny. való j.

Alapvető jogok rendszere a magyar Alkotmányban
(emberi és állampolgári jogok az Alkotmányban) csak vázlat!
Az alapjogok centrumában álló „anyajog” **élethez és emberi méltósághoz fűződő jog 54.§**

Szabadságjogok	politikai jogok	egyenlőségi jogok	gazdasági, szociális, kulturális jogok	
1.gazdasági szabadság jogok (tulajdon jog 13.§, Öröklés vállalkozás, verseny 9.§ (2)bek.))	1.választójog 70.§(1)-(4) bek. országgyűlési, helyi és kisebbségi önk., közügyekben való részvétel.	1.jogképeség 56.§ 2.bíróság előtti egyenlőség 57.§(1)bek. <i>eljárási garanciák:</i> ártatlanság véelme nincs bcs. tv. nélkül védelem joga jogorvoslati jog 3.diszkrimináció tilalma férfiak és nők egy. 66.§ nemzeti és etnikai kisebb. jogai 67.§ menedékjog 65.§	A.gazdasági jogok 1.tulajdon 2.öröklés 3.munka 70/B.§ 4.pihenés 5.sztájk 70/C.§ 6. vállalkozás, verseny szabadsága 9.§	B.szociális jogok 1.szociális biztonság 70/F § 2.gyermek jogai 67.§, ifjúság 16.§ 3.házasság család 15§ 4.egészség 70/D.§ 5.környezet 18.§
2.kommunikációs jogok	2.helyi önkormányzás joga 42.§ 3.egyesülési jog 63.§ (pártalapítás!) 4.gyülekezési jog 62.§ 5.panasztétel 64.§		C.kulturális 1.művelődés, közoktatás felsőoktatás 70/F.§ 2.tudományos, és művészeti alkotások szabadsága tanszabadság 70/G.§	
2.1.Véleménynyilvánítás 61.§, Sajtószabadság				
2.2.Gondolat,- lelkiismeret- és vallásszabadság 60.§				
2.3.jó hírnév, magánlakás, magántitok, személyes adatok védelme 59.§				
2.4. közérdekű adatok nyilvánossága 61.§ (1)bek. 23. 2.4. = <i>információs jogok</i>				
2.5. tudományos és művészeti alkotás szabadsága, tanszabadság 70/G. §				
3. mozgásszabadság 58.§ menedékjog 65.§				
4. szabadság személyi biztonság 55. (1)bek. habes corpus (55.§ (2) bek.				

¹⁹⁸ A táblázat Chronowski Nóra: JOG ÁSZ Alkotmányjog – felkészülést segítő kártyacsomag az alkotmányjog Tanulásához (Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002.) műben szereplő alapjogi táblázatok alapulvételével készült.